

VILLE KUMPU

YMPÄRISTÖ, POLITIikka JA JULKISUUS

**KOLME TAPAUSTUTKIMUSTA
JOURNALISTISEN JULKISUUDEN
RAKENTUMISESTA
JA MERKITYKSESTÄ
YMPÄRISTÖPOLITIIKASSA**

TAMPERE
UNIVERSITY
PRESS

Ympäristö, politiikka ja julkisuus

Ville Kumpu

YMPÄRISTÖ, POLITIIKKA JA JULKISUUS

**Kolme tapaustutkimusta journalistisen julkisuuden
rakentumisesta ja merkityksestä ympäristöpolitiikassa**

©2020 Tekijä ja Tampere University Press

Tämä Open Access -kirja on lisensoitu Nimeä-EiKaupallinen-EiMuutoksia 4.0 Kansainvälinen -lisenssillä (CC BY-NC-ND 4.0)

Kannen suunnittelu

Miika Immonen

Typografia ja taitto

Sirpa Randell

ISBN 978-952-359-013-7 (nid.)

ISBN 978-952-359-012-0 (pdf)

Kustantaja: Tampere University Press, Tampere, Suomi

Valmistaja: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

Sisällys

1	Johdanto	6
	Ympäristösosiologia ja politiikan medioituminen	6
2	Medioituminen ympäristöpolitiikan toimintakentällä	11
	Ympäristökysymys, media ja politiikka	14
	Ympäristökysymys, medioituminen ja järjelyn tyyli	17
	Medioituminen ja institutionaaliset käytännöt	19
	Medioituminen ja medialogiikka	20
	Medialogiikka ja ympäristöjournalismi	22
	Medioituminen ja politiikkaverkostojen käytännöt	24
	Ympäristöpolitiikan toimintakenttä medioitumisen kontekstina	27
3	Kolme ympäristökiistaa	33
	Lievestuore 1971: Kiista sellutehtaan käynnistämisestä	35
	Kuusamo 1994: Kiista vanhoista metsistä	38
	Talvivaara 2012: Kiista kaivoksen jätealtaan vuodosta	43
4	Ympäristökiistojen diskursiivinen rakentuminen	47
	Lievestuore 1971: Särki vai järki?	49
	Kuusamo 1994: Tavallista talousmetsää vai korvaamatonta ikimetsää?	53
	Talvivaara 2012: Onnettomuus vai ympäristökatastrofi?	58
	Yhteenveto: Raha haisee?	62

5	Ympäristökiistojen puhuvat toimijat ja julkisuuskäytännöt	66
	Lievestuore 1971: Virkaintoinen Vesihallitus, vahva työtaisteluperinne ja näkymätön ympäristöliike	68
	Kuusamo 1994: Yhteismetsän isännät ja aktioiden ammattilaiset	72
	Talvivaara 2012: Viestintäpäällikön onnettomuus, ympäristöministerin katastrofi	76
	Yhteenveto: Kiistojen toimintakentät ja ympäristöpolitiikan kehityskertomukset	80
6	Journalismi ympäristökiistojen jäsentäjänä	86
	Lievestuore 1971: Toimijavetoisesti konkretisoiva julkisuus	90
	Kuusamo 1994: Näkökulmia esittävä julkisuus	98
	Talvivaara 2012: Kertojavetoinen julkisuus	104
	Yhteenveto: Silminnäkijä, näkökulmaistaja ja dramaturgi	112
7	Järkeilyn tyyli ympäristökiistoissa	115
	Lievestuore 1971: Tehdasyhtiö ja vesiviranomaiset kritiikin kohteina	118
	Kuusamo 1994: Epäluottamus kärjisti keskustelua	122
	Talvivaara 2012: Jätealtaan vuoto ei aiheuttanut arvokeskustelua	125
	Yhteenveto: Julkinen haastaminen oli ympäristökiistoissa harvinaista	130
8	Yhteenveto: Ympäristökiistat ja julkisuuden logiikka	133
	Kirjallisuus	140

1

Johdanto

Ympäristösosiologia ja politiikan medioituminen

Maaliskuussa 1971 *Helsingin Sanomat* lähetti toimittajan ja kuvaajan reportaasimatkalle Lievestuoreelle, missä oli käynnistetty sellutehdas ilman lain vaatimaa jätevesilupaa ja viranomaisten vastalauseista piittaamatta. Koko sivun ja kuuden kuvan reportaasissa annettiin viranomaisten selittää neljä vuotta aiemmin suljetun tehtaan uudelleenkäynnistämiseen liittyviä muodollisuuksia ja tavattiin kuohuvan jätevesiojan partaalla tehdasyhtiön johtoa. Reportaasin päähuomio oli kuitenkin kylänraitilla tavattujen lievestuorelaisten tuntojen luotaamisessa.

Myös Kerttu ja Olavi Asikkala puoltavat tehtaan uudelleenkäynnistämistä: ”On hyvä, että ihmisille riittää töitä. Älkää te helsinkiläiset kuvitelko, että Lievestuoreen järvi olisi ainoa saastuttaja. Kyllä me pidämme kirkkaasta vedestä – mutta sitä saa hakea vähän kauempaa. Ja mikä ihmeellisintä: kun tehdas oli aikoinaan käynnissä, kasvoivat ahvenet valtaviksi, pikkuporsaitten kokoisiksi”. (HS 28.3.1971: ”Tehtaan johto ja työläiset kerrankin yhtä mieltä: Saastuttamalla Päijänne saadaan työtä sadoille”.)

Marraskuussa 2012 *Helsingin Sanomat* lähetti toimittajan ja kuvaajan reportaasimatkalle Sotkamoon, jossa Talvivarán kaivoksen jätealtaan vettä oli valunut lähiympäristöön ja -vesistöihin. ”Talvivaaran jätevuoto” otsikoidulle sivulle sijoitetussa kahden kuvan reportaasissa tavattiin kaivoksen lähijärvien kesämökkiläisiä ja alueen matkailuyrittäjiä.

Iho-oireista raportoi myös iisalmelainen postimies Timo Ryyänen. ”Tytöstävän rintaan tuli kummallisia näppyjä uinnin jälkeen. Hänen lapsensa saivat jalkoihin ihottumaa, joka kutisi viikon”. Ryynäsän mökki sijaitsee Laakajärven rannassa komeassa niemessä. Hänen mukaansa rannat olivat kesällä mustassa vaahdossa. ”Harmittaa, kun panen illalla nukkumaan ja harmittaa, kun aamulla herään. Vuosien uurastus mökin rakentamiseksi, ja nyt nämä saasteet. (Hs 16.11.2012: ”Talvivaara tahrasi Sonkajärven luontomatkailun”).

Helsingin Sanomien reportaasit vesien pilaamisen herättämistä tunteista julkaistiin 41 vuoden etäisyydellä toisistaan. Niissä on jotain samaa, mutta myös paljon erilaisista. Journalismin näkökulmasta molemmat reportaasit ilmentävät perustavanlaatuisesta tarvetta mennä paikan päälle tekemään havaintoja sekä etsimään näkijöitä, tekijöitä ja kokijoita haastateltaviksi. Reportaaseissa ilmenevä suhtautuminen vesien pilaamisen sen sijaan vaikuttaa hyvin erilaiselta. Valtaosa toimittajan tapaamista lievestuorelaisista oli valmis etsimään kirkkaita vesiä vähän kauempaa, jos vuonna 1927 perustettu sellutehdas saisi jatkaa hyvinvoinnin jauhamista paikkakunnalle. Tätä asennetta nuori helsinkiläistoimittaja ironisoi reportaasinsa otsikossa ”Tehtaan johto ja työläiset kerrankin yhtä mieltä: Saastuttamalla Päijänne saadaan työtä sadoille”. Sotkamossa lähijärvien kirkkaat vedet tai kaivoksen tuomat työpaikat olivat laiha lohtu mökkijärven pilaantumisesta. Ironisen etäisyydenoton sijaan toimittaja komppasi paikkakuntalaisten ahdistusta otsikolla ”Talvivaara tahrasi Sonkajärven luontomatkailun”.

Tämän tutkimuksen aiheena on *journalistisen julkisuuden rakentuminen ja merkitys ympäristöpolitiikassa*. Tarkastelun kohteena on yhtäältä se, mitä journalismi tekee ympäristöaiheista uutisoidessaan, toisaalta se, mitä erilaiset toimijat tekevät journalismilla ja julkisuudella. Kysymyksiin vastataan tutkimalla kolmea ympäristökiistaa. Lievestuoreen sellutehtaan luvattoman käynnistämisen (1971) ja Talvivaaran jätealtaan vuodon (2012) lisäksi tutkimuskohteena on Kuusamon metsäkiista (1994). Kiistat ovat yksityiskohdiltaan erilaisia mutta kaikissa tapauksissa journalismi, journalistisessa julkisuudessa esiintyneet toimijat ja kiistoihin muilla tavoin osallistuneet tahot joutuivat tavalla tai toisella ottamaan kantaa ympäristön pilaantumiseen tai sen uhkaan. Lievestuoreella uhan alla olivat järvi ja sen alapuoliset vesistöt, Kuusamossa vanhat metsät ja Talvivaarassa kaivoksen lähivesistöt.

Tutkimuksen lähtökohtana on, että julkisuuden merkitys politiikassa, ympäristöpolitiikassa ja tutkituissa ympäristökiistoissa riippuu kolmesta tekijästä.

Kulttuuriset jäsenyykset määrittelevät politiikan asiasisältöä ja sitä kautta julkisuutta jäsentävän journalismin ja julkisuudessa esiintyvien tai sitä muulla tavalla hyödyntävien toimijoiden tekemisiä. Tästä näkökulmasta ympäristöpolitiikkaa on perustavanlaatuisesti erilaista kuin vaikkapa tulopolitiikka (ks. Reunanen & Väli-
verronen 2020). Huoli ympäristön pilaantumisesta on yksi ympäristöpolitiikan toimintakenttää ja tässä tutkimuksessa tarkasteltavia kiistoja jäsentävä sisällöllinen elementti. Sen rinnalla ympäristöjulkisuuden sisältöä ja sen merkitystä poliittiselle toiminnalle jäsentää esimerkiksi huoli työstä ja toimeentulosta.

Institutionaaliset käytännöt määrittelevät journalismin julkisuutta jäsentävää toimintaa ja toimijoiden suhtautumista journalistiseen julkisuuteen. Tästä näkökulmasta julkisuuden merkitys riippuu siitä, miten politiikan julkisuudessa esiintymistä tai sen muunlaista hyödyntämistä koskevat käytännöt kytkeytyvät journalismin julkisuuden jäsentämistä koskeviin käytäntöihin. Tutkituissa ympäristökiistoissa paikan päälle meneminen ja omin silmin todistaminen oli yksi journalismin toimintaa määritellyt käytäntö, jonka rinnalla oli esimerkiksi tarve määritellä viranomaistietojen perusteella, mitä on (todella) tapahtunut. Ympäristöpolitiikassa tärkeitä toimijoita ovat esimerkiksi ympäristöviranomaiset, ympäristöjärjestöt, teollisuus, poliitikot ja asiantuntijat. Tämän tutkimuksen lähtökohtana on, että toimijoiden institutionaalinen tausta ja siihen liittyvät käytännöt määrittelevät heidän suhtautumistaan julkisuuteen ja sen käyttämiseen omien päämäärien edistämiseksi.

Järkeilyn tyyli määrittelee rationaalisen kritiikin mahdollisuuksia ympäristöjulkisuudessa. Oletuksena on, että kaikenlainen kielellinen kommunikaatio on alistettavissa rationaaliselle kritiikille, jolla on yleismaailmallinen, ajasta ja paikasta riippumaton perustansa. Julkisuuden merkitys politiikassa, ympäristöpolitiikassa ja ympäristökiistoissa riippuu siitä, missä määrin se tuottaa *asiasisältöjen totuuteen, toiminnan oikeutukseen* tai *toimijoiden vilpittömyyteen* liittyvää keskustelua. Esimerkiksi Lievestuoreen ja Kuusamon tapauksissa paikkakuntalaisten ympäristönsuojeluun liittyvää järkeilyä välitti monissa kohdin epäily siitä, että helsinkiläiset yrittävät sen varjolla autioittaa maaseudun. Tällainen toimijoiden vilpittömyyteen keskittyvä järkeily on journalismin ja politiikan kytkentäpintana erilainen kuin vaikkapa ympäristön pilaantumisen arvioimisen ja mittaamiseen liittyvä järkeily.

Tämän tutkimuksen kysymyksenasettelu perustuu politiikan medioitumisesta 2000-luvulla käytyyn akateemiseen keskusteluun (ks. esim. Esser & Strömbäck 2014; Hajer 2009; Hjarvard 2013; Lundby 2014). Tarkoituksena ei ole esitellä ympäristöviestinnän, ympäristövaikuttamisen tai ympäristöjournalismin peruskysymyksiä, vaikka tarvetta tällaiselle Suomen oloihin viritetylle oppikirjalle olisikin. Po-

litiikan medioituminen viittaa 1900-luvun jälkipuoliskolla alkaneeseen muutokseen, jonka kuluessa julkisuuden merkitys politiikan tekemisessä on kasvanut ja sen rakentuminen on muuttunut mediavetoisemmaksi (Hjarvard 2013, 41–77). Näin muotoiltuna väite politiikan medioitumisesta tarkastelee median ja politiikan suhdetta ja sen muutosta hyvin yleisellä tasolla mutta samalla melko kapeasti, lähinnä medialogiikan ja politiikan toimintalogiikan vastakkainasettelun kautta. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on laventaa institutionaalisten logiikoiden vastakkainasetteluun keskittyneen medioitumistutkimuksen näkökulmaa esittelemällä teoreettinen malli, joka huomio niiden rinnalla myös kulttuuriset jäsenyydet ja järjelyn tyylin median ja politiikan suhdetta välittävinä tekijöinä.

Medioitumistutkimuksen teoreettisen laventamispyrkimyksen rinnalla tutkimuksen empiirinen kysymyksenasettelu on hyvinkin tarkkarajainen. Tutkimuksen kohteena on *journalistinen julkisuus*, joka on yksi, vahvasti institutionalisoitu ja laajalle yleisölle suunnattu julkisen toiminnan areena. Sen rinnalla politiikkaa tehdään monenlaisilla muillakin, enemmän tai vähemmän näkyvillä ja toimintaperusteiltaan erilaisilla areenoilla. Tarkastelun kohteena on *journalistisen julkisuuden merkitys ympäristökysymyksiin liittyvässä poliittisessa toiminnassa*. Tutkimuksen rajausta tarkentaa edelleen se, että ympäristökysymyksiin liittyvää poliittista toimintaa tarkastellaan ympäristökiistojen näkökulmasta ja journalistista julkisuutta sanomalehtitekstejä erittelemällä.

Mediatutkimuksen valtavirtaa 2000-luvulla määritelleen medioitumiskeskustelun rinnalla tutkimuksessa ammennetaan kahdesta, erityisesti 1990-luvulla suosiossa olleesta tutkimussuuntauksesta. *Ympäristösosiologian* (tai laajemmin ottaen *yhteiskuntatieteellisen ympäristöntutkimuksen*) lähtökohtana on, että ympäristö ei ole materiaalsen luonnon prosesseista ja ilmiöistä koostuva järjestelmä vaan moniulotteinen kulttuurinen kategoria, jonka määrittelyn liittyy aina yhteiskunnallisia arvioita, päämääriä ja näkökulmia (Valkonen & Saaristo 2010a, 9). Ympäristösosiologian tutkimusperinne kytkee tutkimuksen kertomukseen siitä, miten ympäristöstä on kehkeytynyt sellainen kulttuurinen kategoria kuin se nykypäivänä on.

Julkisuus tunnistetaan yleensä keskeiseksi elementiksi ympäristösosiologian, yhteiskuntatieteellisen ympäristöntutkimuksen ja ympäristöpolitiikan johdanto-teoksissa, olipa kyse sitten ympäristön kulttuurisen kategorian muutoksesta, ympäristöhuolen artikuloimisesta, ympäristötietoisuuden vahvistamisesta, ympäristökamppailujen areenoista tai ympäristöpolitiikan konteksteista. Julkisuuden merkitysten tai ympäristöjulkisuuden erityisyyden syvällisempään teoretisointiin ei kuitenkaan johdantoteoksissa yleensä ryhdytä. Mediatutkimuksessa ympäristöjulkis-

suus on ollut monenlaisen tutkimuksen ja teoretisoinnin kohteena (ks. esim. Hansen & Cox 2015). Keskustelussa politiikan medioitumisesta ei kuitenkaan ole juuri pysähdytty miettimään, minkälainen kytkentäpinta ympäristö on median ja politiikan suhteen muodostumiselle ja muutokselle (ks. kuitenkin Kunelius 2014).

Ympäristösosiologian rinnalla tutkimuksen toinen tärkeä viitepiste on *journalismin kerronnan tutkimus*, jossa journalististen tekstien kerronnallisia ratkaisuja ja erityisesti uutiskertojan toimintaa tulkitaan suhteessa yhteiskunnallisiin, kulttuurisiin ja institutionaalsiin muutoksiin (esim. Ekecrantz & Olsson 1994; Kunelius 1996; Kumpu 2016). Tässä tutkimusperinteessä journalististen tekstien nähdään ilmentävän asiasisältönsä ohella tekstien tuottamiseen liittyviä käytäntöjä, vuorovaikutuskuvioita ja yhteiskunnallisia suhteita. Risto Kunelius (1994) on tältä pohjalta tutkinut ympäristöuutisten kerronnan näkyvyyttä suhteessa lukijoihin ja itsenäisyyttä suhteessa kerrottuun asiasisältöön selvittäessään arkijärjen, journalismin ja ympäristödiskurssin suhteiden historiallista muutosta. Tässä tutkimuksessa tekstien ajatellaan sisältävän jälkiä ympäristöön liittyvistä kulttuurisista jäsennyksistä, järjenkäytön tyylistä, journalismin julkisuuden jäsentämisen käytännöistä ja erilaisten toimijoiden suhtautumisesta julkisuuteen.

Näistä yleisistä lähtökohdista edetään tutkimuksessa siten, että esitellään tutkimuksen lähtökohtana oleva teoreettinen jäsennyys ja asemoidaan tutkimusta suhteessa politiikan medioitumisesta käytyyn keskusteluun. Samalla tarkastellaan aiempaan tutkimukseen nojautuen lyhyesti ympäristöön liittyviä kulttuurisia jäsennyksiä, järjelyn tyyliä, medialogiikan ja ympäristöjournalismin suhdetta sekä ympäristöpolitiikan toimintakenttää. Luvussa 3 esitellään tutkimuksen kohteena olevat kolme ympäristökiistaa ja niihin liittyvät tutkimusaineistot.

Luvusta 4 aloitetaan tutkimusaineistojen analyysi erittelemällä ympäristökiistojen diskursiivista rakentumista. Luvussa 5 tutkitaan uutisoinnissa esiintyneitä toimijoita ja julkisuusikäntöjä. Luvussa 6 tarkastellaan journalismin kehyksiä, kerrontaa ja mielipiteitä kiistojen uutisoinnissa. Luvussa 7 tutkitaan järjenkäytön tyyliä erittelemällä, minkälaisia rationaalisen kritiikin ulottuvuuksia uutisoinnissa esiintyvät toimijat ja journalismi aktivoivat kiistäessään jonkin toisen tahon tekemisiä tai sanomisia. Luvussa 8 tehdään tutkimuksen havaintoja yhteen vetävä suunnistusyritys tutkimuksen lähtökohtana olevan teoreettisen jäsennyksen kuvaamaan maastoon.

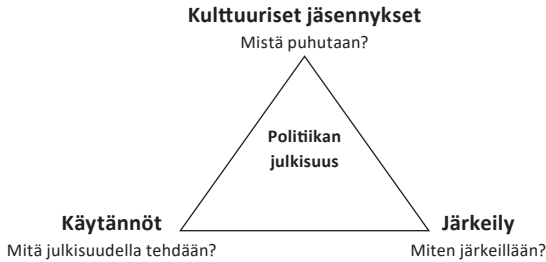
2

Medioituminen ympäristöpolitiikan toimintakentällä

Tämän tutkimuksen lähtökohtana on väite *politiikan medioitumisesta*. Sen mukaan mediasta on yhtäältä kehkeytynyt julkisuuden rakentumista aiempaa itsenäisemmin hallitseva toimija, toisaalta julkisuuden merkitys poliittisessa toiminnassa on kasvanut, mikä on tehnyt politiikan toimijoista entistä riippuvaisempia median toimintalogiikasta (Hjarvard 2013, 41–77; Strömbäck & Esser 2014). Tutkimuksen varsinaisena tarkoituksena ei kuitenkaan ole todistaa tai kyseenalaista politiikan medioitumista. Sen sijaan pyrkimyksenä on teoretisoida esiin median ja politiikan suhteen rakentumiseen vaikuttavia tekijöitä ja eritellä tältä pohjalta julkisuuden, median ja journalismin merkitystä ympäristöpolitiikassa. Sanaa politiikka käytetään tutkimuksessa puoluepolitiikkaa tai päätösten toimeenpanoa laajemmassa merkityksessä viittamaan kaikenlaiseen poliittiseen toimintaan, ympäristön yhteiskunnallista merkitystä määrittelevien keskustelujen, kamppailujen, päätöksenteon ja politikoinnin kokonaisuuteen.

Tutkimuksen lähtökohtana on teoreettinen jäsennyys, jossa julkisuuden rakentumista ja merkitystä poliittisessa toiminnassa määrittelevät *asiasisältöön liittyvät kulttuuriset jäsennykset, julkisuuden rakentumista ja hyödyntämistä säätelevät institutionaaliset käytännöt sekä argumentaatiota määrittelevä järkeilyn tyyli* (kuvio 1).¹

¹ Tutkimuksen teoreettisia lähtökohtia on käsitelty myös artikkelissa Kumpu, Kunelius & Reunanen 2019.

Kuvio 1. Median ja politiikan suhdetta jäsentävät kytkentäpinnat

Keskustelu politiikan medioitumisesta on keskittynyt pääasiassa institutionaalsiin käytäntöihin. *Medialogiikasta* puhuttaessa huomio on kiinnitetty siihen, miten media toimii jäsentäessään julkisuutta politiikan toimintakentäksi. Havaintona on ollut, että 1900-luvun jälkipuoliskolla politiikan julkisuudesta on tullut enenevissä määrin median uutiskriteerien, kerrontatapojen ja muiden käytäntöjen jäsentämää. Asioiden poliittinen merkittävyys ja niiden uutisarvo ovat ainakin jossain määrin erkaantuneet toisistaan. Toisaalta huomiota on kiinnitetty myös siihen, että politiikan toimijat eivät ainoastaan mukaudu politiikan julkisuuden muutokseen, vaan osallistuvat julkisuusareenan rakentamiseen ja hyödyntävät sen kulloistakin struktuuria omassa toiminnassaan. Keskusteltaessa politiikan medioitumisesta kysymys, *mitä politiikan toimijat tekevät julkisuudella*, on vähintäänkin yhtä tärkeä kuin kysymys, *mitä media tekee julkisuudella*.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on kytkeä politiikan medioitumisen institutionaalinen ulottuvuus kahteen, medioitumiskeskustelussa huomattavasti vähemmälle huomiolle jääneeseen julkisen toiminnan ulottuvuuteen. Kulttuuristen jäsenysten näkökulmasta median ja politiikan toimijoiden julkisuuteen liittyvät institutionaaliset käytännöt riippuvat *julkisuuden asiasisällöistä*. Julkisuus kytkee median ja politiikan toimijat toisiinsa eri tavalla puhuttaessa ympäristön pilaantumisesta tai esimerkiksi tuloeroista. Teoreettisen jäsennyksen kolmantena ulottuvuutena *järkeilyn tyyli* puolestaan kiinnittää huomion keskustelun sävyn merkitykseen median ja politiikan suhdetta määrittelevänä tekijänä. Tästä näkökulmasta julkisuus kytkee median ja politiikan toimijat toisiinsa eri tavalla argumentaation painottaessa tosiasioita, arvoja tai toimijoiden motiiveja.

Teoreettisella tasolla kulttuuriset jäsennykset, institutionaaliset käytännöt ja järjeilyn tyyli vetävät tutkimusta erilaisiin, keskenään jännitteisiinkin suuntiin. Juuri tästä syystä ne tarjoavat moniulotteisen näkymän median ja politiikan välisen suhteen

muodostumiseen. Teoretisoinnin suuntia yhdistää yhteiskuntatieteiden kielelliseen käänteeseen liittyvä oivallus viestinnän ja kielenkäytön todellisuutta muovaavasta voimasta. Institutionaalisten käytäntöjen kohdalla kyse on siitä, että sekä media-logiikka että politiikkaverkostojen julkisuuskäytännöt säätelevät toimintaa politiikan tekemiseen liittyvällä viestinnällisellä areenalla (esim. Hjarvard 2014; Ryfe 2006; Van Aelst & Walgrave 2017). Kulttuuristen jäsenysten kohdalla kielenkäytön merkitys liittyy historiallisesti muotoutuneiden diskurssien voimaan muovata käsityksiä historiattomina pidetyistä todellisuudesta, totuudesta ja tosiasioista (esim. Foucault 1998; 2005a; 2005b; 2010). Järkeilyn kohdalla kielenkäytön todellisuutta muovaava voima liittyy sen merkitykseen rationaalisen yhteistyön ja yhteisymmärryksen mahdolliseksi tekevästä rakenteesta (Habermas 1984; 1987).

Tutkimuksen kolme ulottuvuutta ovat kytköksissä toisiinsa. Näiden kytkösten teoreettinen ja empiirinen hahmotteleminen on tämän tutkimuksen tarkoitus. Esimerkiksi ympäristön pilaantumiseen ja ympäristönsuojeluun liittyviin asiasisältöihin niveltyy määrättyjä median ja politiikan toimijoiden institutionaalisia käytäntöjä siinä missä toiset käytännöt tulevat kysymykseen äärimmäisen harvoin tai eivät koskaan. Vastaavalla tavalla ympäristönsuojeluun liittyvät asiasisällöt korostavat tietoa ympäristön tilasta pikemminkin kuin epäilyksiä ympäristönsuojelijoiden motiiveista. Institutionaalisten käytäntöjen näkökulmasta asiaa tarkasteltaessa voidaan puolestaan havaita, että ne korostavat erilaisia asiasisältöjä ja tuottavat erilaista järkeilyä. Esimerkiksi katugallup tuottaa lajityyppinä asiasisällöltään ja järkeilyn tyyliään erilaista julkisuutta kuin viranomaisten puheeseen nojaava uutinen.

Kulttuuristen jäsenysten, institutionaalisten käytäntöjen ja järkeilyn tyylin ulottuvuudet on tarkoitettu yleispäteväksi kuvaukseksi median ja politiikan suhdetta määrittelevistä ulottuvuuksista. Teoreettinen jäsenyys sopii analyttiseksi viitekehikseksi monenlaisille median ja politiikan välistä suhdetta tarkasteleville tutkimuksille. Tässä tutkimuksessa politiikan medioitumista tarkastellaan *journalismin* ja *journalististen tekstien* näkökulmasta. Se kohdentaa tutkimuskysymykset *journalistisiin käytäntöihin* ja *journalistisen julkisuuden merkityksiin poliittisessa toiminnassa*. Tutkimuskysymyksiin vastataan tekstintutkimuksen menetelmin.

Tarkastelen seuraavaksi teoreettisen jäsenyyksen ulottuvuuksia tarkemmin yksi kerrallaan. Aloitan kulttuurisista jäsenyksistä hahmottelemalla kysymystä siitä, minkälaisen kytkennän *ympäristökysymys* muodostaa medialle ja politiikalle. Sen jälkeen tarkastelen *järkeilyn tyylin* merkitystä ympäristökysymyksen jäsentymisessä median ja politiikan kytkentäpinnaksi. Taustoitettuani näin tämän tutkimuksen mediotumiskeskusteluun tuomat uudet ulottuvuudet, siirryn aiemman tutkimuksen

ydinalueille tarkastelemaan median ja politiikan *institutionaalisten käytäntöjen* merkitystä. Käyn ensin läpi *medialogiikan* merkitystä korostavaa tutkimusta ja tarkastelen ympäristöaiheita käsittelevää journalismia tästä näkökulmasta. Luvun lopuksi siirrän katseen *politiikkaverkostojen julkisuuskäytäntöjä* korostavaan tutkimukseen ja hahmottelen *ympäristöpolitiikan toimintakenttää* medioitumisen kontekstina.

Ympäristökysymys, media ja politiikka

Kulttuuristen jäsenysten näkökulmasta median ja politiikan toimijoiden julkisuuteen liittyvät institutionaaliset käytännöt – ja niiden mahdollinen muutos *politiikan medioituessa* – riippuvat *julkisuuden asiasisällöistä*. Tässä tutkimuksessa politiikan medioitumista tarkastellaan *ympäristökysymyksen* näkökulmasta, mikä kytkee sen ympäristön pilaantumiseen, ympäristöhuoleen, ympäristötietoisuuteen ja ympäristönsuojeluun liittyviin sisällöllisiin kysymyksiin. Aiemmassa tutkimuksessa politiikan medioitumista ei ole juuri teoretisoitu tai tarkasteltu aihe-erityisenä prosessina (ks. kuitenkin Kunelius 2014).

Ympäristösosiologian kysymyksenasetteluihin (ks. esim. Valkonen & Saaris- to 2010a) nojaten tutkimuksen teoreettisena viitepisteenä on *diskurssiteoria*, joka olettaa todellisuuden *merkitysvälitteiseksi* ja kysyy, *miten todellisuus tulee erilaisissa käytännöissä tuotetuksi* (ks. esim. Jørgensen & Phillips 2002). Tässä tutkimuksessa diskurssin käsitteellä viitataan nimenomaan sisältöihin, vaikka se sopisi moneen muuhunkin tarkoitukseen, esimerkiksi medialogiikan rakentumisen tai mediatekstien vastaanottoon liittyvien käytäntöjen erittelyyn. Kulttuuristen jäsenysten näkökulmasta median ja politiikan välinen suhde riippuu siitä, minkälaisten diskurssien puitteissa ne toisiinsa kytkeytyvät.

Tutkimuksen lähtökohtana on 1960-luvun lopun kansainvälinen *ympäristöherätys*, jonka seurauksena ympäristö alkoi saada aivan uudenlaisia merkityksiä laajamittaisen yhteiskunnallisen protestin solmukohtana. Kyse oli *diskursiivisesta* mullistuksesta, jonka seurauksena ympäristön käsite alkoi jäsentää monenlaisia, pitkäänkin tiedossa olleita ja eri puolilla maailmaa tehtyjä havaintoja ja niiden herättämiä huolenaiheita saman perusproblematiikan ilmauksiksi. Teollisuuden hajuhalaita, vesistöjen pilaumisesta, kaupunkien ilmanlaadusta ja lajiston harvenemisestä tuli *ympäristöongelmia*, jotka ilmaisivat kukin tavallaan teollisuusyhteiskunnan ja ihmisen kestäväntöntä suhdetta elinympäristöihinsä (ks. esim. Haila 2001a; 2001b; Haila & Lähde 2003; Dryzek 1997).

Ympäristöherätyksessä uutta ei ollut ihmisen elinympäristössään aiheuttamien ongelmien tunnistaminen tai pyrkimys suojella luontoa ihmisen vaikutukselta, vaikka tällaisetkin pyrkimykset saivat siitä uutta pontta. Uutta oli se, että yhteiskunnan ja ympäristön välinen suhde problematisoitui *ympäristökysymykseksi*. Tunnistetuksi tuli konkreettisia elinympäristön muutoksia yhdistävä *yhteiskunnallinen ongelma*, jonka ajateltiin asettavan vaakalaudalle *koko modernin teollisuusyhteiskunnan*. Ympäristöstä tuli yhteiskunnallisen protestin solmukohta, joka kokosi yhteen moninaisia teollisuusyhteiskuntaan ja teknologiseen kehitykseen kohdistuneita epäluuloja.

Ympäristökysymyksen kulttuurista jäsentymistä leimasikin alusta alkaen vastakkainasettelu teollisuusyhteiskuntaa legitimoineen, oikeistoa ja vasemmistoa kasvuhakuisuudella yhdistäneen industrialistisen (tai produktivistisen) diskurssin kanssa (Dryzek 1997, 12–13). Apokalyptisella retoriikalla ja ajatuksella ympäristön kato-kyvyn kertakaikkisesta loppumisesta oli keskeinen merkitys ympäristökysymyksen jäsentymisessä. Ympäristöajattelua popularisoineen pamflettikirjallisuuden vahvat vertauskuvat kuten ”äänetön kevät”, ”minne kukat kadonneet”, ”riittäkö maapallo”, ”ennen kuin luonto kuolee”, ”ympyrä sulkeutuu” ja ”tuomiopäivä” ovat tästä hyvä osoitus (ks. Haila 2001b, 10).

Ympäristöherätystä seuranneina vuosikymmeninä ympäristökysymys vakiintui osaksi poliittista mielikuvitusta ja politiikan tekemisen diskursiivista maisemaa kaikkialla maailmassa. Suomessa Euroopan luonnonsuojeluvuosi innoitti esimerkiksi presidentti Urho Kekkosen ilmaisemaan huolensa ympäristön pilaantumisesta vuosien 1970 ja 1971 uudenvuodenpuheissa. *Helsingin Sanomissa* ympäristöaiheisten juttujen määrä kolminkertaistui kolmessa vuodessa 1960- ja 1970-lukujen taitteessa (Suhonen 1994, 85). Ympäristöpolitiikan alkuvaiheita tutkineen Sirje Nienstedtin (1997) kuvauksen perusteella ympäristökysymyksestä keskusteltiin kaiken kaikkiaan hyvin vilkkaasti.

Vuonna 1970 ympäristönsuojelusta puhuttiin jatkuvasti kaikenlaisissa yhteyksissä. Monet arvioivat, että vuoden aikana Suomessa tapahtui ympäristönsuojelutiedon lopullinen läpimurto niin, että paluuta ympäristöasioihin välinpitämättömästi suhtautuvaan aikaan ei ollut. Tietoisuutta ympäristönsuojelusta kasvattivat erityisesti useat luonnonsuojelujuhlavuoden kunniaksi järjestetyt teemapäivät ja -viikot, joita kaikenlaiset oppilaitokset, järjestöt ja ammattiryhmät pitivät eri osissa maata ja joissa pohdittiin ympäristönsuojelun merkitystä omassa elinympäristössä. Lisäksi päivä- ja ammattilehdissä, radiossa ja TV:ssä ympäristönsuojelu oli jatkuvasti esillä. (Nienstedt 1997, 80.)

Ympäristökysymys ei ole 1960-luvun lopun jälkeen missään vaiheessa hävinnyt suomalaisesta politiikasta mutta sen merkitys ja painotukset ovat vaihdelleet. Ympäristöherätys hiipui yhtä nopeasti kuin oli alkanutkin. Vuoden 1973 öljykriisi sekä sitä seurannut lama ja korkea työttömyys syrjäyttivät ympäristökysymyksen yhteiskunnallisen keskustelun asialistalta. *Helsingin Sanomissa* ympäristöaiheisten juttujen määrä romahti vuoden 1972 jälkeen ja nousi takaisin 1970-luvun alun tasolle vasta 1980-luvun puolivälin jälkeen (Suhonen 1994, 85). Dramaattinen ympäristöherätys pani joka tapauksessa alulle kehityskulkuja, joiden seurauksena ympäristökysymykseen liittyvät kulttuuriset jäsennykset alkoivat vakiintua ja ympäristöhuoli institutionalisoitui esimerkiksi ympäristöhallinnoksi, ympäristölainsäädännöksi, ympäristöliikედinnäksi, ympäristöjournalismiksi ja ympäristötieteeksi.

Tässä yhteydessä ei ole mahdollista ryhtyä ympäristökysymykseen liittyvien kulttuuristen jäsenysten kartoittamiseen tai niiden historiallisten muutosten jäljittämiseen (ks. esim. Dryzek 1997; Hajer 1997; Valkonen 2003). Kokonaisvaltaisen kartoituksen tai jäljitystyön sijaan kiinnitän huomioita kahteen murrokseen, jotka ovat vaikuttaneet merkittävästi ympäristökysymyksen merkitykseen median ja politiikan kytkentäpintana. Ympäristödiskurssin asemaa merkittävästi ympäri maailmaa vahvistanut muutos oli *kestävän kehityksen* ja *ekologisen modernisaation* käsitteiden esiinnousu 1980-luvulta alkaen (ks. esim. Hajer 1995; Dryzek 1997, 121–152; Sairinen 2000, 255–257). Molemmat antoivat vauhtia ympäristödiskurssin leviämislle lupaamalla, että teollisuusyhteiskunnan mukanaan tuomat edut olisi mahdollista säilyttää ympäristöä pilamaatta. Maailmanlopun pelkoa herättänyt ajatus ympäristön kantokyvystä ja sen ylittymisestä olisi ratkaistavissa taloudellista kasvua tai teknologista kehitystä rajoittamatta. Ajatus kestävästä kehityksestä antoi ympäristöhuolelle myönteisen tulkinnan ja teki siitä aiempaa houkuttelevamman poliittisen pelivälineen.

Toinen merkittävä diskursiivinen murros on ollut ilmastonmuutoksen nousu ympäristöongelmasta koko ympäristödiskurssin solmukohdaksi viimeistään 2000-luvulla. Ilmastonmuutosta käsittelevien juttujen määrä *Helsingin Sanomissa* lähti jyrkkään nousuun vuoden 2003 jälkeen ja kolminkertaistui vuosien 2006 ja 2007 välillä (Kumpu 2014, 46). Ympäristön käsitteen kautta yhteiskunnalliseksi ongelmaksi kiteytynyt ympäristön pilaantuminen sai uuden mittakaavaan ilmastonmuutoksessa, jossa ilmakehän koostumuksen abstrakti yleismaailmallisuus kytkeytyi päästölähteiden ja ilmastonmuutoksen seurausten valtavaan moninaisuuteen eri puolilla maapalloa. 2000-luvun kuluessa ilmastopuhe on osittain jopa korvannut ympäristöpuheen esimerkiksi yritysten halutessa ilmasta vastuullisuuttaan. Samalla ilmastonmuutos on

myös aktivoinut sellaista ympäristöherätyksen alkuajoista tuttua ajattelua, joka vaatii ympäristön pilaamista oikeuttavan kestävänsä kehityksen sijaan radikaaleja yhteiskunnallisia muutoksia maailmanlopun välttämiseksi.

Ympäristökysymys, medioituminen ja järkeilyn tyyli

Järkeilyn tyylin näkökulmasta median ja politiikan toimijoiden julkisuuteen liittyvät institutionaaliset käytännöt – ja niiden mahdollinen muutos *politiikan medioitumessa* – riippuvat keskustelun sävystä. Tässä tutkimuksessa järkeilyn tutkimisen viitepisteenä on Jürgen Habermasin (1984 ja 1987) *kommunikatiivisen toiminnan teoria*. Habermasin teorian lähtökohtana on, että kaikenlainen kielellinen kommunikaatio on altistettavissa rationaaliselle kritiikille, jolla on yleismaailmallinen, ajasta ja paikasta riippumaton perusta (Habermas 1984, 273–337). Rationaalisien kritiikin ulottuvuuksia ovat *totuus* (esittäjästä riippumaton paikkansapitävyys), *oikeudellisuus* (yhtäpitävyys yleisesti hyväksytyn normikontekstin kanssa) ja *autenttisuus* (esittäjän vilpittömyys). Tästä näkökulmasta median ja politiikan suhde riippuu siitä, *minkälaisia rationaalisien kritiikin ulottuvuuksia median toimintatapojen ja politiikkaverkostojen kytkentä määrättyssä asiayhteydessä aktivoi*. Poliitiikan medioitumista ei ole aiemmassa tutkimuksessa juuri teoretisoitu tai tutkittu tästä näkökulmasta (ks. kuitenkin Reunanen 2017; Kunelius ym. 2010, 69–70).

Habermasin teoria eroaa lähtökohdiltaan selvästi kulttuuristen jäsennysten kohdalla viitepisteinä olevasta diskurssiteoriasta. Diskurssiteorian näkökulmasta kommunikatiivisen toiminnan teorian ajatus valta-asetelmat ohittavasta rationaalisesta yhteisymmärryksestä on mahdoton, sillä viestintään sisältyy aina myös vallankäyttöllinen ulottuvuus. Tässä yhteydessä ei ole mahdollista syventyä tämän tarkemmin kommunikatiivisen toiminnan teorian ja diskurssiteorian eroihin (ks. esim. Ashenden & Owen 1999). Tämän tutkimuksen aiheena ympäristökysymys herättää diskurssiteorian ja kommunikatiivisen toiminnan teorian jännitteitä peilaten kysymyksiä esimerkiksi ekologisen rationaalisuuden mahdollisuudesta, ekologisen rationaalisuuden suhteesta yleismaailmalliseen rationaalisuuteen ja ekologisen rationaalisuuden merkityksestä vallankäytön välineenä.

Habermasin teoria liittyy nimenomaan *kommunikatiiviseen toimintaan*, jossa toimijat ottavat pätevyysvaatimukset todesta ja pyrkivät niihin nojaten rationaalisien yhteisymmärrykseen. Sinänsä samojen pätevyysvaateiden puitteissa tapahtuva *strateginen toiminta* – eli pyrkimys saada muut toimimaan halutulla tavalla – on Habermasin mukaan eri asia, sillä siinä muihin keskustelijoihin suhtaudutaan väli-

neellisesti. Sekä kommunikatiivista että strategista toimintaa silmällä pitäen politiikan medioitumisen voi kuitenkin ajatella prosessiksi, jossa julkisuuden aiempaa suurempi merkitys politiikassa avaa uudenlaisia mahdollisuuksia rationaaliselle kritiikille mutta tekee samalla aiempaa houkuttelevammaksi myös pätevyysvaateiden strategisen hyödyntämisen (vrt. Kunelius ym. 2010, 72).

Tässä tutkimuksessa median ja politiikan suhdetta ei tarkastella kommunikatiivisen toiminnan ihanteiden *toteutumisen* näkökulmasta. Järkeilyn tyyliä eriteltäessä ei erotella kommunikatiivista ja strategista toimintaa. Tarkoituksena ei ole myöskään ajatella, että rationaalinen kritiikki tai jotkin sen ulottuvuuksista kuuluisivat lähtökohtaisesti joko median tai politiikan toimintalogiikkaan. Sen sijaan ajatusta yleismaailmallisista pätevyysvaateista käytetään lähtökohtana arvioitaessa, *min-kälaisia rationaalisuuden ulottuvuuksia median ja politiikan kytkentä aktivoi*. Tätä kautta tulee näkyviin kysymys siitä, *minkälainen merkitys järkeilyn tyyllillä on median ja politiikan kytkentäpintana ympäristöpolitiikassa*.

Kommunikatiivisen toiminnan teorian käsitys rationaalisuudesta on erityisen mielenkiintoinen juuri ympäristökysymyksen näkökulmasta. Teoriaa voi arvostella ihmiskeskeiseksi, sillä siinä luonnon merkitys on lähtökohtaisesti välineellinen. Luonnolla ole kommunikatiivisen toiminnan teoriassa mitään ihmiselämän ylläpitoa erityisempää itseisarvoa ja muusta kuin välineelliseen hallintaan perustuvasta luontosuhteesta on turha haaveilla. (Habermas 1984, 238; 1982, 242.) Pyrkimys hallita luontoa nähdään ongelmattomaksi osaksi modernia järjenkäyttöä, vaikka juuri sitä voisi pitää ympäristöongelmien perimmäisenä syynä.² Habermas (1981; 1987, 391–369) on kuitenkin korostanut ympäristöliikkeen ja muiden uusien yhteiskunnallisten liikkeiden merkitystä siinä, että ne nostavat julkisuuteen yhteiskunnan kannalta keskeisiä ongelmia, jotka jäisivät muussa tapauksessa käsittelemättä. Toisaalta hän on pitänyt näitä liikkeitä reaktiivisina siinä mielessä, että ne ovat lähinnä puolustaneet systeemirationaalisuuden uhkaamia elämänpiirejä sen sijaan, että pyrkisivät laajentamaan kommunikatiivisen toiminnan jäsentämän elämismailman alaa suhteessa järjestelmään. Erityisenä vaarana Habermas (mt.) pitää liikkeiden antimodernistisuutta, joka kieltäytyy ymmärtämästä ”rajoitetun systeemirationaalisuuden” tarpeellisuutta yhteiskuntajärjestelmän kannalta. (Kangas 1989, 90–93.) Samansuun-

² Habermasin kapea luontokäsitys juontaa juurensa jo hänen varhaiselle ajattelulleen leimallisesta pyrkimyksestä irtautua ensimmäisen polven Frankfurtin koulukunnan kriittisen teorian umpikujaan ajaneesta pessimismistä. Frankfurtin koulukunnalle leimallisessa välineellisen järjen kritiikissä pyrkimys hallita luontoa nähtiin kaikenlaisten yhteiskunnallisten ongelmien syyksi. Pessimismin ja vaihtoehtoisen luontosuhteen mystifoinnin sijaan Habermas hyväksyi välineellisen luontosuhteen modernia yhteiskuntaa käsittelevän kriittisen teoriansa lähtökohdaksi. (Gunderson 2014, 628–630.)

taista kritiikkiä ympäristöliikkeen suuntaan on oman järjestelmäteoriaansa puitteissa esittänyt myös Niklas Luhmann (2004).

Kommunikatiivisen toiminnan teorian vastaanotto yhteiskuntatieteellisen ympäristöntutkimuksen piirissä on ollut kaksijakoista. Kritiikki on kohdistunut pääasiassa edellä mainittuun teorian luontosuhteen ongelmallisuuteen, kun taas suopeampi vastaanotto on korostanut teorian diskurssieettistä ulottuvuutta ja sen mahdollisuuksia toimia vaihtoehtona teknokraattiselle päätöksenteolle ympäristöasioissa (Gunderson 2014). Habermasin pätevyysvaatimusten merkitystä ei ole aiemmassa tutkimuksessa juuri käsitelty ympäristökysymyksen näkökulmasta. Kommunikatiivisen toiminnan teoriassa normatiivisuus suuntautuu demokraattisiin menettelytapoihin, joiden puitteissa myös ympäristöön voidaan kytkeä erilaisia arvoja. Mikään ei kuitenkaan takaa sitä, että oikeatkaan menettelytavat tuottaisivat ympäristön kannalta toivottuja lopputuloksia. Pätevyysvaatimuksia onkin aiemmassa tutkimuksessa tarkasteltu lähinnä siitä näkökulmasta, minkälaisia vaatimuksia kommunikaatiivinen toiminta asettaa ympäristöön liittyvälle päätöksenteolle (esim. Elling 2010).

Medioituminen ja institutionaaliset käytännöt

Institutionaalisten käytäntöjen näkökulmasta julkisuuden rakentuminen ja merkitys poliittisessa toiminnassa riippuvat siitä, *mitä media ja politiikan toimijat tekevät julkisuudella*. Keskusteltaessa politiikan medioitumisesta tarkastelun kohteena ovat yleensä olleet median julkisuuden jäsentämiseen liittyvät käytännöt eli *medialogiikka*, jonka on ajateltu määrittelevän julkisuuden merkityksessä tapahtuneita muutoksia. Tässä tutkimuksessa medialogiikan rinnalle nostetaan *politiikkaverkostojen julkisuusikäntäntö*, jotka määrittelevät politiikan toimijoiden osallistumista julkisuusareenan rakentamiseen ja sen kulloisenkin struktuurin hyödyntämistä poliittisessa toiminnassa.

Institutionaalisten käytäntöjen kohdalla tutkimuksen viitepisteinä on *uusi institutionalismi*, joka olettaa *institutionaalisten käytäntöjen selittävän, miten makrotason ilmiöt välittyvät mikrotason toiminnaksi* (Ryfe 2006, 137). *Instituutioilla* tarkoitetaan toiminnan perusteella tunnistettavissa olevia, useamman kuin yhden ihmisen yhdistäviä sosiaalisen järjestyksen ja yhteistyön rakenteita, jotka voivat olla päällekkäisiäkin ja kytkeytyä tiukemmin tai löyhemmin yksittäisiin organisaatioihin.³

³ Instituutio on keskitason käsite (Ryfe 2006, 137). Se on hyvin lähellä *kentän* käsitettä, jolla viitataan osittain itsenäisiin ja erikoistuneisiin alueisiin, joiden sisäinen yhdenmukaisuus perustuu pääasiassa epäsuoriin sääntöihin tai toimintatapoihin (Benson 2006, 188; Bourdieu 1998, 138).

Tästä näkökulmasta politiikan medioituminen – julkisuuden irtaantuminen politiikan vaikutuspiiristä ja julkisuuden merkityksen kasvu poliittisessa toiminnassa – on median ja politiikan välistä suhdetta määrittelevä makrotason prosessi, joka välittyy toiminnaksi median ja politiikkaverkostojen käytäntöjen kautta.

Ryhdyn purkamaan institutionaalisten käytäntöjen merkitystä median ja politiikan suhdetta määrittelevänä tekijänä tarkastelemalla medialogiikkaan liittyvää tutkimusta. Tämän jälkeen siirrän katseen *politiikkaverkostojen julkisuuskäytäntöjä* korostavaan tutkimukseen ja hahmottelen *ympäristöpolitiikan toimintakenttää* medioitumisen kontekstina

Medioituminen ja medialogiikka

Politiikan medioitumisen tutkimuksessa on kiinnitetty runsaasti huomiota medialogiikan määrittelemiseen ja median toimintatapojen muutoksen jäljittämiseen (ks. esim. Esser & Strömbäck 2009). Karkean tulkinnan mukaan politiikan medioitumisessa on kyse nollasummapelistä, jossa medialogiikan vahvistuminen tarkoittaa väistämättä politiikan logiikan heikentymistä. Medialogiikka kuvataan usein melko kielteisin määrein esimerkiksi asioiden yksinkertaistamiseksi, kärjistämiseksi ja henkilölistämiseksi (Strömbäck & Kaid 2008, 3). Tätä kautta politiikan medioitumisesta tulee herkästi rappiotarina, jossa asiakeskeinen politiikka ja poliitikot joutuvat sensaatiohakuiseen medialogiikan jyräämiksi. Joka tapauksessa median toimintalogiikkaa painottavan tulkinnan taustalla on ajatus siitä, että juuri median toimintatavat hallitsevat median ja politiikan kytkentää politiikkaverkostojen lähinnä reagoidessa muutoksiin.

Yleisellä tasolla median roolia painottava väite politiikan medioitumisesta vaikuttaa uskottavalta. Sen mukaan median itsenäistyminen ja etäännyminen politiikasta sekä mediavälitteisen julkisuuden merkityksen korostuminen poliittisessa toiminnassa ovat tehneet politiikasta riippuvaisemman median toimintalogiikasta (Hjarvard 2013, 41–77). Yhteiskunnasta on tullut kaikin puolin mediavälitteisempi, kilpailu mediahuomiosta ja sen hallinnasta on kiristynyt ja kaikenlaiset organisaatiot ovat lisänneet viestintähenkilöstöään.

Journalismin näkökulmasta median eriytyminen suhteessa politiikkaan näkyy suoraan esimerkiksi puolueisiin sitoutuneiden lehtien harvenemisessa ja sitoutumattoman lehdistön vahvistumisessa. Puoluelehtien tilalle syntyneet yleissanomalehdet nojasivat ”objektiivisuuden” ideaaliin, joka perustui aluksi puoluelehdistön kanssa samantapaiseen käsitykseen yhteiskunnasta: molemmissa yhteiskunnan

ajateltiin koostuvan yhteiskuntaluokista tai intressiryhmistä. Kun puoluelehdistössä avoimesti edustettiin näitä intressejä, objektiivisuuden omaksunut journalismi pyrki tasapuolisuuteen ja neutraaliuteen näiden intressien suhteen. Intressitahojen sanomisia julkaistiin sellaisenaan samalla kun journalismi itse vetäytyi taustalle. Kaupallisen lehdistön rinnalla tällaiseen objektiiviseen journalismiin tähtäsivät myös monien maiden julkisen palvelun yleisradioyhtiöt. (Kunelius ym. 2010, 59–61.)

Sittemmin journalismin neutraali itsenäisyys on antanut tilaa pidemmälle viedyille kriittisyyden ja etäisyyden ideaaleille. Journalismi on ottanut tehtäväkseen arvioida itsenäisesti asioiden uutisarvoa ja se myös esittää entistä näkyvämmiin niistä omia tulkintojaan. Samalla on kuitenkin käynyt niin, että myös journalismi joutuu entistä enemmän kilpailemaan muunlaisten viestintämuotojen kanssa yleisöjen ajasta ja poliitikoiden huomiosta. Sen on entistä pontevammin lunastettava oikeutus toiminnalleen korostamalla julkisesti omaa rooliaan ja selittämällä sekä lukijoille että lähteille, miksi journalismin kanssa kannattaa olla tekemisissä. Tässä mielessä myös journalismi joutuu toimimaan medioituneessa ympäristössä. (Kunelius ym. 2010, 59–61.)

Vaikka mediotumistarina vaikuttaakin uskottavalta, liittyy sen empiiriseen tutkimiseen monenlaisia ongelmia. Median toimintalogiikkaa painottavan tulkinnan taustalla on median valtaan ja vaikutukseen liittyvä pitkä tutkimusperinne, jossa on arvioitu esimerkiksi julkisen keskustelun asialistan ja siihen liittyvien kehysten ja käsitteiden määräytymistä (Kunelius ym. 2010, 50–51). Medialogiikan merkitystä korostavassa tutkimuksessa medioitumisen astetta on yritetty päätellä erottamalla journalistisista teksteistä yhtäältä medialogiikkaan ja toisaalta politiikan logiikkaan viittaavia piirteitä. Sikäli kuin medialogiikkaan viittaavien piirteiden osuus on vahvistunut, politiikan on voitu sanoa medioituneen. Empiirisissä tutkimuksissa journalismin tulkintojen ja taustoittamisen on havaittu lisääntyneen (Benson & Hallin 2007; Djerf-Pierre & Weibull 2008; Fink & Schudson 2014; Patterson 1994; Salgado & Strömbäck 2012) samalla kun poliitikkojen lausunnot uutisissa ovat lyhentyneet ja toimittajat itse ovat tulleet näkyvämmiin esiin (esim. Hallin 1992; Välvirronen & Kunelius 2012).

Politiikan medioitumisen tutkimuksessa journalismin aktiivisuuden ja tulkittavuuden lisääntymistä on kutsuttu myös *mediainterventionismiksi*, joka voidaan määritellä ”mediakeskeiseksi politiikan raportoinnin tyyliksi, jossa toimittajista ja media-toimijoista tulee pääasiallisia uutistentekijöitä poliitikkojen tai yhteiskunnan muiden toimijoiden sijaan” (Strömbäck & Esser 2009, 217). Taustalla on ajatus, että yhteiskunnan eriytymiskehitys johtaa mediainstituutioiden, kuten journalismin, itsenäis-

tymiseen, mikä puolestaan näkyy siinä, että mediainstituutiot entistä itsenäisemmin hallitsevat omaa julkisuustilaansa (Kunelius & Reunanen 2012; Marcinkowski & Steiner 2014). Mediainterventionismiin liittyvissä empiirisissä tutkimuksissa on tarkasteltu esimerkiksi toimittajien ja poliitikkojen puhejaksojen pituutta, toimittajien tai journalistisen kerronnan näkyvyyttä sekä politiikan peliksi esittävien vertauskuvien käyttöä (esim. Strömbäck & Dimitrova 2011). On kuitenkin tärkeää tehdä ero mediainterventionismin määrän ja laadun välillä (Reunanen & Koljonen 2018). Journalismi voi tulkita politiikkaa enemmän tai vähemmän interventionistisesti yhtä lailla kehystämällä sitä poliittisen kamppailun kuin asiakysymystenkin näkökulmasta. Journalistisen tulkinnan onkin havaittu olevan myös asiakeskeistä, ei pelkästään poliitikkojen valtakamppailuja arvioivaa (Cushion 2015; Esser & Umbricht 2014).

Medialogiikka ja ympäristöjournalismi

Medialogiikan ja journalististen käytäntöjen suhde ympäristökysymykseen on ristiriitainen. Tutkimuskirjallisuudessa mediajulkisuudella ajatellaan tavallisesti olevan perustavanlaatuinen merkitys ympäristöhuolen herättämisessä, ympäristönsuojelun edistämisessä ja ympäristötietoisuuden ylläpitämisessä. Medialla oli keskeinen rooli 1960-luvun lopun ympäristöherätyksessä, sillä juuri julkisuuden kautta paikalliset ympäristön saastumiseen ja pilaantumiseen liittyneet ongelmat yhdistyivät yleisluontoiseksi ympäristökysymykseksi ympäristöhuoleksi ja teollisuusyhteiskuntaan kohdistuneeksi moraaliseksi protestiksi (Haila & Lähde 2003, 11–12). Vastaavalla tavalla mediajulkisuuden on nähty auttaneen kansalaisia kytkemään ilmastomuutoksen eri puolilla maailmaa aiheuttamat ongelmat yleismaailmalliseksi, *ilmastokysymykseksi*. Ympäristökiistoissa toimittajien on arvioitu olleen monesti *tärkeitä liittolaisia* ympäristöä puolustaneille kansalaisille, kansalaisjärjestöille ja viranomaisille (esim. Konttinen 1994, 71).

Median, journalismin ja julkisuuden myönteisiä vaikutuksia korostavan tulkinnan rinnalla ympäristöaiheiden on tutkimuskirjallisuudessa tulkittu myös istuvan erityyppisen huonosti medialogiikkaan ja journalismin toimintatapoihin (ks. esim. Anderson 1997, 45–73; 2014, 37–60; 2015; Hansen 2010, 75–103; Suhonen 1994, 58–65; Lyytimäki & Palosaari 2004, 21–29). Ympäristöaiheita kuvaillaan tavallisesti esimerkiksi hitaasti eteneviksi, monimutkaisiksi, abstrakteiksi, monenlaisia epävarmuuksia sisältäviksi ja nykyhetken sijaan tulevaisuuteen liittyviksi. Äkillisiä ympäristöönnettomuuksia, poliittisia kiistoja tai mielenosoituksia lukuun ottamatta ne sopivat huonosti konkreettisia tapahtumia, nykyhetkeä, läheisyyttä, uutuutta, visuaalisuutta ja

konflikteja korostavaan mediajulkisuuteen ja journalismiin. Ympäristöaiheiden on myös arvioitu istuvan huonosti toimitusten aiheperustaiseen työnjakoon, koska ne liittyvät vähän kaikkien osastojen alaan, mutta eivät kuulu erityisesti kenellekään. Myös journalistiselle kulttuurille keskeisiä tasapuolisuuden ja neutraaliuden vaatimuksia on pidetty ongelmallisina ympäristöaiheiden käsittelemiselle.

Ympäristöjournalismi ja ympäristötoimittajat ovat olleet yksi institutionaalinen vastaus ympäristöongelmien asemaan merkityksellisenä mutta vaikeasti uutisoitavina aiheina. Toisaalta ympäristöaiheiden uutisoinnissa yleensä herkästi heräävä kysymys siitä, onko kyse asianajosta, valistuksesta vai puolueettomasta journalismista, jakaa myös ympäristötoimittajia (Hansen 2010, 82–83; Anderson 1997, 61–65; Sachsman & Myer Valenti 2015, 161–162). Institutionaalisen järjestelynä ympäristöjournalismin kultakausi oli 1990-luvulla, jolloin Suomeenkin perustettiin edelleen toimiva ympäristötoimittajien yhdistys (Lappalainen 1991). Ympäristöjournalismin korkeasuhdanteesta 1990-luvulla kertoo sekin, että vastuu luonnosta ja asioiden ympäristövaikutusten tunnistaminen lisättiin journalistin ohjeiden johdantoon ihmisoikeuksien, demokratia ja rauhan kaltaisten perusarvojen rinnalle vuonna 1992 (Suhonen 1994, 62).

Vuosituhaten vaihteessa päätoimiset ympäristötoimittajan tehtävät lakkautettiin esimerkiksi *Helsingin Sanomissa*, *Turun Sanomissa* ja *Demarissa* (Kantola 2003, 13). Yleisradio lopetti Ympäristöuutiset-ohjelman vuonna 2002. *Helsingin Sanomat* puolestaan muutti vuonna 1989 aloitetun Tiede & ympäristö -teemasivunsa 2000-luvun alussa ensin Tiede-sivuiksi, sitten Tiede & luonto -sivuiksi ja sen jälkeen taas Tiede-sivuiksi (Lyytimäki & Palosaari 2004, 26). Vastuu luonnosta ja asioiden ympäristövaikutusten tunnistaminen poistettiin journalismin ohjeista vuonna 2005. Ympäristöjournalismin pysyvien tehtävien tai instituutioiden lakkauttamisen rinnalla on kuitenkin toteutettu erilaisia ympäristöön liittyviä toimituksellisia projekteja, kuten *Helsingin Sanomien* vuodeksi 2019 nimittämä ilmastokirjeenvaihtaja. Toimistusten sisäisistä työnjaon rutineista ja uutisoinnin painotuksista ulospäin näkyvät tehtävät, projektit ja ohjeet eivät kuitenkaan välttämättä kerro paljoakaan.

Yleisellä tasolla vaikuttaisi siltä, että ympäristöaiheiden käsittely journalistisessa julkisuudessa on lisääntynyt selvästi myös 2000-luvulla ympäristöjournalismin instituutioiden ja ympäristötoimittajien tehtävien lakkauttamisista huolimatta. Suomen osalta aiheesta ei kuitenkaan ole tutkimustietoa. Ympäristöjulkisuuden tutkimus on niin Suomessa kuin kansainvälisesti keskittynyt pääasiassa yksittäisten ympäristöongelmien tutkimiseen verrattain lyhyellä aikavälillä (Hansen 2015, 209; Lyytimäki & Palosaari 2004). Kansainvälisissä pitkittäistutkimuksissa on havaittu, että 1960-lu-

vun lopun ympäristöherätyksen jälkeen ympäristö on vakiinnuttanut asemansa uutisaiheena ja sen kattama ala on laajentunut merkittävästi. Ympäristöuutisoinnin määrä on kuitenkin vaihdellut kausittain. Huippukohdiksi on tunnistettu esimerkiksi 1960-luvun lopun ympäristöherätys, 1980-luvun jälkipuolisko ja 2000-luvun alku. (Hansen 2015, 211–212.)

Kattavin pitkittäistutkimus suomalaisesta ympäristöjulkisuudesta on Pertti Suhosen *Mediat, me ja ympäristö* (1994), jossa tarkasteltiin ympäristökirjoittelun määrää *Helsingin Sanomissa* vuosina 1956–1990 (ks. myös Heiskala 1993; suomalaisesta ympäristöjulkisuuden tutkimuksesta yleensä ks. Lyytimäki & Palosaari 2004). Otosaineistolle perustuneen tutkimuksen mukaan ympäristökirjoittelun määrä kolminkertaistui muutamassa vuodessa 1960- ja 1970-lukujen taitteen ympäristöherätyksen yhteydessä mutta romahti sen jälkeen nopeasti. Takaisin ympäristöherätyksen tasolle kirjoittelun määrä nousi vasta 1980-luvun puolivälin jälkeen. Suhosen selvitystä tuoreemmissa tutkimuksissa on tavanomaisesti keskitytty jonkin tietyn ympäristöön liittyvän aiheen tai ympäristöongelman käsittelyyn mediajulkisuudessa, usein selvästi rajatummalla ajanjaksolla (esim. Lyytimäki 2012; Vehkalahti 2017). Ympäristöjulkisuutta on tavanomaisesti arvioitu tutkimalla sanomalehtiä. Radion, television tai sosiaalisen median osalta tutkimusta on tehty hyvin vähän.

Medioituminen ja politiikkaverkostojen käytännöt

Medialogiikan merkitystä korostava näkemys politiikan medioitumisesta on ongelmallinen, koska median ja politiikan logiikoissa on paljon samaa ja erityisesti politiikan logiikka jää tavanomaisesti hyvin epämääräisesti määritellyksi (Kunelius & Reunanen 2012; Landerer 2013; Van Aelst ym. 2014). Esimerkiksi politiikan kehystämisen strategiseksi peliksi on toisinaan ajateltu ilmentävän medialogiikkaa ja vastaavasti poliittisten kysymysten sisältöön painottuvan kehystämisen ilmentävän politiikan logiikkaa. Tämä erottelu on ollut keskiössä, kun politiikan journalismia on syytetty asiakysymysten sivuuttamisesta ja kyynisen asenteen lietsomisesta (esim. Cappella & Jamieson 1996; Patterson 1994). Vaikuttaa kuitenkin epäuskottavalta, että kyyninen valtakamppailu edustaisi juuri journalismin logiikkaa. Poliitiikka on kuitenkin luonteeltaan olennaisesti – ja monien mielestä ennen muuta – kamppailua vallasta.

Tässä tutkimuksessa median ja politiikan suhdetta osaltaan määrittelevillä institutionaalisilla logiikoilla viitataan paitsi median toimintalogiikkaan politiikan julkisuuden jäsentämisessä myös politiikkaverkostojen toimintatapoihin julkisuuden hyödyntämisessä. Poliitiikkaverkostoilla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa kaikkien

poliittiseen toimintaan tavalla tai toisella osallistuvien toimijoiden suhteita ja vuorovaikutusta (Vehkalahti 2017, 47). Taustalla on ”toimijakeskeinen” tulkinta politiikan medioitumisesta, jonka mukaan politiikan toimijat eivät ainoastaan mukaudu median toimintalogiikkaan, vaan käyttävät sitä strategisesti omiin tarkoituksiinsa (esim. Van Aelst ym. 2014; Walgrave & van Aelst 2017; Reunanen 2017). Tästä näkökulmasta tarkasteltuna media, journalismi ja julkisuus tarjoavat poliittiselle toiminnalle aina sekä mahdollisuuksia että rajoitteita, jotka liittyvät paitsi toimintaan julkisuudessa myös julkisuudelle politiikkaverkostoissa annettuihin merkityksiin (Kunelius ym. 2010, 221–224).

Medialogiikan ylivaltaan liittyvä politiikan julkisuuden rappiokertomus tulee herkästi toistetuksi toimijanäkökulmasta esimerkiksi poliitikkojen valitellessa ”mediapelin” olevan ”nykyään” ratkaisevaa pitkäjännitteisen, asiantuntemukseen perustuvan politiikan tekemisen sijaan. Toimijanäkökulmasta kritiikin kärki kohdistuu kuitenkin median julkisuutta rakentavan toiminnan sijaan poliitikkojen tapaan *käyttää hyväkseen julkisuuden* avaamia pelitilanteita. Tästä näkökulmasta itsensä asiakeskeisiksi mieltävät poliitikot voivat kritisoida julkisuudessa mielellään esiintyviä poliitikoita esimerkiksi helpoimman tien valitsemisesta. Toisaalta politiikan toimijoiden suhtautuminen julkisuuteen on ammattimaistunut kautta linjan ja edellä mainitun kaltainen moralisointi on vähentynyt. Toimittajien kanssa tehdään yhteistyötä ja ainakin eliittitoimittajien ymmärretään kuuluvan samaan politiikkaverkostoon, jossa päätöksentekoon liittyvää julkisuutta säädellään osittain yhteistyössä. Eliittitoimittajien merkitys on tärkeä myös siksi, että he toimivat välittäjinä medialogiikan ja politiikkaverkostojen toimintatapojen välillä ja kykenevät tarkastelemaan asioita molemmilta kannoilta (Kunelius ym. 2010, 452).

Tässä tutkimuksessa julkiset esiintymiset ymmärretään *mediaperformansseiksi*, joiden tarkoituksena on vaikuttaa tapahtumien kulkuun parantamalla omia neuvotteluasemia, horjuttamalla vastustajia ja hakemalla oikeutusta omalle toiminnalle (Hajer 2009; Kreiss ym. 2015; Reunanen 2017). Mediaperformanssit (tai niiden tekemättä jättäminen) tarkoittavat jatkuvaa rajanvetoa journalistisen julkisuuden näyttämöllä, muilla julkisuusareenoilla ja politiikkaverkostojen suljetummissa piireissä käsiteltävien asioiden välillä. Poliitiikkaverkostojen julkisuuspelissä välineenä ovat toimijoiden ja toimijaryhmien käsitykset toistensa mahdollisuudesta ja halukkuudesta siirtää asioita erilaisille julkisuuden näyttämöille. Tästä näkökulmasta myös verkostojen sisäpiireihin kuuluvat toimittajat ovat toimijoita, jotka tekevät mediaperformansseja ja säätelevät asemaansa käyttämällä mahdollisuuttaan viedä asioita journalistiseen julkisuuteen strategisena pelivälineenä. Toimijoiden näkökulmasta

mediaperformanssien jatkuva käyttäminen on riskialtista, koska se vaikuttaa toimijan asemaan politiikkaverkostoissa, jotka perustuvat keskinäiselle luottamukselle siitä, että kaikki asiat *eivät ole julkisia*. Huomiolla saattaa olla myös arvaamattomia, alkuperäisen ulostulon tekijän kannalta vahingollisiakin seurauksia, kun uudenlaisia toimijoita ilmestyy pelikentälle aiheen tultua heille mediajulkisuuden kautta näkyväksi.

Poliitikkojen mediastrategioita sekä politiikkojen ja toimittajien vuorovaikutusta on tutkittu paljon (esim. Cottle 2003; Davis 2007). Medioitumiskeskustelun puitteissa journalismin vaikutus politiikkaverkostojen toimintaan voidaan jakaa kolmeen tasoon: 1) journalismin itsenäisyys julkisuuden asialistan hallinnassa, 2) muiden instituutioiden riippuvuus journalismin hallitsemasta julkisuustilasta ja niiden sopeutuminen journalismin ehtoihin julkisuuteen pääsystä, 3) journalismin vaikutus politiikkaverkostojen omaan toimintalogiikkaan eli esimerkiksi siihen, minkälaisia asioita otetaan päätöksenteon kohteeksi (Kunelius ym. 2010, 65). Yleisesti ottaen julkisuuden merkitystä politiikkaverkostojen toimintaan tarkasteleva tutkimus on jäänyt spekulatiiviseksi erityisesti kolmannen tason vaikutusten suhteen (Davis 2007, 99).

Suomessa medioitumisen viitekehyksessä tehdyt kysely- ja haastattelututkimukset todistavat median ajoittain hyvinkin voimakkaasta mutta lopulta melko pinnallisesta vaikutuksesta poliittiseen toimintaan (esim. Vesa 2016; Kunelius ym. 2010). Vuonna 2009 suomalaisille päättäjille tehdyn kyselyn mukaan 79 prosenttia vastanneista oli täysin tai jokseenkin samaa mieltä väitteestä ”olen huomannut, että mediassa esiintyminen on lisännyt omaa tai organisaationi vaikutusvaltaa työryhmissä, neuvotteluissa tai muissa vastaavissa tilanteissa” (Kunelius ym. 2010, 383). Mediajulkisuuden tuki poliittiselle vaikutusvallalle koettiin kuitenkin selvästi pienemmäksi kuin ”oma osaaminen”, ”oma aktiivisuus ja ansaittu luottamus” tai ”virallinen asema ja valtaoikeudet” (mt., 385). Mediajulkisuuden suoraa vaikutusta poliittisten päätösten sisältöön tai instituutioihin pidetään verrattain vähäisenä mutta päätöksentekoprosesseja julkisuuden symbolisen politiikan sudenkuopilta, yksinkertaistuksilta sekä tunneperäisiltä ja moralistisilta näkökohdilta suojaavan julkisuudenhallinnan merkitys koetaan suureksi (Vesa 2016, 64–65). Poliitiikan medioituminen ilmenee toimijoiden näkökulmasta konkreettisesti siten, että toimittajien kanssa vietetään enemmän aikaa, heitä autetaan hanakammin ja omia näkökantoja pyritään aktiivisemmin ujuttamaan julkisuuteen (Kunelius ym. 2010, 56).

Ympäristöpolitiikan toimintakenttä medioitumisen kontekstina

Ympäristöpolitiikan toimintakentällä tarkoitetaan institutionaalisia rakenteita, joiden puitteissa ympäristöpoliittinen toiminta tapahtuu. Tässä tutkimuksessa ympäristöpolitiikan toimintakentän alkupisteeksi ymmärretään 1960-luvun lopun ympäristöherätys. Tämän jälkeen toimintakenttä on laajentunut merkittävästi ja sinne on tullut vedetyksi yhä kirjavampi joukko vastentahtoisiaakin toimijoita. Samalla ympäristönsuojelu on tullut yhä laajemmin hyväksytyksi monenlaisen toiminnan lähtökohdaksi tai vähintäänkin tärkeäksi elementiksi toiminnan oikeuttamisessa. Suomessa ympäristöpolitiikan toimintakentän muutoksia on tutkittu selvästi enemmän kuin ympäristöjulkisuuden tai ympäristöjournalismin historiaa.

Tämän tutkimuksen taustaksi tarkastelen ympäristöpolitiikan toimintakentän jäsentymistä lyhyesti *ympäristöhallinnon, ympäristöliikედinnän, puoluepolitiikan, teollisuuden ympäristöasenteiden sekä ympäristötieteen ja -asiantuntijuuden* näkökulmista. Tarkoituksena on asemoida kysymys politiikan medioitumisesta suomalaisen ympäristöpolitiikan toimintakentän keskeisiin muutuskertomuksiin.

Ympäristöaiheiden uutisointia koskevissa tutkimuksissa on todettu julkisen vallan edustajien, asiantuntijoiden ja yritysten olevan selvästi tärkeämpiä lähteitä kuin ympäristöjärjestöjen (Hansen 2010, 56; Suhonen 1994, 107–116). Ympäristöjärjestöt onnistuvat usein mediahuomion hetkellisessä suuntaamisessa mutta määräävän aseman pidempiaikainen ylläpitäminen sekä omien kehysten ja tulkintojen juurruttaminen julkiseen keskusteluun on selvästi hankalampaa. Journalismin ja ympäristöjournalismin resurssien oheneminen vuosituhaten vaihteen jälkeen on osunut yhteen ympäristöpolitiikan kentän muiden toimijoiden viestinnän ammattimaistumisen kanssa. (Williams 2015, 198–200.) Viranomaiset, yritykset, puolueet, yliopistot, tutkimuslaitokset ja ympäristöjärjestöt pyrkivät yhä tietoisemmin hyödyntämään journalismia omien tarkoitusperiensä edistämisessä – ja myös onnistuvat siinä. Yritysten osalta ympäristönsuojelullisia toimia vastustavasta ja ympäristön pilaamista peittelevästä toiminnasta on runsaasti tutkimusta (ks. esim. Williams 2015, 201–202; Beder 2002).

Ympäristöhallinnon näkökulmasta ympäristöpolitiikan toimintakenttää tarkasteltaessa voidaan todeta, että huoli ympäristöstä institutionalisoitiin Suomessa 1970-luvulta alkaen *ympäristöhallinnoksi* ja *ympäristölainsäädännöksi*. Aluksi tarkoituksena oli puuttua olemassa oleviin ympäristöongelmiin mutta ajan kuluessa painopiste on siirtynyt enenevässä määrin ongelmien ennaltaehkäisemiseen (ks. esim. Haila 2001b, 32–40; Haila ym. 2009, 140–141; Haila & Lähde 2003, 11–12; Sairinen

2000). Ympäristöhallinnon ja ympäristölainsäädännön kehittyminen tarkoitti, että julkinen valta otti enenevässä määrin vastuuta ympäristön tilasta, jota oli aiemmin lähestytty lähinnä kansalaisten ja yritysten tapauskohtaisena riidanaiheena. Lainsäädännön osalta muutos tapahtui Suomessa periaatteen tasolla jo vuoden 1962 vesilaisissa, jossa vesien pilaaminen kiellettiin ilman erityistä lupaa ja julkinen valta otti tehtäväkseen asian valvomisen. Aiemassa lainsäädännössä toimenpiteisiin ryhtyminen edellytti haitankärsijän, kun nyt riitti vesien pilaaminen ilman lupaa.

Ympäristöhallinnon perustaminen oli Suomessa poliittisena kiistakapulana koko 1970-luvun. Ympäristöministeriö perustettiin kansainvälisesti vertaillen varsin myöhään, vasta vuonna 1983. Hallinnon kehittyminen saavutti yhden huippunsa vuonna 1986, kun ympäristönsuojelulautakunnat tulivat pakollisiksi yli 3000 asukkaalla kunnissa. Paikallistason ympäristöhallinnon kehittämisen rinnalla 1980-luvun kuluessa saatettiin voimaan myös runsaasti erilaisiin ympäristöongelmiin puuttuvaa sektorilainsäädäntöä, kuten ilmansuojelulaki (1982) ja meluntorjuntalaki (1987). (Haila ym. 2009, 140; Haila 2001b, 32–40; Leino-Kaukiainen 1994, 85–89.)

1990-luvulle tultaessa ympäristöhallinto kattoi laajan kirjon julkisen vallan tehtäviä jätevesien puhdistamisen ja jätehuollon kaltaisista teknispainotteisista toimialoista uhanlaisten lajien suojeluun. Ympäristövaikutusten arvioinnin muuttuminen pakolliseksi suurten rakennushankkeiden kohdalla vuonna 1994 ja vuoden 1995 EU-jäsenyys tiukensivat ympäristöön liittyvää lainsäädäntöä (Haila ym. 2009, 141–143). 2000-luvulla ympäristöhallintoon on kohdistunut uudenlaisia paineita ja sen itsenäinen asema on myös kyseenalaistettu. Alueelliset ympäristökeskukset lakkautettiin ja niiden tehtävät sulautettiin myös elinkeinoelämän kehittämisestä vastaaviin ELY-keskuksiin vuonna 2010. Myös ajatus ympäristöministeriön yhdistämisestä maa- ja metsätalousministeriön kanssa luonnonvaraministeriöksi on nostettu jätteen esiin.

Ympäristöhallinnon merkitystä ympäristöpolitiikan toimintakentällä ja ympäristöjulkaisuudessa kuvaa se, että Pertti Suhosen (1994, 107–116) tutkimuksessa yli puolet *Helsingin Sanomien* ympäristöotsikoiden toimijaviittauksista liittyi läpi tutkitun ajanjakson (1956–1990) julkisen valtaan, valtioon, paikallishallintoon tai oikeuslaitokseen.

Ympäristöliikehdinnällä on ollut monessa kohtaa ratkaiseva merkitys ympäristöpolitiikan toimintakentän muutoksessa. Aihetta on tutkittu paljon niin Suomessa kuin kansainvälisesti. Suomalaisen ympäristöliikehdinnän tutkimuksessa on tapana tunnistaa neljä tai viisi protestiaaltoa tai ympäristöliikehdinnän aktiivijaksoa, jotka eroavat toisistaan esimerkiksi asiakysymysten, avaintoimijoiden ja toimintatapojen

suhteen (ks. esim. Järvikoski 1991; Konttinen 1999; Rannikko 1994; Konttinen & Peltokoski 2004). Tutkimuksissa tunnistettuja aktiivijaksoja on seurannut hiljaisempia kausia, joiden jälkeen liikehdintä on taas aktivoitunut uudessa muodossa. Yleisellä tasolla on arvioitu, että ainakin vuosituhannen vaihteeseen asti liikehdinnän kehityksessä yleisenä tendenssinä on ollut suoran toiminnan ja siihen liittyvän julkisuus-pelin korostuminen (Konttinen & Peltokoski 2004, 178). Vuosituhannen vaihteen jälkeen ympäristöjärjestöjen ammattimaistuminen, sosiaalisen median tarjoamat vaikutusmahdollisuudet ja ympäristötietoisuuden suuntautuminen enenevissä määrin kulutukseen ja elämäntapaan liittyviin valintoihin ovat saattaneet vaikuttaa suoran toiminnan merkitykseen ympäristöliikehdinnässä.

Ensimmäisen aallon ympäristöliikehdintä kytkeytyi suoraan 1960-luvun lopun ympäristöherätykseen ja ilmeni erityisesti perinteisten luonnonsuojelujärjestöjen politisoitumisena yhteiskunnalliseksi tavoitteeksi ymmärretyn ympäristönsuojelun hengessä, vaikka kokonaan uusiakin järjestöjä perustettiin. Ympäristöliikehdintä kytkeytyi ajankohdan yleiseen vasemmistolaisuuteen, vaikka sitä ei yleensä lasketakaan osaksi 1960-luvun lopun kulttuuriradikalismia ja opiskelijaliikettä. Järjestötoiminnan puitteissa vastasyntyneen ympäristöliikkeen vaikutuskeinoja olivat esimerkiksi ympäristökysymystä käsittelevien pamflettien julkaiseminen, seminaarien järjestäminen ja erilaiset vetoomukset. Ensimmäisen aallon liikehdintä tyrehtyi muutamassa vuodessa ja ympäristöliike jumiutui ympäristöhallinnon kehityksen tapaan sivurailteille valtaosaksi 1970-lukua. (Järvikoski 1991; Konttinen 1999; Konttinen & Peltokoski 2004, 174–200.)

Toisen aallon ympäristöliikehdintä sijoittui 1970- ja 1980-lukujen taitteeseen. Sen tärkein merkitys oli suomalaisen ympäristöliikkeen keinovalikoiman laajentaminen julkisuushakuisella suoralla toiminnalla ja kansalaistottelemattomuudella. Avaintapahtuma oli Kojjärven kiista vuonna 1979, jossa helsinkiläisaktivistit yrittivät estää tunnetun lintujärven kuivattamisen rakentamalla laskuojaan patoja ja estämällä niiden purkamisen kahliutumalla kaivinkoneisiin. Aktivistien poikkeuksellisen toiminnan vuoksi paljon julkisuutta saaneen kiistan jälkeen käytiin lukuisia ympäristökamppailuja, joissa ympäristön pilaamista vastustettiin paitsi kahliutumalla kaivinkoneisiin myös esimerkiksi leiriytymällä lentokoneella tehtyjen vesakkomyrkytysten vaikutusalueelle. (Järvikoski 1991; Konttinen 1996; Konttinen & Peltokoski 2004, 174–200.) Ympäristöjulkisuudessa toisen aallon ympäristöliikehdintä ilmeni niin, että Suhosen (1994, 84–116) tutkimuksessa vuonna 1981 lähes joka kolmannessa toimijoita sisältävässä ympäristöuutisen otsikossa viitattiin joko yksinomaan tai myös järjestöihin ja kansalaisliikkeisiin.

Kolmannen aallon ympäristöliikehännän näkyvin osa olivat 1980- ja 1990-luvun taitteen kiistat metsiensuojelusta. Metsäkiistojen sarjan aloitti liikehdintä Inarin Keskin metsien puolesta vuonna 1987. Tämän jälkeen merkittäviä metsäkiistoja käytiin Murhijärvellä (1988), Talaskankaalla ja Soppeenmäessä (1989–1989), Porkkasalossa (1991) sekä Kuusamossa (1994–1995). Merkittäviin suojelupäätöksiin johtaneissa kiistoissa oli keskeinen merkitys aktivistien julkisuushakuisella suoralla toiminnalla, joka nojasi metsiensuojelun kulttuuriseen puhuttelevuuteen Suomessa ja metsäteollisuudelle tärkeällä markkina-alueella Keski-Euroopassa. Perinteisiin luonnonsuojelukysymyksiin liittyneiden metsäkiistojen rinnalla käytiin 1990-luvun alkupuolella useita kaupunkiympäristön suojeluun liittyviä kiistoja. (Konttinen & Peltokoski 2004, 174–200; Pekurinen 1997; Roiko-Jokela 2003.)

Neljännän aallon ympäristöliikehdintä kytkeytyi vuosituhannen vaihteen globalisaatiokriittiseen liikehdintään. Sen yhtenä ominaispiirteenä olivat kansainväliset suurmielenosoitukset ja protestit, jonne matkustettiin eri puolilta maailmaa. Globalisaatiokriittisistä ryhmistä osa puolusti kansallisvaltiota ja sen puitteissa toimivaa parlamentarismia ja hyvinvointivaltiota, toiset taas painottivat ylikansallisen kansalaisyhteiskunnan luomista ja suoraa demokratiaa. Myös ympäristökysymyksiä tarkasteltiin liikehdintää yleisesti ottaen määritelleessä kapitalismi- ja globalisaatiokriittisessä viitekehityksessä. Kolmannen ja neljännän aallon väliin sijoittui Suomessa eläinoikeusliikkeen aktivoituminen, joka huipentui kevään 1995 turkistarhauksissa. (Konttinen & Peltokoski 2004, 167–173.)

Ympäristöliikehännän viidentenä aaltona voidaan pitää ilmastonmuutokseen 2000-luvulla liittynyttä, neljännän aallon tapaan kansainvälistä kansalaisliikehdintää. Sen yksi huipentumista osui YK:n Kööpenhaminan ilmastokokouksen tietämille vuonna 2009. 2010-luvulla ympäristöliikehdintä on kytkeytynyt ihmisoikeuksiin, sukupuoleen ja rasismiin liittyvään liikehdintään. Ympäristötietoisuudesta on tullut merkittävä kulutusvalintoja ja niihin liittyvää puhetta määrittelevä tekijä. Esimerkiksi 1990-luvun eläinoikeusliikkeen radikaalina henkilökohtaisena valintana esiin nostama veganismi on tehnyt 2010-luvulla näyttävän paluun kulutusvalintojen kautta määrittävänä keskiluokkaisena elämäntapakysymyksenä.

Puoluepolitiikkaan ympäristökysymykset ilmestyivät Suomessa periaate- ja toimintaohjelmiin kirjattuina tavoitteina jo ympäristöherätyksen aikaan 1970-luvun alussa. Suomessa erityisesti vasemmiston piirissä havaittiin vuoden 1966 vaalivoiton ja kansanrintamahallituksen muodostamisen jälkeen ympäristökysymysten poliittinen käyttökelpoisuus. Vasemmistolaistumisen ja ympäristöherätyksen samanaikaisuus tuotti erityisesti konservatiivisen väestönosan piirissä herkästi tulkinnan

ympäristönsuojelusta kommunistisena indoktrinaationa. Vaalijulkisuudessa ympäristöteemat, erityisesti vesien saastuminen, olivat ensimmäisen kerran merkittävästi esillä vuoden 1970 eduskuntavaaleissa. Vaikka ympäristökysymyksen periaatteellisesta merkityksestä vallitsi puolueiden kesken 1970-luvun alkupuolella jonkinlainen yksimielisyyttä, jumiutuivat ympäristöministeriön kaltaiset konkreettiset hankkeet valtapoliittisiin kiistoihin. Ympäristöliikkeen piirissä oman poliittisen puolueen perustamisesta käytiin 1970-luvun lopulta alkaen kiivasta keskustelua. Sellainen perustettiin kuitenkin vasta vuonna 1987. Vihreiden kannatus eduskuntavaaleissa on ollut kasvusuuntaista. Vuoden 2019 eduskuntavaaleissa vihreät saivat 11,5 % äänistä. (Leino-Kaukiainen 1994; Nienstedt 1997; Uino 1997; Aalto 2018.)

Teollisuuden ympäristöasenteet ovat vaikuttaneet ympäristöpolitiikan toimintakentän muotoutumiseen merkittävästi. Ympäristön pilaajan roolissa tavanomaisesti esiintyvän teollisuuden näkökulmasta asenteiden muutosta kuvaa ympäristönsuojelun vastentahtoinen hyväksyminen toiminnan reunaehdoksi. Konkreettinen esimerkki sitkeästä vastarinnasta on se, että suomalaisen metsäteollisuuden konsensus *olla käyttämättä ympäristökysymyksiä markkinointiperusteena* alkoi rakoilla vasta 1990-luvun alussa (Pekurinen 2005, 201).

Talouselämän rakenteella on ollut Suomessa selvä yhteys ympäristöpolitiikan toimintakentän jäsentymiseen. Metsätalous oli pitkään koko kansantalouden perusta ja ylivoimaisesti merkittävin ympäristön kuormittaja. 1980-luvulle saakka metsäteollisuuteen liittyvän ympäristökeskustelun painopiste oli vesiensuojelussa ja metsäteollisuuden suhtautuminen ympäristökysymyksiin oli erittäin passiivista. Vesien pilaantuminen yritettiin ensin kieltää, sitten sen vakavuutta vähäteltiin ja sen ratkaisemisen kustannuksia liioiteltiin ja lopulta tiukan puolustustaistelun jälkeen mukauduttiin pakon edessä viranomaisten minimivaatimuksiin. 1990-luvulla metsäteollisuuteen liittyvän ympäristökeskustelun painopiste siirtyi puunhankintaa koskeviin kysymyksiin. Lukuisat kiistat metsiensuojelusta ja niihin liittynyt kansainvälinenkin julkisuus pakottivat metsäteollisuuden muuttamaan suhtautumistaan ympäristökysymyksiin. Aktiivisena ympäristötoimijana esiintymisestä tuli osa kaupallista strategiaa ja ympäristönsuojelusta tärkeä imagotekijä kansainvälistyillä ja aiempaa ympäristötietoisemmillä markkinoilla. (Pekurinen 2005; Rannikko 1994; Konttinen 1996.)

Tieteellisellä tiedolla ja asiantuntijuudella on ollut 1960-luvun ympäristöherätyksestä alkaen tärkeä asema ympäristöongelmien tunnetuksi tekemisessä, ympäristöhuolen oikeuttamisessa ja ympäristökysymyksen artikuloimisessa yhteiskunnalliseksi ongelmaksi (Haila 2001c, 241–247). Ainakin Yhdysvalloissa tieteentekijöiden

rooli ympäristöherätyksessä oli jossain määrin poikkeuksellinen suhteessa tieteen kentän yleisempään varautuneisuuteen julkisuuden suhteen, joka pikemminkin rankaisi julkisista esiintymisistä kuin kannusti niihin. Toisaalta tieteen medioitumisen myötä tilanne on muuttunut sellaiseksi, että yleisjulkisuudessa esiintyminen saattaa olla oman työn oikeuttamisen, uralla etenemisen tai tutkimusrahoituksen hankkimisen kannalta monessa tilanteessa jopa tehokkaampaa kuin akateemisten yleisöjen puhutteleminen. (Dunwoody 2015.) Suhteessa ympäristöongelmien julkisiin elinkaa-riin tieteentekijöiden merkitys vaikuttaisi olevan suurimmillaan ongelmien tunnistamisen ja tunnetuksi tekemisen kohdalla, jolloin niistä uutisoidaan tieteellisessä keh-tyksessä, mutta vähäisempi sen jälkeisissä, ratkaisujen etsimiseen, valitsemiseen ja poliittiseen kiistelyyn keskittyvissä vaiheissa, jolloin uutisointia ja lähteiden valintaa ohjaa politiikan kehys (mt., 68).

Suomessa ympäristön tilaan liittyvä tieteellinen tutkimus kehittyi pitkälti yhtä jalkaa ympäristöhallinnon kehittämisen kanssa esimerkiksi uusia tutkimuslaitoksia perustettaessa (ks. esim. Haila ym. 2009). Myös Suomessa osa tieteentekijöistä toi-mi aktiivisesti ympäristöherätyksessä. Valtion tieteelliset toimikunnat sekä Suomen itsenäisyyden juhluvuoden 1967 rahasto teettivät yhdessä vuonna 1970 julkaistun selvityksen ympäristön pilaantumisesta ja sen ehkäisemisestä. Suomalainen ympä-ristön tilaan liittyvä tutkimus on sittemmin vakiintunut valtiollisiin tutkimuslaitok-siin, joista tärkein on vuonna 1995 perustettu Suomen ympäristökeskus.

3

Kolme ympäristökiistaa

Tässä tutkimuksessa ympäristöpolitiikan medioitumista tarkastellaan erittelemällä kolmeen suomalaiseen ympäristökiistaan liittyvää journalistista julkisuutta. Ympäristökiistat ovat ikkunoita muutokseen ja kulttuurisia tihentymiä, jotka tekevät näkyviksi ympäristöön liittyviä kulttuurisia jäsennyksiä, ympäristöjulkisuuden rakentumiseen ja hyödyntämiseen liittyviä käytäntöjä ja ympäristöön liittyvän järjelyn tyyliä. Kiistojen näkymä on kuitenkin monin tavoin erityinen verrattuna ympäristöpolitiikan arkipäivään (Valkonen & Saaristo 2010b).

Kulttuuristen jäsennysten näkökulmasta on selvää, että kiistoissa puhutaan ympäristön rinnalla monenlaisista muistakin asioista, tyypillisesti esimerkiksi työstä ja toimeentulosta. Huoli ympäristön pilaantumisesta ja ympäristönsuojelu ovat jonkinlaisen painoarvon saavia elementtejä kiistojen diskursiivisissa asetelmissa. Toisaalta kiistoissa ilmenevien elementtien kokonaisuuden voi käsittää myös ilmentävän ympäristöä moniaineksisena kamppailun kohteena ja diskursiivisena muodostumana. Kiistanaiheet ilmentävät puolestaan erilaisten asioiden merkityksiä kulttuurisessa järjestyksessä, joka sekin muuttuu ajan kuluessa. Suomessa tyypillisiä ovat olleet vesistöihin ja metsiin liittyvät kiistat.

Julkisuuden rakentumiseen ja hyödyntämiseen liittyvien institutionaalisten käytäntöjen näkökulmasta ympäristökiistat ovat usein dramaattisia tapahtumia, jotka kokoavat yhteen hyvin monenlaisia toimijoita. Kiistojen dramaattisuus ja intressiritiriidat tekevät niistä hyvän uutisaiheen, minkä takia ne ovatkin olleet onnettomuuksien ja katastrofien rinnalla ympäristöjulkisuuden keskeisiä kiintopisteitä (Anderson 1997, 117–135). Ympäristökiistojen jäsentymiseen medialogiikan on väitetty vaikuttavan esimerkiksi siten, että se kärjistää talouden ja luonnon sekä maaseudun ja kau-

punkkien välistä vastakkainasettelua ja siihen kytkeytyviä toimijarooleja (Valkonen & Saaristo 2010b, 103–106). Kiistojen uutisarvoa lisäävien yllättävyyden ja dramaattisuuden on arvioitu vähentävän journalismin mahdollisuuksia kytkeä tapahtumia laajempiin asiayhteyksiin, minkä on puolestaan nähty korostavan yksilöiden ja yritysten vastuuta yhteiskunnallisten selitysten sijaan (Andersson 1997, 121).

Toimijoiden laaja kirjo tarkoittaa puolestaan sitä, että myös julkisuuden hyödyntämiseen liittyvät käytännöt ovat moninaisia. Usein kiistoissa on mukana myös toimijoita, joilla ei ole aiempaa kokemusta julkisesta toiminnasta. Ympäristökiistat ovat usein selvästi vähemmän harkittuja ja harjoiteltuja kuin vaikkapa eliittivetoisemmat kiistat tulopoliittisista kokonaisratkaisuista (ks. Reunanen & Väliverronen 2020). Ympäristökiistojen dramaattisuus ja arvaamattomuus saattavat parantaa toimijoiden mahdollisuuksia kehystää asioita julkisuudessa haluamallaan tavalla ja hyödyntää julkisuutta omien tavoitteidensa edistämiseen (Anderson 1997, 121).

Järjenkäytön tyylin näkökulmasta vaikuttaa siltä, että rationaalisen kritiikin ulottuvuuksien merkitys ympäristökiistoissa vaihtelee. Ympäristökiistoja on käsitteellistetty erottamalla toisistaan esimerkiksi arvokiistoja, intressikiistoja ja tietokiistoja (Valkonen & Saaristo 2010b, 107). Kiista metsien hiilinielun laskentamallin todenmukaisuudesta on erilainen kytkentäpinta median ja politiikan suhteelle kuin epäily siitä, että ELY-keskukset suosivat elinkeinotoimintaa ympäristönsuojelun kustannuksella. Ympäristökiistat ovat usein myös aiheitaan laajemman yhteiskunnallisen protestin ilmentymiä. Tavanomaisesti kyse on ympäristön pilaamista vastustavasta moraalisesta kannanotosta, jonka ilmentyminä ympäristökiistojen aiheet ja syntyherkkyys vaihtelevat.

Tämän tutkimuksen kohteeksi valittiin kolme suomalaista ympäristökiistaa. Ympäristökiistoja etsittiin karkeasti ottaen samoilta ajankohdilta kuin suomalaiseen tulopoliittikaan liittyvää julkista keskustelua tarkastelevassa sisartutkimuksessa (Reunanen & Väliverronen 2020), jossa tutkimuksen kohteiksi oli valittu ensimmäinen tulopoliittinen kokonaisratkaisu (1968), yhteiskuntasopimus (1991) ja kilpailukyksopimus (2015).

Kiista Lievestuoreen sellutehtaan käynnistämisestä keväällä 1971 valittiin tutkimuksen kohteeksi, koska aiheita käsitellyt pro gradu -työ (Väisänen 2008) oli jättänyt mielikuvan mielenkiintoisesta, ympäristöherätyksen taitekohtaan sijoittuvasta ja paljon julkisuutta saaneesta mutta tutkimuskirjallisuudessa vähälle huomiolle jääneestä tapauksesta. Olen käsitellyt Lievestuoreen kiistaa osin tämän tutkimuksen kanssa yhteneväisistä näkökulmista jo aiemmin julkaistussa artikkelissani (Kumpu 2018).

Kuusamon metsäkiista talvella 1994–1995 valittiin tutkimuksen kohteeksi, koska metsiensuojelu oli suomalaisen ympäristökeskustelun tärkein aihe 1990-luvun alkupuolella. Kuusamon kiista poikkesi mielenkiintoisella tavalla aiemmista metsäkiistoista, koska siinä suojeluvaatimukset kohdistuivat yksityisomistuksessa olevaan metsään. Kolmanneksi tapaukseksi valittiin Talvivaaran jätealtaan vuodosta syksyllä 2012 syntynyt kiista, koska kyse oli lähimenneisyyden selvästi eniten julkisuutta saaneesta ympäristökiistasta.

Tutkimuksen aineistoksi kerättiin yhteensä 723 sanomalehtijuttua. Ensimmäiseksi tutkimuskohteeksi valittiin kaikissa tapauksissa *Helsingin Sanomat*. Toisena tutkimuskohteena oli tapauskohtaisesti valittu maakuntalehti – *Keskisuomalainen*, *Kaleva* ja *Kainuun Sanomat*. Tutkimusaineistoksi kerättiin kaikki tapauksia käsittelevät jutut lajityypistä riippumatta. Tutkittavat ajanjaksot valittiin tapauskohtaisesti kiistojen keskeisiä tapahtumia ja aineiston määrää silmällä pitäen. Aineisto kerättiin käymällä tutkitun ajanjakson lehdet läpi mikrofilmiltä tai irtonumeroittain. Osassa tapauksista aineistonkeruun apuvälineenä käytettiin sähköisiä arkistohakuja.

Lievestuore 1971: Kiista sellutehtaan käynnistämisestä

Rafael Haarlan vuonna 1927 perustaman Lievestuoreen sellutehtaan toimintaa leimasivat alusta alkaen tehtaan kokoluokka suuremmat ympäristöongelmat. Ongelmista tunnetuin oli lipeälampi (tai livelampi). Se muodostui hiljalleen 1930-luvulta alkaen, koska sellun tuotannossa syntynyttä jätelipeää johdettiin tehtaan läheiselle suolle. Aluksi onnistuneena pidetystä ratkaisusta tuli sitkeä ympäristöongelma padotun suoalueen muututtua pahanhajuiseksi lammikoksi, josta jätevedet tihkuivat myös alapuolisiin vesistöihin. (Väisänen 2008, 39–42.) Lipeälammen käyttäminen tehtaan jätealtaana lopetettiin jo 1960-luvulla mutta sen monivaiheiset ja oikeudenkäyntheihin johtaneet tyhjennys- ja kunnostusyritykset jatkuivat 2000-luvulle sakka (Perälä 2011).

Tehdas laski jätevesiään myös Lievestuoreenjärveen, jonka rannalle se oli rakennettu. Järveen lasketut jätteet johtivat oikeuteen asti edenneisiin kiistoihin rannanomistajien kanssa jo 1930-luvulla. Järven vedenlaatu heikkeni 1950-luvulla siinä määrin, että tehdasyhtiön oli rakennettava kymmenen kilometrin mittainen kalliotunneli läheiseen Kynsiveteen selluloosan tuotantoon kelpaavan veden hankkimiseksi. 1970-luvun alussa järven pohja-alueilla vallitsi täydellinen happikato ja vesi vastasi laadultaan ”laimeaa jätevesiallasta” (Haila, Rynänen & Saraste 1971, 41). Vuonna 1983 paljastui, että tehtaan johto oli jo vuosien ajan väärentänyt vesi-

näytteitä pysyäkseen 1970-luvulla määrätyn jätevesiluvan rajoissa (ks. Eilavaara ym. 1986). Lievestuoreen sellutehdas suljettiin vuonna 1985. Tehdasrakennukset räjäytettiin syyskuussa 1995. (Väisänen 2008; Hallanaro, Santala & Vienonen 2017, 167.)

Tässä tutkimuksessa tarkasteltava kevään 1971 kiista liittyi Lievestuoreen tehtaan uudelleen käynnistämiseen. Tehdasta pyörittänyt Haarlan selluloosayhtiö lakautti tehtaan vuonna 1967 talousongelmien vuoksi. Toiminnan loppuminen oli suuri järkytys pitkälti tehtaan ympärille kehittyneellä paikkakunnalla. Tehtaan jatkomahdollisuuksia käsiteltiin ministeritasolla asti mutta paikkakuntalaisten tukianomukset, lähetystöt ja muut mielenilmaukset eivät lopulta tuottaneet tulosta. Tehdas suljettiin juuri kun 1960-luvun puolivälin aallonpohja kansainvälisillä sellumarkkinoilla oli ohitettu. Lisäksi muutama kuukausi tehtaan sulkemisen jälkeen markka devalvoitiin. Lievestuoreella tuotetun valkaistun sulfiittiselluloosan vientihinta nousi sulkemista seuranneiden kolmen vuoden kuluessa 63 prosenttia. Markkinatilanne kiritti talousvaikeuksista kärsinyttä Haarlan perheyhtymää keksimään ratkaisuja vanhanaikaisen mutta toimivan tehtaansa käyntiin saamiseksi. Rahoitusongelmat ratkesivat syksyllä 1970, kun Keski-Suomen piensahanomistajien perustama Sivutuote Oy:n tuli toiseksi osakkaaksi tehtaan pyörittämistä varten perustettuun Keski-Suomen Selluloosa Oy:öön. Tarkoituksena oli käyttää selluloosan raaka-aineena paikallisten sahojen sivutuotteena syntyvää purua, josta suuret selluloosatehtaat maksoivat sahanomistajien mielestä liian alhaista hintaa. (Haila, Ryytänen & Saraste 1971, 104–106; Väisänen 2008.)

Kevään 1971 kiistassa oli kyse siitä, oliko sellutehtaan käynnistäminen ja sen jätevesien laskeminen vesistöön pelkkä ilmoitusasia – jos sitäkään – vai olisiko hankkeelle hankittava viranomaisten hyväksyntä *ennen* toiminnan aloittamista. Lainsäädännön näkökulmasta tilanne oli muodollisesti ottaen selvä, sillä vuoden 1962 vesilaki kielsi vesistöjen pilaamisen ilman erityistä lupaa. Käytännössä tilanne oli kuitenkin se, että lähes kaikki toiminnassa olevat sellutehtaat laskivat jätevetensä puhdistamattomina lähivesistöihin ilman viranomaisvalvontaa. Vesihallituksen perustaminen vuonna 1970 oli selventänyt vesilain toimeenpanoa ja aktivoinut teollisuutta lupa-asioiden hoitamisessa, mutta jätevesiluvan saaminen oli yhä monimutkaisen, pahimmillaan vuosia kestävä vesioikeuskäsittelyn takana. (Hallanaro, Santala & Vienonen 2017, 101–124; Jensen-Eriksen 2007, 300–310; Konttinen 1998; Leino-Kaukiainen 1994.) Hankkeen kannattavuuden tai tarkoituksenmukaisuuden perusteella Lievestuoreen tehtaan käynnistämistä vastustivat julkisuudessa esimerkiksi Puunjalostusteollisuuden keskusliitto ja Suomen pankki. Suurten metsäteollisuusyhtiöiden näkökulmasta Haarlan perheyhtymän ja paikallisten sahanomistajien yhteisyritys oli potentiaali-

nen hintahäiriikkö, joka saattaisi vaikeuttaa sellutehtaiden raaka-aineenaan käyttämän sahapurun hankintaa ja hinnoittelua (Jensen-Eriksen 2007, 306).

Tehdas käynnistettiin yhtiön edustajien jo syksyllä 1970 julkisuudessa esittelemien suunnitelmien mukaisesti maaliskuussa 1971. Uuden tehdasyhtiön jättämän jätelupahakemuksen vesioikeuskäsittely ei ollut tässä vaiheessa päässyt vielä alkuunkaan. Yhtiö perusteli luvatonta käynnistämistä sillä, että kyse oli keskeytyksissä olleen toiminnan jatkamisesta, eikä uudesta yrityksestä, jonka pitäisi hankkia lain vaatima jätevesilupa ennen toiminnan aloittamista. Viranomaiset eivät puolestaan voineet toimia ennaltaehkäisevästi, vaan heidän piti odottaa jätevesien laskun alkamista. Luvattoman käynnistämisen jälkeen vastaperustettu ja tiukempaa vesilain valvontalinjaa iskostamaan pyrkinyt Vesihallitus ilmoittikin pyytävänsä virka-apua tehtaan pysäyttämiseksi lääninhallitukselta ja vesioikeudelta. Käynnistämisestä tehtiin myös rikosilmoituksia.

Lääninhallitus päätti olla puuttumatta tehtaan toimintaan, koska se ei aiheuttanut välitöntä vaaraa. Itä-Suomen vesioikeus sen sijaan määräsi huhtikuun lopulla tehtaan toiminnan lopetettavaksi sakon uhalla. Keski-Suomen Selluloosa pysäytti tehtaan määräpäivänä, mutta työntekijät valtasivat tehtaan ja ilmoittivat jatkavansa tuotantoa omaehtoisesti. Teatraalinen, vasemmistolaisella vallankumousretoriikalla työläisneuvostoiheen pelannut valtaus oli tarkkaan käsikirjoitettu, julkisuushaikuinen performanssi (ks. Väisänen 2008, 32–33). Valtaus päättyi vain vuorokauden kuluttua, kun valtaajille luvattiin ministeritason neuvottelut tehtaan jatkosta. Tehdasyhtiö puolestaan lupasi lomautusten sijaan järjestää neuvottelujen ajaksi kunnossapitotöitä tehtaan työntekijöille.

Neuvottelujen kuluessa Paperiliitto valmisti työtaistelun laajentamista koko maahan, ja itse neuvotteluissa harkittiin jopa poikkeuslain säätämistä kiistan ratkaisemiseksi. Lopulta ratkaisu löytyi kuitenkin olemassa olevaa lainsäädäntöä tulkitsemalla. Tehdasyhtiötä neuvottiin jättämään uusi anomus väliaikaisesta jätevesiluvasta, jonka ehdoksi asetettaisiin puhdistuslaitosten rakentaminen vuoden 1972 loppuun mennessä. Uudella kokoonpanolla kokoontunut vesioikeus myönsi luvan pikavauhtia Vesihallituksen vastusteluista huolimatta ja korkein hallinto-oikeus purki aiemman uhkasakkopäätöksen. Tehdas käynnistettiin uudelleen kesäkuussa. (Vesäterinen 1986, 110–113.)

Lievestuoreen kiistasta uutisoitiin keväällä 1971 laajasti sanomalehdissä, radioissa ja televisiossa. Tämän tutkimuksen aineistoksi kerättiin kaikki tapausta käsittelevät jutut *Helsingin Sanomista* ja *Keskisuomalaisesta* ajalta 1.3.–15.6.1971. Tapahtumien aikaan *Keskisuomalainen* oli Keskustapuolueen äänenkannattaja ja *Helsingin*

Sanomat poliittisesti sitoutumaton. Tutkitun ajanjakson tärkeimpiä tapahtumia olivat tehtaan käynnistäminen (15.3.), Vesihallituksen virka-apupyynnöt Itä-Suomen vesioikeudelle ja Keski-Suomen lääninhallitukselle (17.3.), lääninhallituksen päätös olla puuttumatta asiaan (7.4.), vesioikeuden uhkasakkopäätös (29.4.), tehtaan valtaus (11.5.), vesioikeuden uusi päätös (1.6.) ja tehtaan käynnistyminen (2.6.). Tutkimusaineistoksi kertyi kaikkiaan 185 juttua (taulukko 1).

Molemmat lehdet seurasivat Lievestuoreen tapahtumia tarkasti ja kommentoivat niitä myös useissa pääkirjoituksissa. *Helsingin Sanomissa* aihetta käsiteltiin sekä keskustoituksen että Jyväskylän aluetoimittajan kirjoittamissa uutisissa. Lehti lähetti lisäksi erikseen toimittajan ja kuvaajan Helsingistä Lievestuoreelle tekemään reportaasia tilanteesta. *Keskisuomalaisessa* mielipidekirjoituksilla ja muiden lehtien pääkirjoituksilla siteeranneella Muut lehdet -palstalla oli tärkeä merkitys valtakunnalliseksi puheenaiheeksi nousseen paikallisen uutisaiheen käsittelyssä. Eniten juttuja julkaistiin molemmissa lehdissä tehtaan käynnistämisten ja tehtaan valtauksen aikaan.

Taulukko 1. Lievestuore-kiistan tutkimusaineisto

	Helsingin Sanomat	Keskisuomalainen	Yhteensä
Uutismaiset	51	92	143
Uutinen	47	86	133
Reportaasi	4	5	9
Muu uutismainen	0	1	1
Mielipiteelliset	7	35	42
Pääkirjoitus	4	6	10
Mielipide	2	15	17
Muut lehdet -palsta	1	12	13
Toimittajan kolumni tai vastaava	0	1	1
Muu mielipiteellinen	0	1	1
Yhteensä	58	127	185

Kuusamo 1994: Kiista vanhoista metsistä

Metsiensuojelu nousi uudella tavalla suomalaisen ympäristöpolitiikan keskiöön 1980-luvun loppupuolelta alkaen. Metsäkiistojen sarjan aloitti liikehdintä Inarin Kessin metsien puolesta vuonna 1987, minkä jälkeen merkittäviä kiistoja käytiin esimerkiksi Murhijärvellä (1988), Talaskankaalla ja Soppeenmäessä (1989–1989) sekä Porkkasalossa (1991) (ks. esim. Pekurinen 1997; Roiko-Jokela 2003). Kiistojen myö-

tä perinteiset suojelukysymykset palasivat ympäristö- ja metsäkeskustelun ydinaiheeksi: kyse ei ollut nyt saasteista, päästöistä tai edes metsänhoitomenetelmistä, vaan luonnontilaisten tai muuten suojellisesti arvokkaiksi katsottujen metsien suojelemisesta hakkuilta (Pekurinen 1997, 54).

Metsäkiistat olivat ympäristöjärjestöjen aktivistien aiheuttamia ja ne kiteytyivät pitkälti julkisuudessa tapahtuvaan määrittelykamppailuun siitä, oliko kiista-alueissa kyse suojelemisen arvoisista vanhoista metsistä vai tavallisista talousmetsistä. Kiistat saivat alkunsa siten, että aktivistit – yleensä Suomen luonnonsuojeluliiton nuorisojärjestön Luonto-Liiton jäsenet – kyseenalaistivat aluillaan olevat, sinänsä hyväksytyt ja suunnitelmien mukaiset hakkuut valtion metsissä vetoamalla alueiden luonnonarvoihin. Vaatimuksia suojelusta tai vähintäänkin luonnonarvojen kartoittamisesta tehostettiin suoralla toiminnalla hakkuualueilla. Hakkuita hidastettiin kahliutumalla metsäkoneisiin ja kiipeilemällä hakkuualueen puihin. Suoralla toiminnalla hankittua julkista huomiota käytettiin viranomaisten ja metsäteollisuuden painostamiseen sekä yleisen mielipiteen kääntämiseen suojeluvaatimusten taakse. (Pekurinen 1997.)

Suhteessa aiempiin suomalaisiin ympäristökamppailuihin uudenlainen piirre metsäkiistoissa oli niiden kansainvälisyys. Aktivistit käyttivät suomalaisen paperiteollisuuden mainetta vaatimustensa edistämiseen välittämällä tietoa hakkuista Keski-Eurooppaan, joka oli metsäteollisuudelle tärkeä markkina-alue. He myös isännöivät toimittajia ja kierrättivät heitä kiista-alueilla. Metsäteollisuuden piirissä ainakin osittainen suojeluvaatimuksiin myöntyminen nähtiin monesti viisaampana kuin kansainvälistä mainetta tahraava riitelemineen. (Pekurinen 1997.) Asiaa pääasiassa metsätalouden näkökulmasta tarkastelevat metsäammattilaiset eivät sen sijaan olleet tottuneet asiantuntemuksensa julkiseen kyseenalaistamiseen tai ylipäänsä hakkuiden perusteleamiseen muusta kuin taloudellisesta näkökulmasta (Jokinen 2001, 173).

Aktivistien oli helppo vedota kiistakohteiden ainutlaatuisuuteen, koska suomalaisten metsien luonnonarvoista oli vain vähän tietoa. Myös metsiensuojelun tavoitteet ja kriteerit olivat epäselviä. Tyypillisesti kiistoissa kävi niin, että metsäammattilaiset eivät kokeneet saavansa omaa ”faktapohjaista” näkökulmaansa esiin ”aktivistimarttyyrien” hallitsemassa julkisuudessa (Pekurinen 1997, 76). Valtaosa metsäkiistoista päättyi aktivistien eduksi. Useita kiistakohteita suojeltiin, valtion metsien luonnonarvoja ryhdyttiin kartoittamaan ja metsälainsäädäntöä uudistettiin.

Tässä tutkimuksessa tarkasteltava Kuusamon metsäkiista syksyllä 1994 ja talvella 1995 sijoittui kiivaimman metsäkeskustelun loppuvaiheisiin. Se poikkesi aiemmista kiistoista siten, että kyse oli yksityisomistuksessa olleeseen metsään liittyvästä

suojelukiistasta. Kiistan taustalla oli huoli Pohjois-Suomen yksityismaiden jäämisestä kokonaan huomiotta 1990-luvun alun kiistojen seurauksena alkaneissa valtion metsien luonnonarvojen kartoituksissa. Huoli oli erityisen kohdallinen juuri Kuusamossa, jossa metsät olivat muista Pohjois-Suomen kunnista poiketen suurelta osin yksityisomistuksessa. Kuusamon yhteismetsä oli tällä alueella suuri toimija, sillä se omisti tapahtuma-aikaan noin kolmanneksen Kuusamon metsäalasta.⁴ Kuusamon kiista oli suoraa seurausta aiemmista kamppailuista siinä mielessä, että niiden seurauksena aloitettuja valtion metsien luonnonarvojen kartoituksia tekemään palkatut Luonto-Liiton asiantuntija-aktivistit ”löysivät” Kuusamon yhteismetsän omistuksessa olleet kiista-alueet kartoitustyönsä yhteydessä. (Pekurinen 1997, 87–97).⁵

Kuusamon kiista alkoi syksyllä 1994 yhteismetsän ryhtyessä valmistelemaan hakkuita aktivistien arvokkaiksi katsomilla Romevaaran ja Närängänvaaran alueilla. Metsät sijaitsivat aivan Suomen itärajalla, noin sadan kilometrin päässä Kuusamosta. Suoraan toimintaan hakkuiden estämiseksi ryhtyneet aktivistit, joiden määrä vaihteli muutaman ihmisen ydinryhmästä useisiin kymmeneen, asuivat vuokraamassaan koulurakennuksessa ja tekivät sieltä käsin retkiä kiista-alueille. Aktivistit vaativat hakkuiden lopettamista ja luonnonarvojen kartoittamista kaikkiaan noin 23 000 hehtaarin alueella. Edistääkseen tavoitteidensa toteutumista aktivistit painostivat yhteismetsää lopettamaan hakkut ja puunostajia lopettamaan ostamisen, hidastivat hakkuita suoralla toiminnalla, tekivät yhteismetsän toimista ilmoituksia viranomaisille ja tiedottivat tapahtumista julkisuuteen.

Viranomaiset – lähinnä ympäristöministeriö ja Oulun lääninhallitus – perustivat työryhmiä, tekivät sovintoesityksiä ja määräisivät alueita luonnonsuojelulain mukaiseen toimenpidekieltoon. Yhteismetsä suhtautui neuvotteluihin vastentahtoisesti, kieltäytyi lykkäämästä hakkuita tai siirtämästä niitä vähemmän kiistanalaisille alueille sekä aloitti ja lopetti hakkuita eri puolilla kiista-alueita. Kiihkeimmillään kiista oli

⁴ Yhteismetsällä tarkoitetaan osakaskiinteistöjen yhteisomistuksessa olevia metsiä, joista säädetään yhteismetsälaisissa. Suomessa oli Kuusamon metsäkiistan aikaan noin 140 yhteismetsää. Sotien jälkeen suoritettujen isojaon yhteydessä perustettu Kuusamon yhteismetsä oli reilulla 5800 osakkaalla ja yli 90 000 hehtaarin maaomistuksilla yhteismetsistä selvästi suurin. Keskimääräisen osakkaan yhteismetsätulot olivat 6000–7000 markkaa vuodessa. Suurimman yksittäisen omistajan, Kuusamon kunnan, yhteismetsätulot olivat 176 500 markkaa vuonna 1994. Valtio sai toisena suurosakkaana saman verran tuloja. Kolmanneksi suurimmalla osakkaalla Kuusamon seurakunnalla tulot olivat noin 100 000 markkaa. Pienosakkaiden metsätulot jäivät muutaman tuhanteen markkaan vuodessa. Aikaisemmin hyvinkin merkittävää roolia yhteismetsän osakaskunnassa näytelleet metsäyhtiöt olivat jo kiistan aikoihin pääosin luopuneet omistuksistaan. (Heikkinen 2007; Kaleva 23.2.1995: ”Suojelusotaa käyvä yhteismetsä on suurvaikuttaja Kuusamon kulisissa”.)

⁵ Metsäaktivistien toimintaa Kuusamossa on kuvailtu esimerkiksi *Ylioppilaslehden* (5/1995) reportaasissa ”Aarniometsän puolustajat”. Kiistan luonnonsuojelullista taustaa on puolestaan valotettu esimerkiksi *Suomen Luonto* -lehden (11/1994) artikkelissa ”Tarvitaan laki metsäluonnon suojaksi”.

tammikuun loppupuolella, kun parikymmentä metsäaktivistia, hakkuita suojaamaan saapuneet noin 70 yhteismetsän osakasta, kaksi poliisipartiota ja metsätyökoneiden kuljettajat kävivät metsässä neuvotteluja tilanteen ratkaisemisesta. Kiistan aktiivivaihe päättyi helmikuun lopulla, kun yhteismetsä hyväksyi sovintoesityksen, jossa hakkuulupa annettiin 850 hehtaarille. Muilla kiistanalaisilla alueilla sovittiin tehtäväksi luonnonarvojen kartoitus.

Kuusamon metsäkiistalle oli leimallista osapuolten syvä ja julkisesti ilmaistu epäluottamus toisiaan kohtaan. Yhteismetsän edustajat suhtautuivat epäilevästi ja ajoittain suoranaisen vihamielisesti ympäristöviranomaisiin, metsäaktivisteihin ja luonnonarvojen kartoittajiin. Kiistan kuluessa julkisuudessa arvioitiin, että yhteismetsän tempausten taustalla olikin pitkään kytenyt halu laittaa ”jauhot suuhun” ympäristöviranomaisille ja metsäaktivisteille. Esimerkiksi paikallislehti *Koillismaan uutisten* pääkirjoituksessa arvioitiin yhteismetsän aiheuttaneen paljon vahinkoa ”öyökkäroinnillään ja vanhakantaiselle ’me teemme mitä tahdomme’ -linjallaan”. (Pekurinen 1997, 90.) Yhteismetsän edustajat olivat puolestaan sitä mieltä, että ympäristöministeriön viranomaiset antoivat julkisuuteen toistuvasti virheellisiä tietoja tapahtumien kulusta ja sopimusten sisällöstä.

Yhteismetsä kanteli oikeusasiamiehelle ympäristöministeri Sirpa Pietikäisen ja kahden muun ympäristöviranomaisen toiminnasta (Pekurinen 1997, 94). Kantelussa ympäristöviranomaisia epäiltiin ”vilpillisyydestä, laiminlyönneistä, mustamaalauksesta” ja ”läheisestä yhteistyöstä Luonto-Liitto-nimisen yhdistyksen kanssa”, minkä seurauksena ”viranomaiset ovat lähtökohtaisesti olleet aiheuttamassa Kuusamon yhteismetsälle huomattavan suuria taloudellisia vahinkoja”.⁶ Oikeusasiamies antoi asiasta päätöksen helmikuussa 1997 ja moitti virkamiehiä ”sanonnaltaan jyrkästä ja sisällöltään epätarkasta” tiedotteesta. Menettelyn moitittavuutta lisäsi oikeusasiamiehen mukaan se, että tiedotetta on jaettu myös metsäteollisuudelle ja sillä oli sitä kautta saattanut olla kielteisiä vaikutuksia yhteismetsän harjoittamaan puukauppaan.⁷

Yhteismetsän suhtautuminen julkisuuteen oli niin ikään hyvin epäileväistä. Sen edustajat kieltäytyivät ajoittain kokonaan kommentoimasta kiistaa, jättivät toistuvasti vastaamatta toimittajien soittopyyntöihin ja pysyttelivät kokonaan julkisuuden tavoittamattomissa ”hirmimetsällä”. Yhteismetsän edustajat valittivat tiedotusväli-

⁶ *Suomen Kuvalehti* (11/1996): ”Vain muutaman hehtaarin tähden”.

⁷ *Helsingin Sanomat* 4.2.1997: ”Oikeusasiamies moittii lisätietoa tarjonneita virkamiehiä. Ympäristöministeriön tiedotuspäällikkö pelkää: Tiedotus voi vaikeutua”. *Helsingin Sanomat* 7.2.1997: ”En antanut tiedotuksesta kenellekään huomautusta” (oikeusasiamiehen vastine ja toimittaja Unto Hämäläisen vastaus).

neiden olevan vain ”suojelijoiden” asialla. He tekivät kantelun Julkisen sanan neuvostolle Ylen Kotimaan katsaus -ohjelmasta.⁸ Kantelun mukaan ohjelmassa esitetyssä jutussa oli kuvattu tarkoitushakuisesti poliisin vaikeuksia toimenpidekiellon toimittamisessa yhteismetsän edustajille ja se piti sisällään oleellisia virheitä. Yhteismetsän edustaja oli kieltäytynyt kommentoimasta asiaa ohjelmassa. Neuvoston päätös oli vapauttava. Metsäaktivistit puolestaan suhtautuivat julkisuuteen hyvin myönteisesti ja kierrättivät kiista-alueilla sekä kotimaisia että ulkomaisia toimittajia. He korostivat tiedotteissaan yhteismetsän hakkuiden koko Suomen metsäteollisuudelle aiheuttamia mainehaittoja (Heikkinen 2007, 46–47).

Kuusamon metsäkiistan selvittely jatkui 2000-luvulle saakka. Yhteismetsä hylkäsi useita ehdotuksia suojeltavien alueiden korvaamisesta vaihtomailla tai rahalla. Kiistan edettyä maiden pakkolunastukseen yhteismetsä valitti korkeimpaan hallinto-oikeuteen lunastuksen edellytyksistä. Maa-oikeus päätti korvaussummaksi lopulta 24,7 miljoonaa euroa. Yhteismetsä haki korkeimmalta oikeudelta muutoksenhakulupaa maa-oikeuden päätökseen. Kesäkuussa 2003 annetussa päätöksessä valituslupaa ei myönnetty.⁹

Tämän tutkimuksen aineistoksi kerättiin kaikki Kuusamon metsäkiistaa käsittelevät jutut *Helsingin Sanomista* ja *Kalevasta* neljän kuukauden ajalta (1.11.1994–28.2.1995).¹⁰ Molemmat lehdet olivat tapahtumien aikaan poliittisesti sitoutumattomia. Kiista oli *Kalevassa* merkittävä uutisaihe, jota käsiteltiin toistuvasti lehden uutisetusivulla, pääkirjoituksissa ja mielipidekirjoituksissa (taulukko 2). Lehden Kuusamon aluetoimitus vastasi valtaosasta uutisointia. *Helsingin Sanomissa* kiistasta uutisointiin selvästi niukemmin. Lehti lähetti kuitenkin Kuusamoon toimittajan ja kuvaajan tekemään reportaasia tilanteesta.

⁸ Vapauttava päätös 2187/YLE/95 (11.10.1995).

⁹ *Helsingin Sanomat* 25.6.2003: ”Kuusamon vanhojen metsien suojelukiista päättyi”.

¹⁰ *Helsingin Sanomien* osalta aineisto kerättiin lehden sähköisestä arkistosta käyttäen yhdistelmiä hakusanoista ”yhteismetsä”, ”metsäkiista”, ”metsä” ja ”Kuusamo”. Helmikuun 1995 osalta aineistoa täydennettiin käymällä koko kuukauden lehdet läpi käsin, koska tutkimuksen kuluessa kävi ilmi, että helmikuun viimeisen viikon jutut eivät syystä tai toisesta olleet hakujen tekemisen aikaan arkiston kautta löydettävissä. *Kalevan* osalta aineisto kerättiin käymällä tutkitun ajanjakson lehdet läpi mikrofilmiltä. Aineistoon valittiin kaikki kiistaan liittyvät jutut. Kuusamon tapahtumiin viittaamatonta, tapahtuma-aikaan varsin vilkasta muuta metsäkeskustelua ei otettu mukaa aineistoon.

Taulukko 2. Kuusamon metsäkiistan tutkimusaineisto

	Helsingin Sanomat	Kaleva	Yhteensä
Uutismaiset	47	129	176
Uutinen	41	126	134
Reportaasi	3	1	3
Henkilökuva	2	1	3
Muu uutismainen	1	1	2
Mielipiteelliset	13	32	45
Pääkirjoitus	1	4	5
Mielipide	11	23	34
Muut lehdet -palsta	1	3	4
Kolumni	0	1	1
Pakina	0	1	1
Yhteensä	60	161	221

Talvivaara 2012: Kiista kaivoksen jätealtaan vuodosta

Sotkamossa sijaitsevan Talvivaaran monimetallikaivoksen kipsisakka-altaassa havaittiin 4.11.2012 vuoto, jonka seurauksena altaasta valui metallipitoista vettä reilun viikon ajan. Vuotoa ei saatu tukittua, mutta vesiä padottiin kaivosalueelle erilaisin hätäratkaisuin. Kaivosalueen ulkopuolelle pääsi kaivosyhtiön oman arvion mukaan noin 240 000 kuutiota vettä. Suomen ympäristökeskuksen arvion mukaan vuodon yhteydessä kaivosalueelta pääsi lähivesistöihin nikkeliä yli 2 000 kg, sinkkiä noin 1 000 kg, uraania yli 70 kg, kobolttia noin 60 kg ja kadmiumia yli 2 kg. Mangaania ja rautaa valui vesistöihin noin 150 tonnia kumpaakin. (Onnettomuustutkintakeskus 2014, 23.) Eliöihin vaikuttavat tasot ylittyivät selvimmin alumiinilla, nikkelillä ja sinkillä, mutta myös uraanilla ja kadmiumilla. Myös suurilla mangaani- ja rautapitoisuuksilla oli samanlaisia välittömiä vaikutuksia kuin alumiinilla.

Vuodon syyksi todettiin kipsisakka-altaan pohjalla olleen suojakalvon repeytyminen. Sama allas oli vuotanut myös vuonna 2010. Tapausta tutkineen onnettomuustutkintakeskuksen (2014) mukaan yhtiö ei ollut onnistunut selvittämään aiempien vuotojen syitä ja seurauksia. Lupaustensa vastaisesti se oli jatkanut veden varastointia sakka-altaaseen vuoden 2010 vuodon jälkeen. Kaivoksen varoallaskapasiteetti oli riittämätön. Vuodon ympäristövaikutuksia pahensi se, että altaaseen oli pumpattu kahden kuukauden ajan sinne kuulumatonta hapanta metallisulfiittiliuosta. (Onnettomuustutkintakeskus 2014; Mattila 2017, 19.)

Syksyn 2012 vuoto huipensi Talvivaaran kaivoshankeen kriisiytymisen, joka oli alkanut jo kaksi vuotta aiemmin (Tiainen, Sairinen & Mononen 2014). Talvivaara kaivososakeyhtiö perustettiin vuonna 2003.¹¹ Tarkoituksena oli tuottaa nikkeliä, sinkkiä ja muita maaperästä löytyviä metalleja bioliuotustekniikalla, jota kokeiltiin ensimmäistä kertaa näin pohjoisessa ja ensimmäistä kertaa nikkeliin. Uuden menetelmän uskottiin tekevän nikkelin louhimisesta kannattavaa myös Talvivaaran kaltaisissa, liian köyhinä kaivostoiminnalle pidetyissä esiintymissä. (Mattila 2017, 16.) Kyse oli Suomen oloissa ainutlaatuisen laajasta ja monimutkaisesta kaivoshankkeesta. Talvivaaran kaivosta perustettaessa lupaukset sadoista – ja epäsuorat vaikutukset huomioiden tuhansista – työpaikoista otettiin ilolla vastaan pitkään jatkuneesta korkeasta työttömyydestä kärsineessä Kainuussa (mt., 16). Kaivoksen alkuvuosia leima- sikin vahva tulevaisuudenusko, ”hehkutus” ja puhe ”Sotkamon ihmeestä” (Tiainen, Sairinen & Mononen 2014, 21–26). Vuoden 2013 alussa kaivoksella työskenteli noin 550 henkilöä, joista valtaosa asui Sotkamossa ja Kajaanissa (mt., 21).

Kaivoksella ilmeni alusta alkaen monenlaisia ympäristöongelmia. Vuosina 2010 ja 2011 yhtiölle raportoitiin yhteensä 287 ympäristövaikutuksiin liittynyttä havain- toa, joista valtaosa liittyi kaivokselta levinneeseen pahaan hajuun. Vuonna 2011 viranomaiset suosittivat, että kahden kaivoksen läheisyydessä sijaitsevan järven veden käyttämistä löylyvetenä tulisi välttää. Myöhemmin suositukset laajennettiin koskemaan myös kalastusta. Vuoden 2011 loppuun mennessä Talvivaara oli saanut viranomaisilta kaikkiaan 54 kaivoksen ympäristölupaan liittyvää huomautusta tai ke- hotusta. (Mattila 2017; Tiainen, Sairinen & Mononen 2014.)

Europarlamentaarikot Satu Hassi ja Sirpa Pietikäinen tekivät EU:n komissiolle ky- symyksen Suomen viranomaisten puutteellisesta toiminnasta Talvivaaran suhteen huhtikuussa 2012. Kysymyksessään he totesivat yhtiön ylittäneen ympäristölupaha- kemuksensa arvioidut päästömäärät monikymmenkertaisesti Suomen ympäristö- viranomaisten puuttumatta tehokkaasti asiaan. Ympäristöministeriön vastauksessa komissiolle todettiin, että kaivoksen ympäristölupaa valvonut Kainuun ELY-keskus oli puuttunut havaitsemiinsa ongelmiin antamalla yhtiölle huomautuksia ja kehotuksia. Vastauksessa kerrottiin myös, että ongelmia oli pyritty ratkaisemaan ensisijaisesti

¹¹ Noin 6 100 hehtaarin laajuinen kaivosalue sijaitsee Sotkamon kunnassa noin 35 kilometriä Ka- jaanista. Kaivosta lähimpänä, noin kuuden kilometrin päässä sijaitsee 250 asukkaan Tuhkakylä. Lä- hettyvillä ovat lisäksi Kajaanin Halla-ahon ja Lahnasjärven alueet, joilla asui tapahtumien aikaan noin 60 henkilöä. Kunnan keskustaajama Sotkamo sijaitsee 20 kilometrin päässä kaivoksesta. Hieman lä- hempänä on matkailu- ja urheilukeskus Vuokatti. Talvivaaran läheisyydessä toimi tapahtumien aikaan myös vuonna 1968 aloittanut talkkikaivos, joka oli aiheuttanut 1990-luvun loppupuolella vakavia ympäristöongelmia päästettyään syanidia, nikkeliä ja arseenia läheiseen järveen. (Tiainen, Sairinen & Mononen 2014, 19–21.)

neuvottelemalla. Huomautusten ja kehotusten aiheet olivat vaihdelleet, mikä todisti vastauksen mukaan yhtiön huomioineen aiemman palautteen. ELY-keskus oli tehnyt lisäksi tutkintapyyntöä poliisille ympäristönsuojelulain tai sen nojalla annetun määräyksen rikkomisesta. (Mattila 2017, 17–19.)

Talvivaaran kaivoshanketta on käsitelty tutkimuksessa ja aikalaiskirjallisuudessa monenlaisista näkökulmista edellä mainittujen tutkimusten lisäksi. Toimittajat Juha Kauppinen ja Sampsa Oinaala (2016) ovat kirjoittaneet kaivoksen vaiheista ja omasta toiminnastaan niiden uutisoinnissa. Toimittaja ja tietokirjailija Marko Erola (2014) on puolestaan kirjoittanut mediakriittisen version Talvivaaran tarinasta. Mediatutkijat Aki Harju ja Erkki Karvonen (2016) ovat tarkastelleet onnettomuusnarratiivia ja onnettomuuden kehystä kaivoskirjoittelussa. Journalismin tutkija Veera Kangaspunta (2016) on tarkastellut Talvivaaraa käsittelevien verkkouutisten kommentointia. Ympäristöministeriön kansliapäällikkö Hannele Pokka (2019) on muistellut tapahtumia omasta näkökulmastaan. Myös ympäristöministerinä tapahtumien aikaan toimineen Ville Niinistön muistelmissa sivutaan aihetta (Niinistö & Luoma-Aho 2019, 108–117). Yleisemmällä tasolla kaivosalaa on käsitelty esimerkiksi Tuija Monosen ja Leena Suopajärven (2016) toimittamassa artikkelikokoelmassa. Talvivaaran tapaus ja sen uutisointia on käsitelty myös lukuisissa opinnäytteissä (ks. Benighaus ym. 2018, 19–23).

Tämän tutkimuksen aineistoksi kerättiin kaikki Talvivaaraa käsittelevät jutut *Helsingin Sanomista* (HS) ja *Kainuun Sanomista* (KS) marraskuulta 2012. Molemmat lehdet olivat tapahtumien aikaan poliittisesti sitoutumattomia. Alustava aineisto kerättiin lehtien sähköisistä arkistoista. Arkistohakua täydennettiin selaamalla tutkitun ajanjakson lehdet läpi. Juttuja kertyi yhteensä 317. Molemmat lehdet kommentoivat Talvivaaran tapahtumia pääkirjoituksissa ja aiheesta keskusteltiin vilkkaasti myös yleisönosastoilla (taulukko 3). *Kainuun Sanomat* käsitteli Talvivaaran tilannetta tavalla tai toisella kuukauden jokaisessa numerossa vuodon havaitsemisen jälkeen. *Helsingin Sanomissa* aihetta käsiteltiin yhdeksänätoista peräkkäisenä päivänä. Uutisointi oli kiivaimmillaan vuotoa seuranneen viikon loppupuolella ja seuraavan viikon keskivaiheilla, jolloin julkisuuteen tuli jatkuvasti uusia tietoja vuodon mahdollisista ympäristövaikutuksista, viranomaisten toiminnasta ja vuodon tukkimispyrkimyksistä.

Taulukko 3. Talvivaara-kiistan tutkimusaineisto

	Helsingin Sanomat	Kainuun Sanomat	Yhteensä
Uutismaiset	81	173	254
Uutinen	65	119	184
Etusivun uutisvinkki	10	24	34
Faktalaatikko tai vastaava	5	27	32
Uutisanalyysi	0	2	2
Muu uutismainen	1	1	2
Mielipiteelliset	29	34	63
Pääkirjoitus	2	4	6
Toimittajan kolumni tai kommentti	4	2	6
Mielipidekirjoitus	20	15	35
Vieraskynä	2	5	7
Muut lehdet	1	4	5
Kooste verkkokeskustelusta	0	4	4
Yhteensä	110	207	317

4

Ympäristökiistojen diskursiivinen rakentuminen

Kulttuuristen jäsenysten merkitystä median ja politiikan kytkentäpintana tarkastellaan tässä tutkimuksessa erittelemällä ympäristökiistojen sisällöllisiä elementtejä ja diskursseja. *Diskurssianalyysi* on ollut keskeinen menetelmä ympäristökysymyksen sisällöllisen jäsentymisen tutkimuksessa (ks. esim. Peebles 2015; Valkonen 2003; Hajer 1997; Dryzek 1997). Samaan tarkoitukseen on usein sovellettu myös kehysanalyysiä (esim. Nisbet & Newman 205; Väliaverron 1996). Läheisesti tähän tutkimusperinteeseen kytkeytyvät myös menetelmiltään kirjavammat ympäristön ja luonnon merkityksiä kartoittavat tutkimukset (esim. Macnaghten & Urry 1998; Dobson 1990).

Tässä tutkimuksessa ympäristökiistojen sisällöllisten elementtien ja diskurssien erittelemine on ensimmäinen osatutkimus, jonka tuloksia hyödynnetään seuraavissa luvuissa tarkasteltaessa institutionaalisia käytäntöjä ja järjelyn tyyliä median ja politiikan kytkentäpintoina (kuvio 2). Diskurssitutkimuksen näkökulmasta ympäristökiistoja käsittelevät sanomalehtitekstit dokumentoivat kulttuurisia jäsenyyksiä, joiden puitteissa ympäristölle annettiin tapahtumien aikaan merkityksiä. Sanomalehtiteksti ovat syntyneet määrättyjen käytäntöjen (esimerkiksi uutiskriteerit) seurauksena ja niillä saatetaan avoimesti tai peitellymmiin pyrkiä johonkin tarkoitukseen (esimerkiksi pääkirjoitusten mielipiteenilmaisu ja argumentaatio). Hyvin laajalle joukolle tarkoitettuina esityksinä ne kertovat kuitenkin väistämättä samalla yleisimmistä tavoista ymmärtää, mistä ympäristökiistoissa on kyse. (Valkonen 2003, 40–45.)

Diskurssin käsitettä käytetään tutkimuksessa kolmella abstraktiotasolla. Konkreettisimmassa merkityksessä eritellään kiistojen *diskursiivista asetelmaa*. Tällä tasolla analyysin tarkoituksena on kuvailla tiiviisti sitä diskursiivista maastoa, jos-

Kuvio 2. Kulttuuriset jäsenyykset ympäristökiistojen uutisoinnin ulottuvuutena

sa sekä journalismi että julkisuudessa esiintyneet toimijat operoivat. Diskursiivisen asetelman erittelyssä tunnistettiin kiistojen keskeiset sisällölliset elementit ja niitä määrittelevät puhutavat. Sisällölliset elementit olivat merkitykseltään vaihtelevia ja niihin liittyvä puhe saattoi olla yksituumaista (yksi puhutapa) tai moniäänistä (useita puhutapoja). Astetta abstraktimmalla tasolla diskurssin käsitettä käytettiin erittelyssä kiistojen *diskursiivista jäsentymistä* eli sitä, miten elementit ja puhutavat kytkeytyivät toisiinsa diskursseiksi eli *puheavaruuksiksi*.

Elementtien, puhutapojen ja diskurssien näkökulmasta ympäristölle annetut merkitykset ovat yksi, jonkinlaisen painoarvon saava sisällöllinen osa kiistojen kokonaisuudessa. Tutkimuksen abstrakteimmalla tasolla kiistoja tarkasteltiin *ympäristö-diskurssin* yhteiskunnallisen merkityksen ilmentyminä. Tästä näkökulmasta kiistojen kokonaisuus ilmensi ympäristöä moniaineksisena määrittelykamppailun kohteena ja diskursiivisena muodostumana. Ympäristödiskurssin ja sen yhteiskunnallisen merkityksen muutos kytketään tässä tutkimuksessa kysymykseen politiikan medioitumisesta. Ympäristödiskurssin kehitystä voi tulkita edelleen myös esimerkiksi suhteessa koko suomalaista yhteiskuntaa määritteleviin kulttuurisiin järjestyksiin ja niiden muutokseen (esim. Alasuutari 1996).

Etenen tässä luvussa siten, että tarkastelen ensin vuorollaan kunkin ympäristökiistan diskursiivista asetelmaa ja jäsentymistä. Erittelen kiistojen sisältöä hyvin tiiviisti, koska tutkimuksen kokonaisuudessa kiistojen diskursiivinen rakentuminen on vasta ensimmäinen kaikkiaan kolmesta julkisuutta jäsentävästä ulottuvuudesta. Keskityn analyysissä kiistojen kulun kannalta tärkeimpien elementtien ja puhutapojen sekä niitä jäsentävien diskurssien tunnistamiseen. Tämän luvun lopuksi erittelen kiistojen yhtäläisyyksiä ja eroja ympäristödiskurssin yhteiskunnallisen merkityksen näkökulmasta.

Lievestuore 1971: Särki vai järki?

Lievestuoreen sellutehtaan luvaton käynnistäminen synnytti kaksi erilaista puheavaruutta: *maalaisjärkisen diskurssin ja lainopillisen diskurssin*. Maalaisjärkinen diskurssi kiteytyi *Helsingin Sanomien* pilapiirroksessa, jossa rannalla vyötään kiristävä työ mies toteaa järvestä kurkistavalle särjelle: ”Saas nähdä kumpi meistä jää henkiin...” (HS 9.5.1971). Maalaisjärjen näkökulmasta vasta käyntiin saadun tehtaan sulkeminen vesilain rikkomisen vuoksi oli järjetöntä särjensuojelua, joka uhkasi viedä lievestuorelaisilta leivän. Kutsuessaan ihmisiä kansalaiskokoukseen tehtaan työntekijät vetosivat maalaisjärkeen todetessaan jättävänsä ”jokaisen harkittavaksi sen, miltä tuntuu, kun ihmiseltä otetaan jokapäiväinen leipä ja annetaan särki tilalle” (HS 7.5.1971: ”Kansankokous Lievestuoreella”). Maalaisjärkisen diskurssin elementtejä olivat *ky symys lievestuorelaisten toimeentulosta ilman tehdasta, epäily vesiviranomaisten epäoikeudenmukaisuudesta, tehdashankkeen laillisuuden puolustaminen ja järven pilaantumisen suhteellistaminen*.

Kysymys lievestuorelaisten toimeentulosta kytkeytyi tehtaan aiemman sulkemisen aiheuttamiin ongelmiin ja uuden alun herättämiin toiveisiin, maaseutua tyhjentävään muuttoliikkeeseen sekä työnteon merkitystä korostavaan retoriikkaan. Tuloksena oli puhetapa, jossa leipä oli asetettava etusijalle, ihmisillä oli oikeus työhön ja Lievestuoreen luisuminen osaksi ”loma-Suomea” tuli estää. Hyvä esimerkki tästä puhetavasta olivat Laukaan kunnanjohtajan lausunnot.

Saasteesta voivat puhua vain ne, joilla ei ole kyse työstä ja leivästä. Ne eivät siitä puhu, jotka elävät Lievestuoreen kuviossa. Muistammehan kaikki, millainen äläkkä syntyi tehtaan lopettaessa toimintansa vajaan neljän vuotta sitten [...] Lievestuoreen kohdalla ei voi tulla kuin yhteen johtopäätökseen. Leipä on tärkein. Muussa tapauksessa voidaan tämäkin kulmaus muuttaa loma-Suomeksi ja antaa asukkaiden siirtyä Ruotsiin. (KSMML 16.3.1971: ”Koekäyttö alkoi Lievestuoreella. Jäteliipeä vesistöön?”.)

Työn ja toimeentulon laaja-alaista puhuttelevuutta ilmentää hyvin myös se, että Suomen luonnonsuojeluliiton puheenjohtaja Olli Ojala asettui tehtaan jatkamisen kannalle vetoamalla ihmisen oikeuteen tehdä työtä omalla paikkakunnallaan.

Prosessin yhteiskunnallista taustaa ei ole havaittu. Työntekijöiden etu on otettava huomioon luonnonsuojeluväen keskuudessa. Muuten on olemassa vaara, että taistelu luonnon ja ympäristön puolesta menettää työväestön tuen, sanoo [Luonnonsuojeluliiton puheenjohtaja Olli] Ojala.

Hyvään ympäristöön kuuluu Ojalan mielestä se, että ihmisellä on työtä omalla asuinpaikkakunnallaan – Ellei järjestelmä pysty takaamaan tätä se voi jättää konkurssiansomuksensa. (KSML 11.5.1971: ”Luonnonsuojelu-liiton puheenjohtaja ei hyväksy Lievestuoreen ’kaatamista’”).

Epäily vesiviranomaisten epäoikeudenmukaisuudesta liittyi siihen, että useat muut sellutehtaat toimivat ilman jätevesilupaa tai Lievestuoreen tehtaalta vaadittuja puhdistuslaitteita. Epäoikeudenmukaisuuden kokemuksen ohella tilanne herätti kysymyksen siitä, toimivatko viranomaiset tarkoituksella suurempien selluyritysten – suurpääoman – asialla pienempää, muiden vieroksumaa Lievestuoreen tehdasta ja sen omistanutta Haarlan perheyritystä kampittaessaan. Maalaisjärkisessä diskurs-sissa epäilykset viranomaisten epäoikeudenmukaisuudesta tai tarkoituksellisesta suuryhtiöiden etujen ajamisesta kytkeytyivät läheisesti toimeentulopuheen epäilyk-siin siitä, että tapaus oli osa helsinkiläislähtöistä maaseudun ”autioittamissuunnitel-maa”, kuten tehdasyhtiön hallituksen jäsen asian ilmaisi (HS 30.4.1971: ”Vesioikeus kielsi jätevesien laskun”).

Tämä vesioikeuden päätös on hävyttömyyden huippu. Ei tämä tehdas ole ainoa, emmekä me ole ainoita, jotka likaavat. Laki pitäisi olla kaikille samanlainen. Ei tässä työttömien leivälläkään vettä puhdisteta, ja jos hel-sinkiläisten vettä liataan, lähettäkööt tänne rahaa puhdistuslaitokseen. Sitä paitsi mehän täällä ensin likaan kuolemme, sanoivat Virtaset. – Pa-rasta olisi, että valtio maksaisi puhdistuksen, joutuuhan se maksamaan korvauksia kuitenkin isännille ja mökkiläisille. (KSML 1.5.1971: ”’Ei työt-tömien leivällä vettä puhdisteta’. Katkeruutta ja epätietoisuutta Lieves-tuoreella”).

Kysymys lievestuorelaisten toimeentulosta ja epäilykset vesiviranomaisten epä-oikeudenmukaisuudesta olivat lievestuorelaisten ja tehdasyhtiön edustajien pu-heessa ilmenneelle maalaisjärkiselle diskurssille ominaisia elementtejä, joista ei varsinaisesti käyty kiistaa. Vesiviranomaiset eivät ottaneet niihin julkisesti kantaa ja asiaa kommentoineet poliitikotkin katsoivat viisaammaksi korostaa toimeentulon ja työllisyyden merkitystä kiistan ratkaisemisessa. Tehdashankkeen laillisuus ja jär-ven pilaantuminen olivat sen sijaan kiistanalaisia elementtejä, jotka saivat erilaisen tulkinnan paikkakuntalaisten maalaisjärkisessä ja vesiviranomaisten lainopillisessa diskurssissa.

Vesihallituksen lainopillisessa argumentaatiossa tehtaan käynnistäminen ilman jätevesilupaa oli laitonta, koska kyse oli *uudesta yrityksestä*, jonka oli noudatettava

vuoden 1962 vesilain vaatimusta *jätevesiluvan hankkimisesta ennen toiminnan aloittamista*. Vesihallituksen edustajien lainopillinen puhe korosti asioiden hoitamisen oikeata järjestystä ja muodollisia suhteita.

”Olemme jo monta kertaa ilmoittaneet, että pyydämme asiassa virka-apua.” [Vesihallituksen hallintoneuvos Hannu] Ettala kertoi, että insinööri Rantala käy tiistaiaamuna tehtaalla ja antaa sitten raporttinsa vesihallitukselle. ”Saahan selluloosatehdas käydä, jos jätevevettä ei tule vesistöön. Pitkän päälle tehtaan käyminen näin ei sentään liene mahdollista”, naurahti Ettala. Ettala ei vielä maanantaina halunnut sanoa, missä muodossa ja minne vesihallituksen raportti lähetetään. ”Joka tapauksessa virka-apua pyydetään välittömästi. Mitä toimenpiteisiin tulee, niin se on niitten murhe, jotka virka-apua antavat”. (HS 16.3.1971: ”Vesihallitus odottelee ensimmäisiä jätevesiä”.)

Tehdasyhtiön mielestä kyse oli tehdasta pyörittämään perustetusta uudesta yhtiöstä huolimatta *vanhasta tehtaasta ja keskeytyksissä olleen toiminnan jatkamisesta*, joka oli sallittua jäteluvan vesioikeuskäsittelyn ollessa kesken. Tehdasyhtiön edustajien puheessa lainopilliset yksityiskohdat kytkeytyivät maalaisjärkisen diskurssin epäoikeudenmukaisuuspuhetta muistuttavaan vaatimukseen *tasavertaisuudesta lain edessä*. Verrattuna epäoikeudenmukaisuuspuheen moraaliseen närkästykseen tehdasyhtiön tasavertaisuuteen liittyvää puhe oli kuitenkin sävyltään hillitympää. Kaiken kaikkiaan lain asema oli Lievestuoreen kiistassa siinä mielessä vahva, että vesilain noudattamista ei suoraan kyseenalaistettu. Maalaisjärkisessä diskurssissa keskeistä oli lakien kyseenalaistamisen sijaan eronteko vesiviranomaisten saivartelun ja tavanomaisen lakien kunnioittamisen välillä.

”Sellainen mahdollisuus on tietysti olemassa, että vesihallituksen virka-avun pyyntö johtaa tehtaan sulkemiseen ja ovien sinetöimiseen”, arveli Haarla. ”Me luotamme kuitenkin siihen, että meitä kohdellaan vesilain edessä samalla tavalla kuin muitakin vastaavia laitoksia Suomessa. Vesien saastumiskysymyksestä on tehty turhan suuri juttu. Olemme juriidisesti ottaen samassa tilanteessa kuin monet muut tämän alan tehtaat Suomessa. Ei kaikilla ole lupa-asia kunnossa enempää kuin puhdistuslaitoskaan”. ”Jos tehtaamme suljetaan, emme pysty rakentamaan seisonnan aikana puhdistuslaitosta sen kummemmin kuin muutkaan tehtaat ovat siihen pystyneet ollessaan tuottamattomina.” (HS 16.3.1971: Vesihallitus odottelee ensimmäisiä jätevesiä”.)

Lievestuoreenjärven ja sen alapuolisten vesistöjen mahdollisella pilaantumisella tehdään käynnistämisen seurauksena oli kiistassa kahtalainen merkitys. Lainopillisessa diskurssissa jätevesistä puhuttiin ympäristövaikutusten sijaan tehdashankkeen laillisuuden näkökulmasta. Vesihallituksen edustajat perustelivat puuttumistaan tehtaan käynnistämiseen pääasiassa sen laittomuudella ja viittasivat vain harvoin huoleen ympäristön pilaantumisesta. Mielenkiintoinen poikkeus viranomaisten laillisuuslinjasta oli kenttätason valvontatyöstä vastannut paikallinen vesiensuojeluinsinööri, joka vetosi julkisuudessa esiintyessään *nimenomaan* järven ja alapuolisten vesistöjen nopeaan saastumiseen tehtaan jätevesien vuoksi. Tehdasyrityksen edustajat esittivät kiistan kuluessa omia laskelmiaan, joiden mukaan haitat ennen puhdistuslaitoksen rakentamista lasketuista jätevesistä olisivat vähäisiä. Lievestuoreen kiistassa ”veden saastumisesta” oli tehtaan edustajien mukaan tehty ”turhan suuri kysymys” (KSML 16.3.1971: ”Koekäyttö alkoi Lievestuoreella”).

Lievestuoreenjärven tilavuus on 422 milj. kuutiometriä. Haarlan ilmoituksen mukaan siihen laskettava jäteliemimäärä on 1000 kuutiometriä vuorokaudessa eli 365 000 kuutiometriä vuodessa, mikä merkitsee 0,08 prosenttia järven koko vesimäärästä. ”Koska väliaikainen tila tulee kestämään vain vajaat kolme vuotta, pystyy järvi ottamaan vastaan liian niin, ettei siitä ole mainittavaa haittaa”, sanoi Haarla. (HS 9.3.1971: ”Lievestuoreen jätevesille yksimielinen tuomio”).

Vesihuoltainsinööri Martti Ranta Keski-Suomen vesipiiristä kertoo, että jäteliipeää tulee tehtaan viemäreistä vielä sysäyksittäin johtuen koekäytöstä. ”Jos tehdas lähtee täyteen käyntiin, niin järvi saastuu muutamassa kuukaudessa. Järven tila on nyt lähellä luonnontilaa. Koska järvi aiemmin oli täysin saastunut, ei se ole puskuroitunut vastaanottamaan jätevettä niin hyvin kuin täysin luonnontilassa oleva järvi. Eliöstö ei pysty hajoittamaan jätettä nopeasti”. (HS 28.4.1971: ”Saastuttamalla Päijänne saadaan työtä sadoille”).

Maalaisjärkisessä diskurssissa jätevesien vaikutuksia suhteellistettiin vetoamalla siihen, että tehtaan käydessä paikkakuntalaiset tulivat hyvin toimeen saastuneenkin järven kanssa. Julkisuudessa puhuneiden paikkakuntalaisten mielestä kirkasta vettä saattoi ”hakea vähän kauempaakin” ja tehtaan käydessä ahvenet kasvoivat ”pikkuporsaitten kokoisiksi”, vaikkei siikaa, kuhaa ja muikkua enää saatukaan (HS 28.3.1971: ”Saastuttamalla Päijänne saadaan työtä sadoille”). Samassa jutussa tehtaan teknillisen johtaja lupasi juoda litran järven vettä päivässä, vaikkei järvestä saatua kesäka-

laa sen (toimittajan määritelmän mukaan) ”liian pikantin” maun takia söisikään. Järven virkistyskäytöstä puhuttiin uutisoinnissa harvakseltaan ja lähinnä kalastuksen näkökulmasta. Esimerkiksi uintimahdollisuuksiin viitattiin aineistossa vain kerran.

Maalaisjärkisessä diskursussissa suhtautumista jätevesiin leimasi myös epäluulo helsinkiläisten projektiksi miellettyyn ympäristönsuojeluun – kuten esimerkiksi edellä mainituissa Laukaan kunnanjohtajan kommenteissa. Ympäristöherätys ilmenikin Lievestuoreen kiistajulkisuudessa vahvimmin juuri epäilyksenä, että tehdashanketta vastustetaan ympäristönsuojelun nimissä *ideologisista syistä*, ilman järkiperusteita. Sellaista ympäristöherätykseen suoraan viittaavaa retoriikka, jota esimerkiksi presidentti Kekkonen oli hyödyntänyt vuosien 1970 ja 1971 uudenvuodenpuheissaan, käyttivät Lievestuoreen kiistan kuluessa lähinnä paikallisen luonnonsuojeluyhdistyksen edustajat kannanotoissaan. Näissäkin tapauksissa ympäristökysymyksen yhteiskunnallisuus sai pikemminkin hallinnollisen kuin poliittisen tulkinnan.

Eräät kansanedustajat ovat esittäneet, ettei yhden tehtaan lopettamisella maan jätevesikysymystä ratkaista, mutta kuitenkin voitaisiin tämän tehtaan lopettamisella ja muiden työnantajana huomattavasti merkittävämpien tehtaiden jätevesihuollon tehostamisella suurelta osin ratkaista Keski-Suomen tärkeimmän vesistöalueen jätevesikysymys. On varmaa, ettei yhteiskunnalla ole varaa Päijänteen vesistöalueen kuntoonsaattamiseen sen pilaannuttua, mutta yhteiskunnalla on varmasti varaa 170 ammattimiehen työhönsijoittamiseen. (KSML 13.5.1971: ”Kysymys ei ole särjestä vaan järjestä”, Keski-Suomen luonnonsuojeluyhdistyksen mielitekirjoitus.)

Vaikka tehdasyhtiön tarkoitusperiä ja tehdashankkeen kannattavuutta epäiltiin yleisesti julkisuudessa, sellaista ympäristöpuhetta, jossa olisi esimerkiksi vaadittu tehtaan johtoa tilille vuosikymmeniä jatkuneesta järven pilaamisesta, ei kiistan kuluessa esiintynyt.

Kuusamo 1994: Tavallista talousmetsää vai korvaamatonta ikimetsää?

Kuusamon metsäkiista synnytti kaksi puheavaruutta, joissa *kiistan kohteena olevat metsät ja metsien suojelua vaatineiden aktivistien toiminta* saivat päinvastaiset merkitykset. *Luonnonsuojeludiskursissa* kiistametsiä pidettiin ainutlaatuisina ikimetsinä, jotka oli suojeltava riippumatta niiden omistajasta. Suojelemista perusteltaessa

kiistametsiin viitattiin esimerkiksi *vanhana metsänä, aarniometsänä, koskemattomana metsänä, erämaana ja pienoiserämaana*. Tästä näkökulmasta metsien säilyttäminen oli joko arvo itsessään tai kytkeytyi metsien tarjoamiin kokemuksiin ja esteettiseen nautintoon.

Luonnonsuojeludiskurssin metsäpuhe perustui pitkälti mielikuville ja metsien romantisoinnille: ikimetsät määrittyivät suhteessa puhujien ja kuulijoiden omiin luontokokemuksiin, metsämuistoihin ja käsityksiin koskemattomasta luonnosta. Yksityiskohtaisempia perusteluja kiistametsien luonnonsuojelullisista arvoista esitettiin kiistan kuluessa vain harvoin, mikä johtui ainakin osittain tiedon puutteesta. Luonnonsuojeludiskurssin puitteissa käytiin tosin *Helsingin Sanomien* yleisönosastolla jonkin verran yleisempää keskustelua siitä, minkälaista metsää voidaan pitää arvokkaana. Kuusamon kiistassa metsäkokemukset tukivat aktivistien vaatimusta hakkuiden keskeyttämisestä alueen luonnonarvojen kartoittamisen ajaksi.

”Sieltä ei voi rajata mitään suuria hakkuualueita. Joutenlehto ja sen itäpuolinen koskematon erämaa on Näränkävaara-Virmajoen seudun upeimpia alueita. Joutenlehdon itäpuolelle ei ole rakennettu metriäkään metsäautotietä”, ympäristönsuojelupäällikkö Eero Kaakinen Oulun lääninhallituksesta sanoo. (Hs 7.2.1995: ”Kuusamon metsäkiistaa ei ratkaista pikainventoinnilla”).

”Kaukana, kaukana Kuusamon korvessa mahtavan Näränkävaaran kupeessa on tumma erämaalampi. Sen rannoilla asuu kelohaltioiden suku.” Näin aloitan monet iltasadut lapsenlapsilleni. Ja mikä hienointa, tähän saakka tuo kehystarina on ollut totta. Olen voinut luvata viedä lapset kavereineen tuonne oikeaan erämaahan, jossa on valtavia naavapuita, keloja, karhunraapimia petäjiä, uskomattoman salamyhkäisiä luonnon ja ajan muovaamia loukkoja, piiloja ja seikkailupaikkoja. (Hs 3.2.1995: ”Sääs-tetään erämaita lapsenlapsille”, yksityishenkilön mielipidekirjoitus.)

Metsätaloudiskurssissa kiistametsiä määriteltiin hyvinkin yksityiskohtaisesti niiden taloudellisen arvon ja muiden mitattavien ominaisuuksien näkökulmasta. Tästä näkökulmasta kyse oli Kuusamon yhteismetsän omistamasta *talousmetsästä*, jota se hakkasi laillisten hakkuusuunnitelmiansa mukaisesti. Metsätaloudiskurssi nojasi vahvasti metsäammattilaisten sanastoon sekä markkojen, kuutioiden ja hehtaarien kaltaisiin täsmällisiin mittayksiköihin, mikä teki siitä täysin yhteismitatonta luonnonsuojeludiskurssin ikimetsäpuheen kanssa. Käytettyjä käsitteitä olivat esimerkiksi *hakuukypsä metsä, hakkuutulo, vajaatuottoinen metsä, puunkierto ja uudistus-*

suunnitelma. Luonnonsuojeludiskurssin korostamiin kiistametsien esteettisiin ja kokemuksellisiin arvoihin ei metsätaloudiskurssissa otettu kantaa.

Kuusamon yhteismetsän toiminnanjohtaja Martti Rautiaisen mukaan kunnan eteläosan metsissä olisi riittänyt normaalilla tavalla hakattavaa 30 vuodeksi. Muualta vapautuneet metsätalosalueet yhdistettynä puuta olisi voitu korjata kiistakohteissa ilman suojeluväiteitä noin 50 vuotta. Vanhoista metsistä nouseen äläkän paikallisia vaikutuksia kuvaa hyvin muun muassa se, että koko rauhoitetulta alueelta löytyy sahapuuta lähes miljoona kuutiota, jonka osuus koko metsästä on 40 prosenttia. Suurehkolle sahalle siitä riittäisi raaka-ainetta 6–8 vuodeksi. Hakattavaksi kelpaavaa ainespuuta on lopulta 2,3 miljoonaa kuutiota. ”Me ei olla yhteismetsässä hakattu 30 vuotena tällaista puumäärää”, Rautiainen muistuttaa. (Kaleva 11.11.1994: ”Kuusamon yhteismetsä pelkää suojelun syövän leivän kokonaan”).

Hän [Koillis-Suomen metsälautakunnan johtaja Tommi Lohi] ei yhdy väitteisiin ylihakuista. Suunnitelman mukaan yhteismetsä korjaa puuta keskimäärin 100 000 kiintokuutiota vuodessa. Kymmenen vuoden yhteinen hakkuumäärä oli varsin tarkasti suunnitelman mukainen. ”Metsänviljely on onnistunut hyvin, yhteismetsällä on runsaasti elinvoimaisia taimikoita. Vanhojen, uudistuskypsiin metsien osuus on edelleen korkea, 51 prosenttia. Niitä joudutaan hakkaamaan myös tulevana vuosina, sillä nuoret metsät ehtivät laajemmin korjuukokoon vasta 10–15 vuoden kuluttua.” (Kaleva 19.12.1994: ”Valvontaviranomaisen käsitys: Kuusamon yhteismetsässä toteutuu kestävä kehitys”).

Erimielisyys kiistametsistä kytkeytyi eriäviin käsityksiin metsien suojelua vaatineiden aktivistien toiminnasta. *Kalevan* kiistautisoinnissa osa haastatelluista metsätalouden toimijoista ja yleisönosastolle kirjoittaneista yksityishenkilöistä suhtautui aktivistien toimintaan hyvinkin vihamielisesti. Aktivisteja nimiteltiin aineistossa esimerkiksi ”porkkananpurijoiksi”, ”luontoterroristeiksi” ja ”vastuuttomiksi nuoriksi”. Suojeluväitteitä suhteellistettiin esimerkiksi vetoamalla itärajan toiselta puolelta löytyviin koskemattomiin metsiin tai siellä ratkaisuaan odottaviin ”todellisiin” ympäristöongelmiin ja -uhkiin, joista kännykät taskuissa isiensä autoilla saapuneet, päivääkään toimeentulonsa eteen töitä tehneet kaupunkilaisnuoret eivät ymmärrä mitään (Kaleva 15.11.1994: ”Iktivihreät ’voittivat taistelun’, nimimerkillä julkaistu mielipidekirjoitus). Samaan sävyyn ”suojelun ja pätemisen tarve” kehoitettiin suun-

tamaan esimerkiksi sademetsiin, jotka ovat ”maapallon todelliset keuhkot” (Kaleva 19.11.1994: ”Onko omistaja isäntä metsässään”, yksityishenkilön mielipidekirjoitus).

Vihamielisyys aktivisteja kohtaan yhdistyi usein myös kiistaa selvittelleisiin ympäristöviranomaisiin, joiden nähtiin olevan samalla asialla suojelijoiden kanssa. Se-kaannusta aiheutti osaltaan se, että osa aktivisteista oli työskennellyt ministeriöiden palveluksessa valtion metsien luonnonarvojen kartoittajina.

[Kuusamon metsänhoitoyhdistyksen puheenjohtaja Unto] Kotipalo syytti kovin sanoin suojelijoita, jotka metsänomistajien suussa on ristitty jo ”luontoterroristeiksi”. ”Luontoterroristit ajattelevat asioita yksisilmäisesti. Ei halutakaan miettiä, mihin kaikki johtaisi, jos heidän oppejaan noudatettaisiin” Kotipalo moitti. [...] Viime viikkoina luontoaktivistien häiritsemäksi joutuneet kuusamolaiset ihmettelevät myös uuden ajan tuomia otteita. ”Ihmettelen, ettei yhteiskuntarauhaa järkyttävää toimintaa saada loppumaan. Onko metsänomistajienkin lähdettävä suoraan toimintaan”, Kotipalo sanoi. (Kaleva 26.11.1994: ”Ylimoitotetut suojeluvaateet kauhistuttavat metsänomistajia”).

Ikimetsäpuheen rinnalla luonnonsuojeludiskurssin toinen elementti olikin aktivistien toiminnan puolustaminen. Metsätaloudiskurssissa heidät nähtiin pahimmillaan ammatillaisaktivistien johtamina terroristeina. Aktivistien ja heitä tukeneiden tahojen puheessa sen sijaan korostettiin usein, että kyse oli aivan tavallisista nuorista. Aktivistit puhuivat julkisuudessa varsin avoimesti tavoitteistaan. Heidän näkökulmastaan metsien suojelun varmistaminen oli hoidettava julkisuuden vipuvuomalla ja hakkuita häiritsemällä, koska viranomaiset eivät olleet tehtäviensä tasalla ja uhan alla oli korvaamattoman arvokkaita metsiä. Joissakin tapauksissa puhe oli melko itseriittoistakin. Aktivistit saattoivat todeta haastattelussa soittalevansa ensin viranomaiset läpi ja pysäyttävänsä hakkuit sitten itse, jos viranomaiset kieltäytyvät ryhtymästä suojelutoimiin (Kaleva 2.11.1994: ”Kuusamon suojelukiista vaarassa kääntymä”).

Tapio Mainion kirjoituksessa (HS 1.2.) kerrottiin Kuusamon metsäaktivisteista. Kuten jutusta kävi ilmi, joukko koostuu aivan tavallisista nuorisista, joita yhdistää lähinnä rakkaus luontoon. Tätä joukkoa vastaan ovat kuitenkin kuusamolaiset kuumakalleet varustautuneet karahkoin ja muine suhteettoman raskain välinein. Metsäkoneiden käyttäjät eivät ole piittäneet varoetäisyyksistä nuoren metsäaktivistin asettuessa tien tukkeeksi. Saamieni tietojen mukaan aktivisteja on myös tarkoitus karkottaa heittämällä heidän päälleen vettä – pakkasta on Kuusamossa ollut jopa 30

astetta. Tähän ei ole onneksi vielä ajaututtu. (HS 4.2.1994: ”Nyt malttia Kuusamoon”, Luonnonsuojeluliiton luonnonsuojelusihteeri Ilpo Kurosen mielipidekirjoitus.)

”En yllytä Luonto-Liittolaisia rikolliseen toimintaan. Ymmärrän asian niin, että tässä on kyseessä toiminta, jonka voi sijoittaa hätä ei lue lakia -otsakkeen alle.” [Suomen Luonnonsuojeluliiton puheenjohtaja Timo] Helle ei koe nuorisjärjestön otteita liian räväkköinä. Hänen mukaansa nuorten on joka sukupolvessa oltava aktiivisia tällaisissa asioissa. ”Olin itsekin 60-luvulla Luonto-Liiton jäsen enkä huomaa eroa silloisissa tai nykyisissä jäsenissä. Minusta nämä aktivistit ovat asioita tiedostavia, keskimääräistä fiksumpia nuoria.” (Kaleva 6.1.1995: ”Helle Luonnonsuojeluliitosta: Kuusamon metsäkiistassa löydettävä sopuratkaisu”).

Metsätalousdiskurssiin kuului kiistametsien luonnetta ja aktivistien toimintaa arvioineen puheen lisäksi kaksi merkitykseltään vähäisempää elementtiä. Aktivistien toiminnan kritisointi yhdistyi herkästi metsänomistajien laillisia oikeuksia ja omaisuuden suojaa korostavaan puheeseen, jolla ei kuitenkaan ollut kovin suurta suoraa merkitystä kiistaan liittyvässä argumentaatioissa. Aktivistien toiminnan nähtiin murentavan yhteiskuntajärjestystä, koska se kohdistui yhteismetsän lailliseen toimintaan ja aktivistit asettuivat tätä kautta lakien yläpuolelle. Maanomistajien oikeusturvaa uhkasivat myös ympäristöhallinnon tekemät suojeluvaraukset ja -päätökset, joista maksettavien korvausten odotusaikaa pidettiin kohtuuttomana. Lievestuoreen tapauksen kaltaista, koko kiistaa jäsentänyttä lainopillista puheavaruutta ei kuitenkaan päässyt syntyään. Metsänomistajien oikeuksista puhuttaessa ei vedottu lainsäädännön yksityiskohtiin, vaan kyse oli pikemminkin yleisemmästä, moralisoivasta puhetavasta, jollainen Lievestuoreen tapauksessa liittyi vesiviranomaisten oikeudenmukaisuuteen.

”Järjestäytyneen yhteiskunnan on laitettava suojeluhankkeet järkevään järjestykseen. Suojelun nimissä ei voida alati terrorisoida tavallisia kansalaisia heidän tavanomaisissa askareissaan. Kohtuuttomat toimintamallit täytyy voida karsia suojelustakin. Olisikohan työ aloitettava ympäristöministeriöstä ja lääninhallituksista?”. (HS 3.2.1995: ”Luonnonsuojeluun järkevyyttä”, Muut lehdet -palstalla lainattu Maaseudun Tulevaisuuden pääkirjoitus.)

Kuusamon kunnanvaltuuston puheenjohtaja Pauli Saapunki (kesk.) on huomattavasti suorapuheisempi. Hänen mielestään kuusamolaiseen

yksityisomaisuuteen ollaan kajoamassa suorastaan rikollisella tavalla. Saapunki ei koe yhteismetsän toiminnassa mitään väärää. Se puolustaa ainoastaan oikeuksiaan. Saapunki hakee tulevissa eduskuntavaaleissa jatkoaikaa edustajan työelleen. Yhteismetsän hoitokunnassa on useita tunnettuja Saapungin tukimiehiä. (Kaleva 23.2.1995: ”Suojelusotaa käyvä yhteismetsä on suurvaikuttaja Kuusamon kulisissa”.)

Toinen metsätalousdiskurssin vähempiarvoisista elementeistä oli laajempi kysymys metsiensuojelun vaikutuksesta Kainuun kaltaisten syrjäseutujen toimeentulomahdollisuuksiin. Toimeentulopuhe kytkeytyi tässä yleisempään kysymykseen metsien merkityksestä erityisesti pohjoissuomalaisten toimeentulon takaajana. Tästä näkökulmasta Kuusamon tapaus oli esimerkki paikallisten asukkaiden kustannuksella liian pitkälle edenneestä metsiensuojelusta. Puhetapa oli hyvin lähellä Lievestuoreen kiistassa esitettyjä näkemyksiä maaseudun autioittamisesta ympäristönsuojelun nimissä, vaikka työn puolustamisella ei Kuusamon kiistan kokonaisuudessa vastaavalla asemalla ollutkaan. Merkittävä esimerkki toimeentulopuheesta oli presidentti Martti Ahtisaaren Kuusamon vierailusta kertovan uutisen otsikoksi ja kärjeksi nostettu lausunto ”Etelä-Suomen suojeiluintoilijoiden” halusta muuttaa Pohjois-Suomi ”etelän ihmisten reservaatiksi” (HS 2.12.1994).

Talvivaara 2012: Onnettomuus vai ympäristökatastrofi?

Julkista keskustelua Talvivaaran kaivoksen sakka-altaan vuodosta jäsensi kaksi puheavaruutta, joissa *tapahtuneen luonne* ymmärrettiin eri tavoilla. *Onnettomuusdiskurssissa* vuotoa käsiteltiin yllättävänä onnettomuutena ja päähuomio oli tilanteen halluun saamisessa ja lisävahinkojen ehkäisemisessä. *Katastrofidiskurssissa* päähuomio oli vuodon ympäristövaikutuksissa. Tästä näkökulmasta kyse oli onnettomuuden sijaan kaivosyhtiön pitkään jatkuneen piittaamattomuuden ja viranomaisten toistuvien laiminlyöntien aiheuttamasta *ympäristökatastrofista*. Onnettomuusdiskurssi ja katastrofidiskurssi olivat keskenään periaatteessa yhteensopivia, painotukseltaan erilaisia tulkintoja tapahtumista. Kummankin taustalla oli lukuisten viranomaisten, esimerkiksi Kainuun ELY-keskuksen, Suomen ympäristökeskuksen, Säteilyturvakeskuksen sekä Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen, mittauksia ja arvioita vuodosta ja sen mahdollisista ympäristövaikutuksista. Valtaosa arvioista oli maltillisia ja keskittyi sakka-altaasta vuotavan veden ominaisuuksiin.

Kainuun ely-keskuksen mukaan vuoto näkyy etelässä Vuoksen vesistön suunnassa, sillä Lumijoen nikkeliipitoisuus on noussut ja happamuus lisääntynyt. Lumijoessa nikkeliipitoisuus oli lauantaina vastaisena yönä 0,2 mg/l ja pH 4,8. Vuoksen valuma-alueelle johdettavan veden nikkeliipitoisuus on ely-keskuksen mukaan 10–12 milligrammaa litrassa ja pH 4,3. (KS 11.11.2012: ”Allas uhkaa tyhjentyä ennen vuodon tukkimista”).

Katastrofidiskurssissa vuotoa tarkasteltiin *ympäristövaikutusten laajuuden* ja *syylisyyden* näkökulmista. Katastrofidiskurssi jäsensi erityisesti *Helsingin Sanomien* uutisointia vuotoa välttämästi seuranneiden viikkojen aikana. Tulkinta vuodon ympäristövaikutusten katastrofaalisuudesta ilmeni suoraan tapahtumien nimeämisenä *ympäristökatastrofiksi* tai *ympäristökriisiksi*. Kolme päivää vuodon paljastumisen jälkeen *Helsingin Sanomat* (7.11.2012) kokosi aihetta käsittelevät juttunsa ”Talvivaaran jätevuoto” otsikon alle ja viittasi myös pääkirjoituksessakin ”ympäristövuotoon”. Toisaalta päivän pääuutisessa puhuttiin jo sakka-altaiden ”päästöpommista” ja vihreiden kansanedustaja Satu Haapanen viittasi tilanteeseen ”kansallisena ympäristökatastrofina”.

Alkuvaiheen jälkeen katastrofitulkinta vakiintui *Helsingin Sanomissa* vallitsevaksi tulkinnaksi. Myös ympäristöministeri Ville Niinistö viittasi tapahtumiin toistuvasti ympäristökriisinä. Ajatus ympäristökatastrofista toimi perusteluna kritisoitaessa Talvivaaraa valvoneen Kainuun ELY-keskuksen toimintaa ja vaadittaessa kaivoshankkeiden tiukempaa valvontaa.

Miten vakava ympäristökatastrofi Kainuun korvessa pitää sattua, ennen kuin valtio havahtuu tositoimien tarpeeseen? Kaivoksen jätevesialtaan vuotokohta löytyi keskiviikkona. Alueen lähivesiin on ehtinyt valua sulfaatteja ja raskasmetalleja päiväkausien ajan. Yksin nikkeliä kulkeutui altaista sadan kilon tuntivauhtia. Vuotovedestä tutkittiin keskiviikkona myös suuria uraanipitoisuuksia. Talvivaara ei ole menestystarina. Se on suuren luokan epäonnistuminen, joka langettaa varjon koko suomalaisen yhteiskunnan toimintakyvyn ylle. Jopa yleinen oikeustaju on koetuksella, kun viranomaiset kovistelevat mökkiläisiä päästöistä ja nöyristelevät suursaatuttajan edessä. (HS 8.11.2012: ”Väistelijöiden valtakunta”, toimituspäällikön kolumni.)

Talvivaaran kaivoksen lähialueiden maanomistajien, mökkeilijöiden, virkistyskäyttäjien ja matkailuyrittäjien kokemukset olivat keskeinen osa katastrofidiskurssia. Sakka-altaan vuoto ja sen mahdolliset ympäristövaikutukset kytkeytyivät katastro-

fitulkinnassa kokemuksiin kaivoksen *aiemmin aiheuttamista ympäristöongelmista*. Vastaavalla tavalla kuin myös asiantuntijoiden pääasiassa varsin maltilliset arviot vuodon ympäristövaikutuksista tulivat kehystetyiksi todisteiksi ympäristökatastrofista. Esimerkiksi *Helsingin Sanomien* jutussa eläkeläispariskunnan kokemukset kytkivät menneisyyden, nykyhetken ja tulevaisuuden yhtenäiseksi katastrofikertomukseksi.

Eläkeläinen Pertti Virkkunen kävelee ahdistuneena honkien katveessa seisovan kesämökkinsä takaiselle laavulle. Siellä loimuavat makkaratulet. ”Tämän piti olla luonnontilainen erämaajärvi, kun ostin tontin 12 vuotta sitten”, Virkkunen sanoo. Ritva Virkkunen kertoo, että uiminen piti lopettaa, kun jalkoihin tuli matonpesun jälkeen ihottumaa. ”Rannat ovat olleet kummallisessa haisevassa vaahdossa. Sanovat, että se olisi peräisin turvesuolta, mutta siihen en usko. Pelottaa, mitä ensi kesänä järvelä tapahtuu”, Ritva Virkkunen sanoo. (HS 16.11.2012, ”Talvivaara tahrasi Sonkajärven matkailun”.)

Katastrofidiskurssin toinen tärkeä elementti oli *syylisten jäljittäminen*. Ilmeinen syyppää oli kaivosyhtiö. Tällainen tulkinta oli helposti tehtävissä, koska kaivoksen toistuviin ympäristöongelmiin oli kiinnitetty huomiota jo kauan ennen sakka-altaan vuotoa. Esimerkiksi *Helsingin Sanomien* kaksi päivää vuodon paljastumisen jälkeen julkaistu taustajuttu oli otsikoitu ”Talvivaaran kaivoksessa on ollut ympäristöongelmia alusta asti” (HS 6.11.2012). Tässäkin tapauksessa kaivoksen aiemmat ongelmat todistivat sen puolesta, että kyse ei ollut vahingosta tai onnettomuudesta vaan pitkään jatkuneesta piittaamattomuudesta ympäristönsuojelua kohtaan.

Talvivaaraa kriittisemmin suhtauduttiin kuitenkin kaivosta valvoneiden viranomaisten toimintaan. Kainuun ELY-keskuksen nähtiin antaneen ympäristökatastrofin tapahtua, koska se ei ollut käyttänyt huomautuksia järeämpiä keinoja kaivosta valvoessaan. Kaivoksen ympäristöongelmien tapaan myös viranomaisten sallivaan linjaan oli kiinnitetty huomiota jo aiemmin, mikä teki katastrofikertomuksesta myös tältä osin helposti kerrottavan. Tapahtumia ympäristökreisiiksi nimittänyt Itä-Suomen yliopiston ympäristöoikeuden professori Tapio Määttä totesi vesistöjen pilaantumisvaikutusten olevan sellaisia, että niihin olisi ympäristönsuojelulain perusteella pitänyt puuttua tehokkaammin ”neuvottelujen ja maanittelujen” sijaan. (HS 8.11.2012: ”Ympäristöön valuu uraania”.) Helsingin yliopiston ympäristöoikeuden professori Vesa Majamaa puolestaan jäljitti syyllisen ympäristöministeriöön ja totesi, että ”muualla Euroopassa ympäristöministeri olisi jo eronnut” (HS 9.11.2012: ”Ympäris-

töoikeuden professori: Syytetytehdas on ministeriössä”). Syyllisen jäljittämiseen liittyi myös ympäristöministeri Ville Niinistön edellisen hallituksen keskustaministereihin kohdistunut kritiikki aluehallintouudistuksen vaikutuksista ympäristönsuojelulle (HS 10.11.2012: ”Talvivaara syytti sanasodan”).

Onnettomuusdiskurssissa sakka-altaan vuoto kehystettiin onnettomuuden kaltaiseksi poikkeustilanteeksi, jossa tärkeintä on tilanteen hallintaan saaminen ja lisävahinkojen ehkäiseminen. Katastrofidiskurssin laajojen asiayhteyksien ja menneisyydestä tulevaisuuteen ulottuvien kerronnallisten kaarien sijaan onnettomuusdiskurssi keskittyi pääasiassa nykyhetkeen. *Kainuun Sanomissa* runsaasti tilaa saaneen onnettomuusdiskurssin hallintapuhetta tuotti julkisuuteen erityisesti Talvivaaran pääasiallisena puhemiehenä alkuvaiheessa toiminut viestintäpäällikkö, joka korosti kerta toisensa jälkeen, miten valtavalla uurastuksella vuotoa kaivoksella tutkittiin. Hallintapuheessa vuodon tukkimisen intensiteettiä korostettiin esimerkiksi kertomalla sen jatkuvan ”vuorokauden ympäri” ja ”150 prosentin teholla”, työssä olevan ”22 isoa dumpperia”, ”100 ihmistä” ja ”yli 40 kaivinkonetta” sekä käytössä olevan ”bentoniittimattoja”, ”viistokaikuluotaus”, ”sukellusrobotti”, ”virtausmittari” ja ”vedenalainen kamera”. Vuodon syytä tarkasteltiin onnettomuusdiskurssissa syyllisten jäljittämisen sijaan sakka-altaan rakenteen, teknisten ominaisuuksien ja poikkeuksellisten sääolosuhteiden näkökulmasta.

Talvivaaran metallituotannon johtaja Mikko Korteniemi kertoi maanantaina Talvivaarassa järjestetyssä tiedotustilaisuudessa, että vuoto saat-
taa tulla suojamuovissa olevasta saumasta. Hänen mukaansa altaiden läpi ei pitäisi päästä vuotoja, mikäli pohjatyöt on tehty hyvin. Talvivaaran viestintäpäällikön Olli-Pekka Nissisen mukaan pohjatöiden laatua ei voida arvioida, ennen kuin vuotokohta on löydetty. Ely-keskuksen ympäristöpäällikön Unto Ritvasen mukaan ratkeama muovikalvon saumassa voi johtua siitä, että poikkeukselliset sateet ovat kasvattaneet vedenpainetta altaassa. (KS 6.11.2012: ”Heikoin lenkki petti taas”).

Vuodon ympäristövaikutuksia kuvattaessa onnettomuusdiskurssissa nojattiin viranomaisten mittauksiin ja arvioihin. Tarkasti ilmaistuille määriille ja pitoisuuksille annettiin katastrofidiskurssia suurempi merkitys. Vuodon mahdollisia ympäristövaikutuksia tai katastrofidiskurssissa niistä esitettyä tulkintaa ei kuitenkaan suoraan kyseenalaistettu onnettomuusdiskurssissa.

Vuotoa vähättelevää tai sen vaikutuksia suhteellistavaa puhetta esiintyi julkisuudessa niukasti, eikä se jäsentynyt itsenäiseksi tulkinnaksi tapahtumista. Selkeimpiä

esimerkkejä vähättelevästä puheesta olivat muutamit *Kainuun Sanomien* verkkosivujen keskustelua referoineen uutisen kommentit, joissa puhuttiin esimerkiksi ”turhien kauhukuvien maalaamisesta” ja moitittiin ”luontoliiton ihmisten” ”rähinää” sillä perusteella, että ”mainitut aineet ovat muutenkin luonnossa” (ks 8.11.2012: ”Ely-keskus on liian pieni valvomaan”). *Kainuun Sanomien* Muut lehdet -palstalla lainattiin myös tähtitieteen professori Esko Valtaojan *Turun Sanomissa* julkaistua kirjoitusta, jonka mukaan väitetty katastrofi oli ”tämän hetken tietojen mukaan olematon” (ks 21.11.2012: ”Suurimmat saasteet mediasta – vai kepusta”). Sävyltään vähättelevänä tai vähintäänkin suhteellistavana voidaan pitää myös muutamia viittauksia ”lirahdukseen” tai ”livahdukseen” kuten esimerkiksi Suomen ympäristökeskuksen edustajan kommentissa, jonka mukaan ”vuodosta ympäristöön pääsi pieni liru, se on maksimissaan noin 20 000 kuutioita” (ks 9.11.2012: ”Mitä kaikkea altaassa on?”).

Yhteenvedo: Raha haisee?

Ympäristön näkökulmasta Lievestuoreen, Kuusamon ja Talvivaaran kiistojen diskursiivinen jäsentyminen mukaili pitkälti tutkimuskirjallisuudessa esitettyä kertomusta 1960-luvun lopun ympäristöherätyksestä ja sitä seuranneesta ympäristödiskurssin vakiintumisesta. Lievestuoreen tapauksessa huoli ympäristön pilaantumisesta aiheutti kiistan mutta sisällöllisesti ympäristökysymys ei jäsentänyt kiistelyä lainkaan. Tehtaan jätevesien vaikutuksista kiisteltiin mutta ympäristövaikutusten sijaan tehdashankkeen yhteiskunnallisen merkityksen nähtiin liittyvän sen laillisuuteen ja toimeentulon antamiseen lievestuorelaisille. Kiistely jätevesistä oli asiapitoisempaa ja yksityiskohtaisempaa kuin tunnepitoinen keskustelu tehdashankkeen kariutumisen vaikutuksista lievestuorelaisten toimeentuloon.

Lievestuorelaisten toimeentulon ja tehdashankkeen laittomuuden ristiriita tuli ymmärretyksi yhteiskunnalliseksi ongelmaksi, johon esimerkiksi poliitikot olivat halukkaita etsimään ratkaisuja. Sellaista 1970-luvun alun yhteiskunnallisessa keskustelussa yleistä puhetapaa, jossa ympäristön pilaamisen nähtiin asettavan vaaka-laudalle koko teollistuneen yhteiskunnan, ei Lievestuoreen tapauksessa esiintynyt käytännössä lainkaan. Lievestuoreen kiistassa lakien noudattaminen ja oikeus työhön olivat vahvoja diskursiivisia elementtejä, joihin kiistan kaikki osapuolet pyrkivät tavalla tai toisella vetoamaan. Ympäristön puolustaminen oli epämääräinen tavoite, jota puolustettiin epäsuorasti lakiin vetoamalla ja jonka mielekkyyys kyseenalaistettiin vetoamalla maalaisjärkeen.

Myös Kuusamon metsäkiistassa huoli ympäristön pilaantumisesta aiheutti kiistan. Toisin kuin Lievestuoreen tapauksessa, huolta perustelevalla ympäristöpuheella oli julkisessa keskustelussa keskeinen merkitys. Luonnonsuojeludiskurssissa Kuusamon kiistametsiä pidettiin ainutlaatuisina ikimetsinä, joiden suojeleminen oli yhteiskunnan velvollisuus niiden omistajasta riippumatta. Metsien säilyttäminen oli joko arvo itsessään tai kytkeytyi metsien tarjoamiin kokemuksiin tai esteettiseen nautintoon. Luonnonsuojeludiskurssin metsäpuhe oli metsiä romantisoivaa ja antoi kuulijoille mahdollisuuden kuvitella kiistametsät suhteessa omiin luontokokemuksiinsa, metsämuistoihinsa ja käsityksiinsä koskemattomasta luonnosta. Tällaista puhetta ympäristön arvosta ja merkityksestä ei Lievestuoreen tapauksessa esiintynyt lainkaan.

Vaikka luonnonsuojeludiskurssi antoi vahvan perustelun ympäristöhuoelle, se tuli kiistassa myös jyrkästi kyseenalaistetuksi. Metsätaloudiskurssissa kiistametsiä määriteltiin niiden taloudellisen arvon ja mitattavien ominaisuuksien näkökulmasta, eikä luonnonsuojelun suuntaan tehty edes retorisia nyökkäyksiä. Metsien suojelua vaatineiden aktivistien toiminta leimattiin pahimmillaan koko yhteiskuntajärjestystä horjuttavaksi terrorismiksi.

Talvivaaran tapauksessa huoli ympäristön pilaantumisesta ei aiheuttanut kiistaa mutta määritteli kokonaisvaltaisesti sakka-altaan vuodosta käytyä julkista keskustelua. Kaivoksen pitkään jatkuneet ympäristöongelmat ja epäilykset kaivoksen ympäristöluvan viranomaisvalvonnan heikkoudesta kiteytyivät puhetavaksi, jossa kaivosyhtiö ja viranomaiset olivat aiheuttaneet ympäristökatastrofin. Katastrofidiskurssissa niin asiantuntijoiden verrattain maltilliset arviot vuodon ympäristövaikutuksista kuin lähialueiden asukkaiden kokemukset kaivoksen aiemmista ympäristöongelmista kääntyivät todisteiksi käsillä olevasta ympäristökatastrofista. Katastrofipuhe kyseenalaistettiin suoraan vain verkkokeskustelua referoivien juttujen kaltaisissa journalistisen julkisuuden marginaaleissa. Vuodon hallintaan keskittyneessä onnettomuusdiskurssissa ei puolestaan otettu juuri kantaa ympäristövaikutusten laajuuteen. Talvivaaran kiistan perusteella ympäristön suojelemisesta vaikuttaisikin kehittyneen esimerkiksi ihmisoikeuksia ja demokratiaa muistuttava arvo, jonka suora kyseenalaistaminen on julkisessa keskustelussa hankalaa.

Tämän tutkimuksen perusteella ajatus teollisuusyhteiskuntaa legitimoineen industrialistisen diskurssin keskeisestä merkityksestä ympäristödiskurssin kehityksessä vaikuttaa uskottavalta (esim. Dryzek 1997, 12–13). Tutkituissa kiistoissa vastakkainasettelu kytkeytyi kaupunkien ja maaseudun väliseen jännitteeseen. Kaikissa tapauksissa kiistan aiheuttanut ympäristön pilaantuminen tapahtui maaseudulla ja

ympäristönsuojelu miellettiin ennen kaikkea kaupunkilaiseksi ilmiöksi. Lievestuoreen tapauksessa lievestuorelaisten työ ja toimeentulo olivat ympäristön pilaamista verrattain ongelmattomasti oikeuttavia seikkoja. Tästä suomalaisilla teollisuuspaikkakunnilla yleiseen ”raha haisee” -ajatteluun kytkeytyvästä näkökulmasta yhden järven saastuminen oli pieni hinta tehtaan paikkakunnalle tuomasta hyvinvoinnista.¹² Maalaisjärkisessä diskurssissa työpuhe yhdistyi epäilyksiin hyvin toimeentuleviksi helsinkiläiseksi miellettyjen luonnonsuojelijoiden ja vesiviranomaisten tarkoituksellisuudesta.

Kuusamon metsäkiistassa syrjäseutujen toimeentulomahdollisuuksien merkitys oli vähäisempi kuin Lievestuoreen tapauksessa. Kuitenkin esimerkiksi presidentti Martti Ahtisaari puhui julkisuudessa ”Etelä-Suomen suojeluintoilijoiden” pyrkimyksestä muuttaa Pohjois-Suomi ”reservaatiksi” (HS 2.12.1994). Lievestuoreen tapaan suojelua vaatineet metsäaktivistit ja ympäristöviranomaiset miellettiin syrjäseutujen elämästä vieraantuneen kaupunkilaiselitiin edustajiksi. Talvivaaran tapauksessa ympäristönsuojelun vastakkainasettelu syrjäseutujen toimeentulomahdollisuuksiin oli tutkituista tapauksista vähäisintä, vaikka kaivoksen ratkaisevaan merkitykseen koko Kainuun elinvoimaisuudelle vedottiinkin ajoittain. Vuodon käsitteleminen onnettomuutena ja katastrofidiskurssin voimakkuus tekivät toimeentulosta hankalan puheenaiheen vuodon akuuttivaiheessa. Ajatus onnettomuudesta korosti vuodon hallintaa muiden puheenaiheiden kustannuksella ja katastrofidiskurssissa toimeentulo oli toissijainen seikka vuodon ympäristövaikutusten rinnalla.

Ympäristödiskurssin vakiintumisessa ratkaisevassa asemassa 1980-luvulta alkaen ollut ajatus kestävästä kehityksestä ei ilmennyt merkittävänä tekijänä Kuusamon ja Talvivaaran tapauksissa, vaikka sen suuntaisia ajatuksia kiistojen kuluessa esitettiin. Toisaalta tutkitut kiistat eivät herättäneet myöskään erityisen radikaalia yhteiskunnallista mielikuvitusta, vaan ratkaisuja etsittiin pitkälti olemassa olevan yhteiskuntajärjestyksen puitteissa. Kokonaisvaltaisemmat vaatimukset metsäteollisuuden kuriin laittamisesta tai ympäristövallankumouksesta olivat harvassa. *Hallin-*

¹² Tällaista ajattelutapaa ilmensi myös Irwinin Lievestuoreen tehtaan valtauksen jälkeen levyttämä *Lievestuoreen Liisa*, jossa tehtaan likaojan tuoksut vain vahvistivat nuorenparin rakkautta ja tulevaisuudenuskoa. Lievestuoreen kansakunnan kulttuurisen muistin tallentaneessa kappaleessa lauletaan muun muassa ”Kai kahden onni kukoistaa myös tunkiolla voi/kun viemärikin meille pelkkää onnen kieltä soi/sen kuohut loivat varmuutta ja tuoksu turvaa toi/kun tehtaan takaa kimmelteli uusi aamunkoi”. Pikavauhtia valtauksen jälkeen levytetyn ja julkaistun kappaleen sanoittaneen Vexi Salmen mukaan tarkoituksena oli kokeilla, voisiko ajankohtaista uutisaihetta kommentoida iskelmällä. Vaikka tekstissä on aineksia työn ja talouskasvun asemaa ironisoivalle tulkinnalle, Salmi halusi omien sanojensa mukaan nimenomaan puolustaa kiertueilta tuttua paikkakuntaa ja tehdasta. (Väisänen 2008, 19.)

nollisella rationalismilla olikin keskeinen merkitys kaikissa tapauksissa sekä ympäristön puolustamisessa että ympäristön pilaamisen oikeuttamisessa (vrt. Dryzek 1997, 64–83).

Laajemmin ajatellen rationaalisuuden sisällöllinen merkitys vaihteli kiistoissa mielenkiintoisella tavalla. Lievestuoreen tapauksessa rationaalisuus liittyi ennen kaikkea vesilain tulkintaan ja kytkeytyi suomalaisessa yhteiskunnassa laajemmin vaikuttaneeseen, oikeusoppineiden merkitystä korostaneeseen legalistiseen kulttuuriin (ks. Sairinen 2000, 92–93). Muissa kiistoissa lakiin nojaava rationaalisuus ei saanut vastaavanlaista merkitystä, mikä tukee ajatusta yleisemmästä kulttuurisesta muutoksesta lainopillisen järjelyn suhteen (ks. esim. Alasuutari 1996).

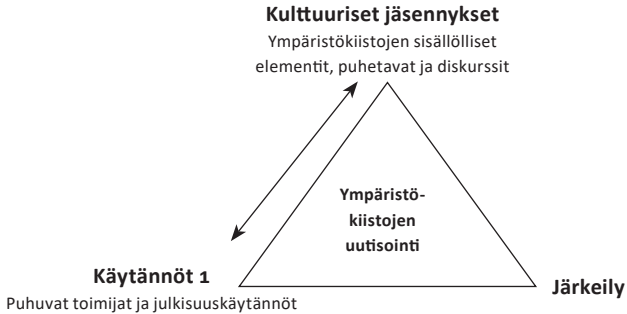
Kuusamon tapauksessa aktivistien metsäromantiikan voi nähdä vastalauseena suomalaisen metsätalouden hallinnolliselle rationalismille, joka ilmeni metsätaloudsdiskurssin puheessa uudistussuunnitelmista, puunkierrosta ja hakkuukypsästä metsästä. Kuusamon metsäromantiikka tulikin tutkittujen kiistojen elementeistä lähimmäksi ympäristöherätyksen retoriikan ehdottomuutta. Talvivaaran kiistasta rationaalisuus liittyi ennen kaikkea tilanteen hallintaan ja lisävahinkojen ehkäisemiseen. Suhteessa muihin kiistoihin Talvivaarasta tekee mielenkiintoisen se, että romantisoinnilla oli siinä hyvin vähäinen merkitys. Lievestuoreen kiistajulkisuudessa romantisoitiin työtä ja työläisiä ja Kuusamossa koskemattomia ikimetsiä. Talvivaaran tapauksessa kaivoksella tehtävä työ ja kaivoksen ympäristö eivät tuottaneen vastaavanlaista tulkintaa.

5

Ympäristökiistojen puhuvat toimijat ja julkisuuskäytännöt

Institutionaalisten käytäntöjen merkitystä median ja politikan kytkentäpintana tarkastellaan tässä tutkimuksessa politiikkaverkoston ja journalismin näkökulmista. Käytäntöjen erittely aloitetaan tässä luvussa tarkastelemalla ympäristökiistojen uutisoinnissa esiintyneitä toimijoita ja arvioimalla julkisuuden merkitystä kiistoihin liittyneissä politiikkaverkostoissa. Edellisessä luvussa käsitellyn kiistojen diskursiivisen asetelman valossa voidaan arvioida, miten julkisuuskäytännöt kytkeytyivät sisällöllisiin kysymyksiin (kuvio 3). Käytäntöjen erittelyä jatketaan seuraavassa luvussa tarkastelemalla journalismin julkisuuden jäsentämiseen liittyviä käytäntöjä. Molemmissa tapauksissa tutkimus perustuu sanomalehtitekstien erittelylle. Poliittikkaverkoston toimintaa ei ole tässä tutkimuksessa havainnoitu eikä toimijoita haastateltu. Toimijoiden julkisuuskäytäntöjen tarkasteleminen pelkästään sanomalehtitekstien perusteella on ongelmallista, vaikka analyysissä tukeuduttaisiin myös esimerkiksi aikalaiskirjallisuuteen (ks. esim. Schlesinger 1990). Tutkimuksen näkökulman rajallisuus onkin syytä pitää mielessä siirryttäessä julkisuudessa esiintyvien puhuvien toimijoiden erittelystä politiikkaverkoston julkisuuskäytäntöjen analyysiin.

Ympäristökiistoihin osallistumista määrittelevät monenlaiset institutionaaliset käytännöt. Tässä tutkimuksessa tarkastelun kohteena ovat journalistisessa julkisuudessa esiintymiseen ja sen muuhun hyödyntämiseen liittyvät käytännöt. 1960-luvun lopun ympäristöherätyksen esiin nostama kysymys modernin teollisuusyhteiskunnan sivuvaikutuksista alkoi 1970-luvun kuluessa jäsentyä *ympäristöpolitiikan toimintakentäksi*, jonka keskiössä olivat ympäristön suojelemiseksi perustetut instituutiot (ks. esim. Haila 2001a, 9–14; Haila ym. 2009, 133–135). Ympäristöhallinnon, ym-

Kuvio 3. Puhuvat toimijat ja politiikkaverkostojen julkisuuskäytännöt ympäristökiistojen ulottuvuutena

päristölainsäädännön ja esimerkiksi ympäristövaikutusten arvioinnin kaltaiset institutionaaliset järjestelyt alkoivat jäsentää ympäristön pilaantumisen ja sen uhkan käsittelyä. Samalla koko ympäristöpolitiikan toimintakentän merkitys vahvistui ja se koskettti yhä laajempaa kirjoa toimijoita. Esimerkiksi suomalainen metsäteollisuus joutui sitkeän vastarinnan jälkeen lopulta hyväksymään ympäristöpolitiikan toimintakentän ja ympäristönsuojelun osaksi omaa toimintaansa (ks. esim. Pekurinen 2005).

Mediajulkisuus on yksi osa ympäristöpolitiikan toimintakenttää. Tiedotusvälineiden julkisuuteen välittämällä kuvauksilla teollisuusmaiden ympäristön pilaantumisesta oli tärkeä merkitys ympäristöherätyksessä ja ympäristönsuojelullisten instituutioiden perustamisessa (Haila & Lähde 2003, 11–12). Ympäristöpolitiikan toimintakentällä julkisuutta on käytetty usein painostuskeinona ympäristöviranomaisia tai ympäristöä pilaavia toimijoita kohtaan, koska kansalaismielipiteen on nähty asetuvan herkemmin ympäristön suojelemisen kuin ympäristön pilaamisen kannalle. Julkisuuden merkitys painostuskeinona riippuu kansalaisten ympäristöhuolesta ja ympäristöasioiden puhuttelevuudesta, jotka vaihtelevat muun muassa taloudellisesta tilanteesta riippuen. Julkisuuden merkitystä ympäristöpolitiikan toimintakentällä on toisaalta määritellyt myös pyrkimys valistaa kansalaisia ympäristömyönteisistä toimintatavoista esimerkiksi opastamalla kierrättämään tai tekemään ilmastotekoja.

Tässä tutkimuksessa selvitettiin, *minkälaisia toimijoita esiintyi kolmeen ympäristökiistaan liittyvässä journalistisessa julkisuudessa*. Kiistojen keskeisten osapuolten kartoittamisen ohella toimijaerittelyn tarkoituksena oli arvioida politiikkaverkostojen julkisuuskäytäntöjä. Yleisemmällä tasolla kiinnostuksen kohteena oli journalisti-

sen julkisuuden merkitys ympäristöpolitiikan toimintakentällä. Kiistoihin osallistuneiden toimijoiden julkisia esiintymisiä eriteltiin suhteessa kiistojen diskursiiviseen asetelmaan kysymällä, *minkälaisia sisällöllisiä argumentteja kiistojen osapuolet hyödynsivät julkisessa toiminnassaan.*

Julkisuudessa esiintyneiden toimijoiden määrällisessä erittelyssä *puhuvaksi toimijaksi* ymmärrettiin kaikki aineiston teksteissä *suoraan, lainausmerkeillä tai repliikkiviivalla merkiten, lainatut toimijat sekä mielipidekirjoitusten kirjoittajat.*¹³ Sama taho saattoi esiintyä puhuvana toimijana yhdessä jutussa ainoastaan kerran riippumatta lainausten määrästä tai pituudesta. Sama organisaatio tosin saattoi esiintyä puhuvana toimijana useampaankin kertaan, jos samassa jutussa esiintyi useampia sitä edustavia henkilöitä. Tiedotteiden kaltaisten, tutkittuihin kiistoihin liittyvien dokumenttilähteiden kohdalla puhuvaksi toimijaksi ymmärrettiin tiedotteen julkaissut taho. Erittelyn ensivaiheessa puhuvista toimijoista kirjattiin nimi ja taho, jonka edustajana toimija tekstissä esiintyi. Jatko-analyysissä puhuvista toimijoista muodostettiin toimijaryhmiä, jotka kuvasivat kiistoihin liittyvää julkista toimintaa.

Liestuore 1971: Virkaintoinen Vesihallitus, vahva työtaisteluperinne ja näkymätön ympäristöliike

Liestuoreen kiistan tärkein toimija oli vastaperustettu Vesihallitus, jonka omaksuma tiukempi vesilain tulkintalinja kyseenalaisti teollisuuslaitosten oikeuden ryhtyä vesistöä pilaavaan toimintaan ilman viranomaisten myöntämää jätevesilupaa. Vuoden 1962 vesilaki kielsi yksiselitteisesti vesien pilaamisen ilman lupaa, mutta käytännössä teollisuuden oli annettu laskea jätevetensä vesistöihin puhdistamattomina ja ilman viranomaisvalvontaa. Myös Itä-Suomen vesioikeudella oli kiistassa tärkeä rooli, sillä se käsitteli vesilupahakemukset ja teki niihin liittyvät päätökset. Lähes nel-

¹³ Lievestuoreen tapauksessa puhuvia toimijoita on aiemmin julkaistuissa artikkeleissa eritelty myös siten, että puhuviksi toimijoiksi ymmärrettiin kaikenlaiset suorat esitykset, riippumatta siitä lupasivatko ne sanatarkkaa lainausta lainausmerkeillä tai repliikkiviivalla (Kumpu 2018; Kumpu, Kunelius & Reunanen 2018). Sanatarkkaa lainausta korostavien merkkien käyttö uutisteksteissä vaikutti kohdistuvan erityisesti tilanteisiin, joissa toimittaja oli tavannut lainaamansa puheen esittäjän. Suoraa lainausta vaativa puhuvan toimijan määritelmä korosti näin ollen jossain määrin tehtaan työntekijöiden, paikkakuntalaisten ja tehdasyhtiön edustajien merkitystä Lievestuoreen kiistan uutisoinnissa. Viranomaisten kanssa käytyjä, rutiinimaisia puhelinkeskusteluja lainattiin herkemmin sanatarkkuutta erikseen korostamatta. Tilannetta voi tulkita esimerkiksi siten, että tehtaan työntekijöiden ja paikkakuntalaisten puhe tulkittiin lähtökohtaisesti erityiseksi näkökulmaksi suhteessa viranomaisten ilmaisemiin ”tosiasioihin” ja lainaukset merkittiin tästä syystä tarkasti. Muiden kuin viranomaisten määritelmät tapahtumista saattoivat myös olla niin erikoislaatuisia, että niiden epäsuora esittäminen tai sulauttaminen toimittajan diskurssiin olisi herättänyt lukijassa liikaa kysymyksiä.

jäsosa Lievestuoreen kiistan puhuvista toimijoista edusti Vesihallitusta, Itä-Suomen vesioikeutta tai jotakin muuta viranomaistahoa (taulukko 4).

Taulukko 4. Lievestuoreen kiistan puhuvat toimijat

	Helsingin Sanomat		Keskisuomalainen		Yhteensä	
Tehtaan työntekijä	21	24 %	21	15 %	42	19 %
Tehdasyhtiö	17	20 %	18	13 %	35	16 %
Paikkakuntalainen	8	9 %	23	17 %	31	14 %
Vesiviranomainen	16	19 %	10	7 %	26	12 %
Muu viranomainen	6	7 %	18	13 %	24	11 %
Muut viestin	2	2 %	17	12 %	19	8 %
Poliitikko	2	2 %	8	6 %	10	4 %
Työmarkkinajärjestö	3	3 %	7	5 %	10	4 %
Ympäristöjärjestö	2	2 %	4	3 %	6	3 %
Muu tai taustaltaan epäselvä	9	10 %	12	9 %	21	9 %
Yhteensä	86	100 %	138	100 %	224	100 %

Vaikka Vesihallitus muodollisesti ottaen puolusti ympäristöä pyrkiessään pysäyttämään tehtaan, sen edustajat eivät juuri tuoneet julkisuudessa esiin vesilain ja oman toimintansa taustalla vaikuttavaa ympäristöjärkeilyä. Selkeä poikkeus viranomaisten pidättyväisyydestä oli paikallisen vesipiirin vesiensuojeluinsinööri, joka puhui tehtaan jätevesien haitallisista vaikutuksista aktiivisesti niin sanomalehtijulkisuudessa kuin Lievestuoreella järjestetyissä tilaisuuksissa. Muut viranomaiset esiintyivät julkisuudessa lainopillisessa diskurssissa, eivätkä oikeuttaneet toimintaansa tai perustelleet ratkaisujaan muista näkökulmista. Tällainen viranomaisten julkinen rooli lienee ollut myös toimittajien lähtökohtana, sillä aineistosta ei löydy merkkejä siitä, että viranomaisia olisi yritetty haastaa osallistumaan kiistaan kommentoimalla esimerkiksi lievestuorelaisten epäilyksiä toimintansa motiiveista tai oikeudenmukaisuudesta.

Ympäristön pilaaajan roolissa kiistassa esiintyi vuonna 1967 suljetun Lievestuoreen tehtaan uudelleenkäynnistämistä varten perustettu *Keski-Suomen Selluloosa Oy*. Uusi tehdasyhtiö oli jättänyt lupahakemuksen vesioikeudelle, mutta tehdas käynnistettiin lupaprosessin ollessa vielä kesken. Alkuperäisen lupahakemuksen vesioikeuskäsittelyn ja Vesihallituksen virka-apupyynnön kautta monenlaiset toimijat Helsingin kaupungista paikallisiin kalastuskuntiin kytkeytyivät muodollisesti

tapauksen selvittelyyn ilmaistessaan kantansa tarkoitusta varten järjestetyissä kuulemistilaisuuksissa.

Tehdasyhtiön pääasiallisina edustajina toimineiden toimitusjohtajan ja teknillisen johtajan suhde julkisuuteen oli kahtalainen. Yhtäältä he kertoivat tehdasyhtiön kulloisistakin aikeista varsin avoimesti, eivätkä erityisemmin vältelleet esimerkiksi järven likaantumisesta puhumista. He myös järjestivät auliisti toimittajille tilaisuuksia haastatteluihin ja vierailuihin tehtaalla. Tehtaan toimitusjohtaja Ara Haarla seurusteli mielellään toimittajien kanssa (Väisänen 2008, 31).

Toisaalta tehdasyhtiön avoimuus oli selvästi valikoivaa, sillä toimitusjohtaja suhtautui jyrkän kielteisesti uuden tehdasyhtiön taloudellisen tilanteen ja tehtaan aiempaan sulkemiseen liittyvien taloudellisten epäselvyyksien käsittelemiseen julkisuudessa. Toimittajat myös kirjasivat toimitusjohtajan näitä aiheita koskevista kysymyksistä antamat moitteet juttuihinsa. Tämä poikkesi selvästi viranomaisten saamasta kohtelusta, sillä heitä ei joko haastettu lainopillista diskurssia laveampaan julkiseen toimintaan tai haastamisyrietykset jätettiin kirjaamatta juttuihin. Uutisoinnin kokonaisuudessa tehdasyhtiön haastaminen jäi kuitenkin marginaaliseksi, yksittäisiin juttuihin liittyväksi ilmiöksi. Vaikuttaisi kuitenkin siltä, että toimitusjohtaja koki julkisen keskustelun yhtiön taloudellisesta tilanteesta selvästi riskialttiimmaksi kuin keskustelun tehtaan jätevesistä.

Kolmas tärkeä toimijaryhmä Lievestuoreen tapauksessa olivat tehtaan työntekijät, jotka valtasivat tehtaan vesioikeuden päätettyä sen olevan laittomasti käynnistetty. Suomen oloissa poikkeuksellinen valtaus ei ollut työntekijöiden spontaani mielenilmaus, vaan taustalla oli Paperiliiton edustajien ja paikallisen ammattiosaston johdon käsikirjoitus (ks. Väisänen 2008). Valtaus oli poikkeuksellinen ja kiistan lopputuloksen kannalta käänteentekevä tempaus, joka kytkeytyi pitkään lakkojen ja muiden työtaistelujen perinteeseen. Tehdasyhtiön edustajien osallisuudesta valtaukseseen ei ole varmaa tietoa. Vähintäänkin yhtiö antoi valtauksen tapahtua ryhtymättä erityisen järeisiin toimiin sen estämiseksi. Valtauksen saama julkisuus palveli yhtiön ja työntekijöiden yhteistä tavoitetta pitää tehdas toiminnassa, vaikka retorisesti työntekijät esittivätkin valtauksen ajoittain juuri työnantajaansa kohdistuvana protestina.

Tehtaan työntekijät olivat julkisuudessa määrällisesti lähes viranomaisten veroinen toimijaryhmä. Työn puolustaminen oli kulttuurisesti puhuttelevaa yli puoluerajojen. Valtaukseen käsikirjoitettu työtaistelumuromantiikka ja vallankumousretoriikka menivät sellaisenaan läpi molempien lehtien – mutta erityisesti *Helsingin Sanomien* – uutisoinnissa. Valtauksen selvästi näytelmällisetkin osat – kuten lavastettu säh-

keen lähettäminen Ranskassa vallatulle tehtaalle – uutisoitiin lehdissä täytenä totena.

Valtaus saavutti tavoitteensa, kun poliitikot puuttuivat tapahtumiin ja pakottivat Vesihallituksen perääntymään. Tutkimusaineistossa nimetön lähde kuitenkin arvioi valtauksen jälkeen, että tapauksen ainutlaatuisuus ja julkinen kohu eivät yksin riittäneet viemään asiaa hallitustasolle. Neuvottelukutsun taustalla oli tämän lähteen mukaan Paperiliiton, tehtaan työntekijöiden ja ”paikkakunnan vaikuttajayksilöiden” yksittäisiin ministereihin ”takaoven” ja ”keittiön portaiden kautta” kohdistama ”ankara paine” (KSML 14.5.1971: ”Pääministerin sovintoneuvottelu saatiin aikaan keittiön portaiden kautta”). Toisaalta yhtenä tehtaan valtauksen käsikirjoittajista toiminut Paperiliiton tiedotussihteeri on myöhemmin arvioinut, että kiista ratkaistiin nimenomaan julkisuuden avulla (Väisänen 2008, 26).

Poliitikoiden merkitys journalistisessa julkisuudessa oli selvästi vähäisempi kuin heidän roolinsa tapauksen ratkaisemisessa. Poliitikot vastasivat tehtaan työntekijöiden toimintaan pääasiassa kulissien takaisissa neuvotteluissa. Jos tapauksen ratkaisemisesta oli poliittisia erimielisyyksiä, niitä ei käsitelty lainkaan julkisuudessa.¹⁴ Merkille pantavaa on myös se, että kiistan ratkeaminen poliittisissa neuvotteluissa, joihin tiukempaa vesilain tulkintalinjaa ajanut Vesihallitus osallistui edustajiensa sanojen mukaan ”kuunteluoppilaana”, ei herättänyt suurempaa kummastusta julkisuudessa. Viranomaisten ja poliitikoiden verkostoissa Vesihallituksen tiukkaan linjaan suhtauduttiin nähtävästi kuitenkin selvästi kriittisemmin kuin julkisuudessa annettiin ymmärtää.

Lievestuorelaisilla, yksityishenkilöinä julkisuudessa esiintyneillä ihmisillä oli tärkeä merkitys erityisestä *Keskisuomalaisessa*. Valtaosa paikkakuntalaisista asettui kysyttäessä puolustamaan tehdasta mutta lehden mielipideosastolla esiintyi aktiivisesti myös muutamia tehtaan käynnistämistä vastustaneita henkilöitä. Tehtaan työntekijät puhuivat julkisuudessa usein kaikkien lievestuorelaisten äänellä vaatiesaan paikkakuntalaisten toimeentulon turvaamista.

Ympäristöjärjestöjen tai muiden ympäristönsuojelullisia näkökohtia korostaneiden toimijoiden merkitys Lievestuoreen kiistajulkisuudessa oli erittäin vähäinen. Jyväskylältä käsin toiminut Keski-Suomen Luonnonsuojeluyhdistys korosti tehtaan jätevesien ympäristöä pilaavia vaikutuksia, mutta teki niin joko omasta tahdostaan

¹⁴ Edellä mainitussa *Keskisuomalaisen* jutussa (14.5.1971) tilannetta arviottiin hieman tästä ”poliittisen pelin” näkökulmasta. ”Painostusta yritettiin torjua selvittämällä, että kysymyksessä on työmarkkinajärjestöjen välinen asia, johon hallitus ei voi puuttua. Sosiaalidemokraattisille ministereille tilanne oli kiusallinen, koska he pelkäsivät joutuvansa työntekijöiden etuja puolustaessaan toimimaan samalla työnantajan päämäärien hyväksi”.

tai toimittajien valinnasta hyvin vähäeleisesti. Pidättyväisyyteen saattoi vaikuttaa se, että yhdistyksen jäsenet olivat pääasiassa Jyväskylän yliopiston biologian laitoksen tutkijoita eli valtion virkamiehiä. Yhdistyksen toiminta kohdistui nimenomaan vesiensuojeluun ja yhdistyksessä oli mukana esimerkiksi sellutehtaiden jätevesien vaikutuksista vesikasveihin väitellyt tutkija (Virmasalo 1996, 132).¹⁵ Tällainen tutkimustieto jätevesien ympäristövaikutuksista ei kuitenkaan päässyt lainkaan esiin Lievestuoreen kiistaan liittyvässä journalistisessa julkisuudessa.¹⁶ Jätevesiasioissa asiantuntijoina esiintyivät pääasiassa tehtaan laillisuudesta kiistelleet vesiviranomaiset ja tehdasyhtiö. Ympäristöä puolustaneiden toimijoiden asemasta kertoo paljon sekin, että eniten huomiota julkisuudessa sai tehtaan jatkoa puolustanut Suomen luonnonsuojeluliiton puheenjohtaja.

Kuusamo 1994: Yhteismetsän isännät ja aktioiden ammattilaiset

Kuusamon metsäkiistalla ei ollut Lievestuoreen kiistan kaltaista muodollisen institutionaalista näyttämöä, vaikka ympäristöhallinto oli tapaukset erottavien reilun

¹⁵ Keski-Suomen luonnonsuojeluyhdistys oli perustettu kesällä 1970. Perustamisen pääasiallisena moottorina toimi Jyväskylän yliopiston vastaperustetun biologian laitoksen henkilökunta. Biologit miehittivät myös yhdistyksen johtopaikat ja vesikysymykset olivat yhdistyksen keskeinen toiminnan kohde. (Virmasalo 1996, 132.) Yhdistys esiintyi puhuvana toimijana molemmissa lehdissä. *Keskisuomalaisessa* (13.5.1971) uutisoitiin erikseen yhdistyksen kannanotosta Lievestuoreen tapaukseen. *Helsingin Sanomissa* (13.5.1971) puolestaan samaa kannanottoa lainattiin tehtaan valtauksesta kertovan uutisen loppupuolella. Kannanotto, kiistan kuluessa usein toistettulla ”särki vai järki” -sanaleikillä pelannut ”Kysymys ei ole särjystä vaan järjystä”, julkaistiin seuraavana päivänä kokonaisuudessaan *Keskisuomalaisen* (14.5.1971) mielipideosastolla. Lisäksi yhdistyksen toiminnassa mukana olleen, sellutehtaan jätevesien vaikutuksista vesikasveihin väitelleen Pertti Elorannan omissa nimissään (yksityishenkilönä tämän tutkimuksen toimijaerittelyssä) kirjoittama mielipidekirjoitus tehtaan jätevesien vaikutuksista julkaistiin *Keskisuomalaisessa* 18.3.1971. Luonnonsuojeluyhdistyksen kannanottoa referoivan uutisen ja mielipidepalstalla julkaistun kannanoton ohella *Keskisuomalaisen* Lievestuore-utisoinnin kaksi muuta ympäristöjärjestöjen edustajaksi luettua toimijaa olivat Keski-Suomen luonnonsuojelutoimikunnan sihteeri, joka esiintyi vesioikeuskäsittelyn alkukokouksesta kertovassa jutussa (KSML 10.3.1971), ja Suomen Luonnonsuojeluliiton puheenjohtaja, joka esiintyi hänen tehtaan jatkamista puolustaneesta kannanotostaan kertovassa uutisessa (KSML 11.5.1971). *Helsingin Sanomien* Lievestuore-utisoinnissa toinen kerta, kun ympäristöjärjestö esiintyi puhuvana toimijana, oli uutinen, jossa referoitiin savolaisten luonnonsuojelujärjestöjen kirjelmää Luonnonsuojeluliiton puheenjohtajan Lievestuore-kommenteista.

¹⁶ Lievestuoreen ympäristökiistojen uutisointia 1970-luvulta 1990-luvulle pro gradu -työssään tarkastelleen Pekka Väisäsen (2008, 27–28) mukaan Lievestuoreenjärven tila alkoi kiinnostaa toimittajia vasta 1980-luvun lopulla. 1970-luvulta Väisäsen tiedossa ei ole ”yhtään maakunta- tai valtakunnantason lehden tai television reportaasia tai muuta järven äärellä tehtyä juttua, jossa ranta-asukkaita, kalastajia tai tutkijoita olisi haastateltu paikan päällä ja tutustuttu sitä kautta järven tilaan”. Tutkijoita aihe sen sijaan kiinnosti. Järven elpymistä tutkittiin tehtaan ollessa suljettuna. Aiheesta julkaistiin artikkeli *Vesitalous*-lehdessä loppuvuodesta 1970.

kahdenkymmenen vuoden aikana institutionalisoitu paikallistasolle saakka. Yksityisomistuksessa oleviin metsiin kohdistuneiden suojeluvaatimusten selvittelyyn ei ollut olemassa mitään yksiselitteistä toimintatapaa. Kuusamon kiistaa ratkottiinkin virkateiden sijaan epämuodollisissa neuvotteluissa ja sovittelua varten perustetuissa, vaihtelevalla kokoonpanolla kokoontuneissa työryhmissä. Institutionaalisen näyttämön puuttuminen tarkoitti, että kiistan ratkeaminen ei ollut minkään yksittäisen hallinnollisen elimen päätettävissä, vaan kyse oli viime kädessä poliittisesta päätöksestä sijoittaa rahaa metsiensuojeluun.

Metsäaktivistit olivat kiistan tärkein toimijaryhmä, vaikka heillä oli vähiten muodollista valtaa päättää metsiensuojelusta. Suomen luonnonsuojeluliiton nuorisojärjestön Luonto-Liiton aktivistit *aiheuttivat* kiistan pelastaakseen Kuusamon yhteis-metsän omistamat, korvaamattoman arvokkaina pitämänsä metsät. Muodollisen aseman ja sen mukanaan tuomien valtaresurssien sijaan aktivisteilla oli runsaasti kokemusta aiemmista metsäkiistoista, minkä takia heitä kutsuttiin julkisuudessa myös ”aktioiden ammattilaisiksi”. Aktivisteilla oli myös asiantuntemusta suojelukysymyksissä ja jossain määrin myös muissa metsäasioissa. Osa heistä oli työskennellyt luonnonarvojen kartoittajina valtion omistamien vanhojen metsien suojeluun liittyvissä selvityksissä. Tätä asiantuntemusta tärkeämpi merkitys Kuusamon kiistassa oli kuitenkin aktivistien kansainvälisillä yhteyksillä ja kyvyllä käyttää keskieurooppalaisten kuluttajien ympäristötietoisuutta vipuvartena suomalaisen metsäteollisuuden kiritämisessä.

Metsäaktivistit olivat tärkein toimijaryhmä molempien tutkittujen lehtien uutisoinnissa: *Helsingin Sanomissa* reilu kolmasosa ja *Kalevassa* neljäsosa suoraan lainatuista toimijoista oli paikan päällä toimineita aktivisteja tai muita ympäristöjärjestöjen edustajia (taulukko 5). Nykynäkökulmasta on mielenkiintoista, että eri puolilta Suomea saapuneiden, koulusta omaa lomaa ottaneiden yläaste- ja lukioikäisten nuorten osallistumiseen aktivistien toimintaan osoitettiin molemmissa tutkituissa lehdissä lähinnä uteliasta mielenkiintoa esimerkiksi tilanteen vaarallisuuden kauhistelun sijaan.

Taulukko 5. Kuusamon metsäkiistan puhuvat toimijat

	Helsingin Sanomat		Kaleva		Yhteensä	
Metsäaktivisti	25	39 %	44	26 %	69	29 %
Yhteismetsän edustaja tai osakas	7	11 %	30	18 %	37	16 %
Viranomainen	9	14 %	25	15 %	34	14 %
Poliitikko	4	6 %	17	10 %	21	9 %
Etujärjestö	2	3 %	9	5 %	11	5 %
Asiantuntija	5	8 %	5	3 %	10	4 %
Yritys	4	6 %	6	4 %	10	4 %
Yksityishenkilö	8	13 %	24	14 %	32	14 %
Muu tai taustaltaan epäselvä	0	0 %	11	6 %	11	5 %
Yhteensä	64	100 %	171	100 %	235	100 %

Kuusamon yhteismetsä joutui aktivistien vastapuolena alusta alkaen puolustuskanalle vahvoista lähtökohdistaan huolimatta. Yhteismetsä oli paikallistasolla merkittävä vallankäyttäjä, jolla oli runsaasti metsiin liittyvää asiantuntemusta. Lisäksi kiistassa oli kyse laillisista ja hyväksyttyjen suunnitelmien mukaisista hakkuista yhteismetsän omistamissa metsissä. Yhteismetsällä oli myös aiempaa kokemusta suojelukiistoista, sillä se oli käynyt 1980-luvulla pitkän kiistan Kitkanniemen alueen hakkuista valtiota ja paikallisia asukkaita vastaan (Heikkinen 2007, 41–44). Yhteismetsä jäi Kuusamon metsäkiistassa pitkälti yksin, eikä se saanut merkittävää tukea esimerkiksi kansallisen tason metsätoimijoilta. Suomalaiset metsäammattilaiset olivat ylipäänsä tottuneet toimimaan pikemminkin kulissien takana kuin julkisuudessa sekä luottamaan asemansa tuomaan asiantuntemukseen ja lähinnä taloudellisiin argumentteihin hakuiden oikeuttamisessa (Jokinen 2001, 173). Valtakunnan tason poliitikotkaan eivät olleet erityisen innokkaita puolustamaan yhteismetsää.

Jälkikäteen yhteismetsän edustajat ovat todenneet, että kiistan kärjistyminen olisi voitu välttää, jos aktivistit olisivat ryhtyneet painostamaan *ympäristöministeriötä* suojelukorvausten järjestämiseksi. Aktivisteilla oli kuitenkin ”vallalla totaalinen systeemi, että maat oli vain otettava” ja toiminta oli ”anarkistista”, mikä aiheutti yhteismetsän omistajissa ”vastareaktion” (Heikkinen 2007, 72). Kiistan aikana taktiikkana käytettyä, sinänsä tarpeettomien metsäautoteiden rakentamista mahdollisesti suojelunarvoisiin kohteisiin on myöhemmin pidetty tehokkaana toimintatapana suojelun välttämässä (mt., 64). Ainakin osa yhteismetsän osakkaista on kuitenkin jälkikäteen ollut sitä mieltä, että suojelusta saatu korvaus olisi ollut suurempi, jos kiistaa

olisi osattu käydä riittävän maltillisesti ja taitavasti (mt., 69 ja 73). Yhteismetsää oli aiempien suojelukiistojen yhteydessä arvosteltu siitä, että se teki rahaa suojelulla (mt., 71).

Yhteismetsän edustajat olivat tutkituissa lehdissä kiistan toiseksi tärkein toimijaryhmä, jolla oli keskeinen merkitys erityisesti *Kalevan* uutisoinnissa. Aktivistien julkinen toiminta onnistui osittain siksi, että yhteismetsän edustajat valitsivat päinvastaisen julkisuusstrategian. Yhteismetsä vetäytyi siilipuolustukseen toimittajia, aktivisteja ja ympäristöviranomaisia vastaan, eikä oikeastaan pyrkinytkään edistämään asiaansa julkisuudessa. Tieto kiistametsien tapahtumista kulki sekä viranomaisille että julkisuuteen pääasiassa aktivistien kautta, mikä antoi heille vahva aseman määritellä, mistä kiistassa oli kyse. Yhteismetsän puolesta puhui molemmissa lehdissä pääasiassa sen toimitusjohtaja, joka oli *Kalevassa* ja koko aineistossa useimmin puhuvana toimijana esiintynyt henkilö.

Viranomaiset olivat Kuusamon kiistassa pahassa välikädessä, sillä heillä ei ollut tarjottavana juuri mitään konkreettista yhteismetsälle vastineeksi hakkuiden lykkäämisestä aktivistien vaatimien luontokartoitusten ajaksi. Kiistametsien suojelemiseen tarvittiin poliittinen päätös ja suojeltavat metsät oli korvattava maanomistajalle. Väliaikaisena ratkaisuna ympäristöviranomaisilla oli mahdollisuus määrätä alueita luonnonsuojelulain mukaiseen toimenpidekieltoon mutta siitäkin olisi maksettava korvaus. Neuvotteluja hankaloitti myös se, että yhteismetsällä oli ympäristöviranomaisten kanssa muitakin keskeneräisiä, rantojen ja soidensuojeluohjelmaan liittyviä kiistoja. Keskeisenä ympäristöviranomaisena kiistan selvittelyssä toiminut Oulun lääninhallituksen ympäristönsuojelupäällikkö on myöhemmin kuvaillut neuvottelujen ilmapiiriä epäluuloiseksi. Hänen mukaansa aktivistien paljon huomiota saanut toiminta provosoi yhteismetsää ja kiristi ilmapiiriä (Heikkinen 2007, 53).

Viranomaisten, poliitikoiden ja asiantuntijoiden julkinen rooli jäi kiistassa hyvin vähäiseksi. Kiistaa sovitellut ympäristönsuojelupäällikkö oli tärkeä toimija *Kalevan* kiistauutisoinnissa, mutta esiintyi *Helsingin Sanomissa* harvakseltaan. Ympäristöministeriön edustajia esiintyi uutisoinnissa harvoin. Poliitikoista tärkein puhuvana toimija oli ympäristöministeri Sirpa Pietikäinen (kok.), joka esiintyi kuitenkin vain kaksi kertaa *Helsingin Sanomissa* ja neljä kertaa *Kalevassa*. Vertailun vuoksi yli kymmenen kertaa puhuvana toimijana esiintyi kiistajulkisuudessa esimerkiksi kaksi metsäaktivistia.

Kuvaavaa tilanteelle oli, että valtaosin maakunnallisella tasolla tapahtuneissa neuvotteluissa yhtenä sovittelijoista toiminut maaherra Eino Siuruainen peräsi julkisuudessa ”korkean poliittisen tason” kannanottoa kiistan ratkaisemiseksi (Kaleva

19.1.1995: ”Maaherra Siuruainen: Kuusamon metsäkiistassa löydetty sopu pian”). Siuruaisen mukaan kiistaa ei voinut ratkaista Läninhallituksen päättävällä, koska ympäristöministeriö oli ottanut asiaan voimakkaasti kantaa. *Asiantuntijoita* kiistajulkisuudessa esiintyi lähinnä *Helsingin Sanomien* mielipideosastolla.¹⁷ *Kalevan* yleisönosastossa keskustelua kävivät asiantuntijoiden sijaan yksityishenkilöt, yhteis-metsän osakkaat ja nimimerkit.

Talvivaara 2012: Viestintäpäällikön onnettomuus, ympäristöministerin katastrofi

Talvivaaran sakka-altaan vuoto erosi Lievestuoreen ja Kuusamon tapauksista siinä, että kyse oli äkillisestä, onnettomuuden kaltaisesta tilanteesta. Kaivoksella oli kuitenkin jo aiemmin ilmennyt monenlaisia ympäristöongelmia, joista viranomaiset olivat vaatineet Talvivaaralta selvityksiä. Kaivoksen toimintaa valvoneiden Kainuun ELY-keskuksen ja Pohjois-Suomen aluehallintoviraston näkökulmasta hankaluuksia aiheutti kaivoksen suuruuden ohella myös vauhti, jolla hanketta oli viety eteenpäin. Kaivosta perustettaessa ja toiminnan alkaessa Talvivaaralla oli ollut jatkuvasti meneillään useita, huolimattomasti valmisteltuja ympäristölupaprosesseja. Viranomaiset olivat toivoneet enemmän aikaa muun muassa kansalaisten osallistumiselle ja asiakirjoihin perehtymiselle. Sakka-altaan vuodosta syksyllä 2012 käydyssä keskustelussa yhdistyivät ja kumuloituivat aiemmat kiistat kaivoksen ympäristövaikutuksista, ELY-keskuksen käyttämien valvontakeinojen asianmukaisuudesta, asiantuntemuksen ja resurssien riittävydestä sekä erilaisista jääviysongelmista ja elinkeinotoiminnan edistämisen ja ympäristönsuojelun periaatteellisesta ristiriitaisuudesta. (Tiainen, Sairinen & Mononen 2014, 48–58.)

Talvivaaran sakka-altaan vuotoon liittynyt journalistinen julkisuus oli *viranomaisvetoista* (taulukko 6). *Helsingin Sanomissa* viranomaiset, useimmin Kainuun ELY-keskuksen edustajat, olivat selvästi tärkein toimijaryhmä. ELY-keskuksen edustajat esiintyivät julkisuudessa pääasiassa tilanteen hallintaa korostaneessa onnettomuusdiskurssissa. Muita julkisuudessa esiintyneitä viranomaistoimijoita olivat esimerkiksi Pohjois-Suomen aluehallintovirasto, ympäristöministeriö, turvallisuus- ja kemikaalivirasto ja säteilyturvakeskus. *Kainuun Sanomissa* poliitikkoja esiintyi viran-

¹⁷ Asiantuntijoiksi ei tässä tapauksessa laskettu esimerkiksi luontokartoituksia tehneitä ja muutenkin monesti tiedollisen auktoriteetin asemassa esiintyneitä aktivisteja, vaan lähinnä yliopistojen ja tutkimuslaitosten edustajat. Nimenomaan luonnonarvojen kartoittajina esiintyneet toimijat sen sijaan luokiteltiin asiantuntijoiksi.

omaisia useammin ja Talvivaaran edustajia lähes yhtä usein. Tarkasteltaessa vain uutismaisia juttutyypppejä viranomaisten, poliitikkojen ja Talvivaaran edustajien osuus puhuvissa toimijoissa korostuu. *Helsingin Sanomissa* neljäsosa uutisjuttujen puhuvista toimijoista edusti Kainuun ELY-keskusta tai muuta viranomaistahoa.¹⁸ Muita kuin viranomaistahoja edustavien asiantuntijoiden rooli oli huomattavasti suurempi *Helsingin Sanomissa* kuin *Kainuun Sanomissa*, mikä johtui osittain HS:n mielipidesivujen asiantuntijapitoisuudesta.

Taulukko 6. Talvivaaran kiistan puhuvat toimijat

	Helsingin Sanomat		Kainuun Sanomat		Yhteensä	
Viranomainen	38	23 %	34	19 %	72	21 %
Poliitikko	26	16 %	39	22 %	65	19 %
Talvivaaran edustaja	21	13 %	33	18 %	54	16 %
Yksityishenkilö	27	16 %	24	13 %	51	15 %
Asiantuntija	25	15 %	13	7 %	38	11 %
Kansalaisjärjestö	12	7 %	14	7 %	26	7 %
Yritys	13	8 %	11	6 %	24	7 %
Muu tai taustaltaan epäselvä	5	3 %	12	7 %	17	5 %
Yhteensä	167	100 %	180	100 %	347	100 %

Ympäristön pilaaajan roolissa kiistassa esiintynyt Talvivaara oli edennyt kaivoksen perustamisessa nopeasti ja toiminnan päästyä käyntiin tuotannon kasvua tavoiteltiin jatkuvasti uudenaikaisesta tuotantomenetelmästä, valtavasta mittakaavasta ja kaivoksen toiminnassa ilmenneistä ongelmista huolimatta. Vuoden 2011 loppuun mennessä Talvivaara oli saanut viranomaisilta kaikkiaan 54 kaivoksen ympäristölupaan liittyvää huomautusta tai kehotusta (Mattila 2017, 17–18). Kaivoksen aiheuttamien haittojen ja ympäristöongelmien selvittelyssä yhtiö oli toiminut ajoittain hyvinkin ylimielisesti. Toimitusjohtajasta hallituksen puheenjohtajaksi siirtynyt Pekka Perä oli todennut esimerkiksi kaivoksen sulfaattipäästöjen aiheuttavan haittaa vain kouralliseksi ihmisiksi. Perä oli syyttänyt myös poliitikkoja kaivosvastaisen ilmapiirin levittämisestä. Kun aktivistit löysivät Talvivaaran prosessiliuotusaltaasta kuolleita lintuja

¹⁸ *Kainuun Sanomien* uutisaineistossa puhuvia toimijoita oli kaiken kaikkiaan huomattavasti vähemmän kuin *Helsingin Sanomissa*, mikä juontui epäsuoraa lainaamista suosivasta kirjoitustyylistä. Lehden uutisoinnissa myös faktalaatikoiden, vinkkien ja pikku-uutisten kaltaisia lyhyitä, harvemmin suoria lainauksia sisältäviä juttuja oli selvästi enemmän kuin *Helsingin Sanomissa*.

huhtikuussa 2012, yhtiö syytti heitä salakatselusta. Perän ja muiden julkisuudessa esiintyneiden Talvivaaran edustajien mielestä kaivoksen ympäristöongelmia oli jo ennen syksyn 2012 vuotoa käsitelty julkisuudessa epätasällisesti ja kohtuuttomasti. (Tiainen, Sairinen & Mononen 2014, 38 ja 56.)

Talvivaaran edustajien esiintymiset sakka-altaan vuotoon liittyneessä journalistisessa julkisuudessa vaikuttivat kaivoksen aiempien ympäristöongelmien käsittelyyn verrattuna hyvin harkituilta. Tämän tutkimuksen aineistossa useimmin puhuvana toimijana esiintynyt henkilö oli Talvivaaran viestintäpäällikkö Olli-Pekka Nissinen, joka esiintyi *Helsingin Sanomissa* 9:ssä ja *Kainuun Sanomissa* 15 jutussa. Vuodon akuuttivaiheessa käytännössä kaikki yhtiön puhe julkisuuteen kulki Nissisen kautta. Esimerkiksi Talvivaaran ympäristöpäällikkö Veli-Matti Hilla esiintyi aineistossa puhuvana toimijana vain kaksi kertaa ja kestävän kehityksen johtaja Eeva Ruokonen kerran. Katuvana ja vastuuntuntoisena esiintyneen Pekka Perän paluu julkisuuteen ja Talvivaaran toimitusjohtajaksi kahden viikon kuluttua vuodon havaitsemisesta vaikutti niin ikään tarkkaan rakennetulta kriisiviestinnälliseltä performanssilta, jonka tarkoituksena oli pikemminkin peittää kuin paljastaa, mitä kaivosyhtiössä tapahtui.

Tiukasti onnettomuusdiskurssissa pysytellyt, vuodon hallintaa korostanut Talvivaaran viestintäpäällikkö ei ryhtynyt julkisuudessa määrittelemään vuodon vakavuutta, keskustelemaan valvontakysymyksistä tai vastaamaan vaatimuksiin kaivoksen sulkemisesta. Sen sijaan hän korosti kerta toisensa jälkeen sitä, minkälaisella tarmolla vuotoa tukittiin.¹⁹ Huomion kiinnittäminen vuodon tukkimiseen peitti tehokkaasti alleen kysymykset siitä, missä määrin kaivosyhtiön omat laiminlyönnit olivat aiheuttaneet vuodon, oliko valmistusprosessi hallinnassa ja miksi erilaisia vuotoja ja päästöjä sattui yhtiölle toistuvasti. Koko aineistossa esiintyi puhuvana toimijana ainoastaan yksi Talvivaaran työntekijä.²⁰ Kaivoksen työntekijät olivat aiemmin esiin-

¹⁹ Nissinen esiintyi puhuvana toimijana 24:ssä aineiston jutussa ja näistä puheenvuoroista 18 liittyi suoraan vuotoon, vuodon tukkimiseen, turvapatojen rakentamiseen tai metallitehtaan käynnistämiseen uudelleen. Muissakaan puheenvuoroissaan Nissinen ei eksynyt kovin kauas konkreettisista kysymyksistä. Hän puhui aineistossa lisäksi 1) kipsisakka-altaaseen liittyvistä määräyksistä ("Ei tarvinnut vielä käyttää bentoniittimattoja", HS 7.11.2012), 2) varoaltaiden turvallisuudesta ("Ei koko kaivosaluetta voi kelmuttaa", HS 9.11.2012), 3) Talvivaaran kaivoksen koosta (HS 18.11.2012), 4) vaalirahoituksesta (KS 14.11.2012), 5) vesitaseen merkityksestä Talvivaaran toiminnalle (KS 17.11.2012) ja 6) yleisötilaisuudessa esitetystä teoriasta, jonka mukaan kaivosalueella oli koko ajan ollut ylimääräinen tyhjää allas ("En ymmärrä", KS 29.11.2012.). Puheenvuoroista kolmea (1, 2 ja 6) voi pitää jonkinlaisena kannanottona vastuukysymyksiin. Ainoastaan "kelmuttamiseen" liittyvä kommentti vaikuttaa harkittamattomalta virittäessään katastrofidiskurssiin kuuluneen epäilyksen Talvivaaran ympäristöosasten ja ympäristömääräysten väheksymisestä

²⁰ Ainoa puhuvana toimijana esiintynyt Talvivaaran työntekijä nostettiin *Kainuun Sanomien* jutussa nimenomaan hallintadiskurssin symboliksi. Työntekijä, "operaattori Erno Paavola", oli päähenkilö *Kainuun Sanomien* sunnuntaivujen jutussa "Katastrofin keskellä" (KS 18.11.2012), jossa kuljetettiin

tyneet julkisuudessa keväällä 2012 toivoessaan työrauhaa avoimella kirjeellä, jossa Talvivaarasta julkisuudessa esitetyn kuvan sanottiin olevan yksipuolinen ja loukkaava (Tiainen, Sairinen & Mononen 2014, 38).

Poliitikoilla oli tärkeä merkitys sakka-altaan vuodon selvittelyssä, koska keskustelu Talvivaarasta oli jo kaivoksen aiempien vaiheiden aikana politisoitunut voimakkaasti. Monet poliitikot olivat tavalla tai toisella sitoutuneet kaivoksen lupaukseen tuhansista työpaikoista. Esimerkiksi edellisen hallituksen ympäristöministeri Paula Lehtomäki oli kuvaillut hanketta uuden valon sytyttämiseksi kainuulaisille (Mattila 2017, 17). Lehtomäki oli aiemmin joutunut kritiikin kohteeksi lähipiirinsä Talvivaara-omistusten vuoksi. Syksyn 2012 vuoto vaikutti tekevän todeksi kaikki edellisen hallituksen toteuttamaan aluehallintouudistukseen liitetyt uhkakuvat ympäristöasioiden joutumisesta sivuraiteille elinkeinotoiminnan edistämiseen keskittyvissä ELY-keskuksissa. Toisaalta osa poliitikoista joutui kiusalliseen asemaan, koska he eivät olleet puuttuneet kaivoksen ympäristö- ja valvontaongelmin. (Tiainen, Sairinen & Mononen 2014, 29–47.)

Poliitikot olivat toiseksi yleisimmin julkisuudessa esiintynyt toimijaryhmä. Vuodesta tuli nopeasti kysymys, johon ministerien ja kansanedustajien oletettiin – ja vaadittiin – ottavan kantaa. Katastrofidiskurssin puitteissa julkisuudessa esiintynyt ympäristöministeri Ville Niinistö oli aineistossa toiseksi useimmin esiintynyt puhuva toimija. Hänen suhtautumisensa julkisuuteen vaikutti Talvivaaran viestintäpäällikön tapaan hyvin harkitulta, tapahtumien, lausuntojen ja päätösten herättämiä reaktioita ennakoivalta.²¹ Niinistö pyrki kiistan kuluessa varmistamaan oman selustansa vyöryttämällä poliittista vastuuta edellisen hallituksen keskustaministereille ja osoittamalla toimivaltansa rajat mutta samalla esiintymään ympäristöihmisenä, jota tilanne ja omien toimintamahdollisuuksien rajallisuus harmittivat.

Niinistö moitti edellishallituksen keskustaministereitä Mauri Pekkarista ja Paula Lehtomäkeä valvonnan puutteista ja huonoista ratkaisuksista kaivoslakiin, aluehallintouudistukseen ja ympäristölakiin liittyneessä päätöksenteossa. Sekä Talvivaaran kaivosalueen porteille että eduskuntatalon edustalle kokoontuneille mielenosoitta-

rinnakkain kertauksia kuluneiden kahden viikon tapahtumista ja Paavolan ajatuksia hänen ponnistellessaan vuodon tukkimiseksi.

²¹ Omissa muistelmissaan Niinistö korostaa ryhtyneensä hoitamaan asiaa aktiivisesti, koska esimerkiksi patoturvallisuusasioista vastannut maa- ja metsätalousministeriö ja kaivosten yleisvalvonnasta vastannut työ- ja elinkeinoministeriö olivat haluttomia ottamaan vastuuta tilanteesta (Niinistö & Luoma-aho 2019, 108–117). Ympäristöministeriön kansliapäällikkönä toimineen Hannele Pokan (2019, 94–139) muistelmat marraskuun tapahtumista kertovat mielenkiintoisella tavalla Niinistön julkisen toimeliaisuuden vaikutuksista virkamiesten työnteekoon.

jille ympäristöministeri totesi: "Ellen olisi ministeri, olisin joukossanne" (Pokka 2019, 115; HS 15.11.2012: "Talvivaara kiinni ja heti"). Vahinkoja kärsineitä hän kannusti käyttämään "kaikkia mahdollisia oikeudellisia keinoja" korvausten hakemiseen (HS 9.11.2012: "Niinistö: Hakekaa korvauksia") ja lupasi myös oikeusapua. Myös muut ministerit korostivat julkisuudessa ympäristönäkökohtia, mutta mitään kilpailua ympäristöpisteistä ei kuitenkaan nähty.

Ympäristöministeriön kansliapäällikkönä toimineen Hannele Pokan (2019, 111) muistelmien mukaan Niinistö halusi varmistaa, että Talvivaaraan saataisiin "puolueeton näytteiden ottaja" vuodon ympäristövaikutusten arvioimiseksi. Ympäristöministeri epäili, että kaivoyhtiön teettämät tutkimukset tai Kainuun ELY-keskuksen mittaukset eivät herättäisi riittävästi luottamusta. Tätä tarkoitusta varten pyydettiin apua Suomen ympäristökeskukselta ja järjestettiin tiedotustilaisuus, jossa ympäristökeskuksen lisäksi esimerkiksi Säteilyturvakeskus ja Terveystieteiden tutkimuskeskus kertovat havainnoistaan. Tiedotustilaisuudessa ei tullut ilmi mitään varsinaisesti uutta mutta ympäristökeskuksen erikoistutkijan ennakoimista kalakuolemista tuli tärkeä elementti kertomuksessa Talvivaaran ympäristökatastrofista. Pokan (2019, 128–130) muistelmien mukaan muiden asiantuntijoiden tiedoista ja tulkinnoista poikennut lausunto oli ikävä yllätys ympäristöministeriön virkamiehille.²²

Ympäristöjärjestöjen toiminta oli Talvivaaran kaivokseen liittyen melko vähäistä ennen syksyn 2012 vuotoa. Paikallisella tasolla ilmennyt vastarinta oli vasta kehityksessä valtakunnallisten järjestöjen organisoimaksi protestiksi. Stop Talvivaara – liike perustettiin keväällä 2012 adressilla, jossa vaadittiin toiminnan keskeyttämistä ja yhtiön kaivoslupan perumista. Vuodon jälkeen adressi sai lyhyessä ajassa tuhansia uusia allekirjoittajia ja mielenosoituksia järjestettiin sekä Kajaanissa että Helsingissä. Useat ympäristöjärjestöt vaativat kaivoksen toiminnan pysäyttämistä. (Tiainen, Sairinen & Mononen 2014, 43; Mattila 2017, 20–21.) Ympäristöjärjestöjen merkitys sakka-altaan vuodon julkisessa selvittelyssä oli vähäinen. Julkisuudessa esiintyi selvästi useammin tilanteesta huolestuneita yksityishenkilöitä, kaivoksen lähialueiden asukkaita ja mielenosoittajia, joita ei yhdistänyt mikään liike tai järjestö.

²² "SYKEN kolme Talvivaara-tutkijaa saapuu hengästyneinä paikalle klo 8.20. SYKEN pääkonttorille Mechelininkadulle on tilattu taksi ja lähdetty tulemaan vauhdilla. Tänä aamuna ei puhuta *small talkia* vaan käydään heti asiaan. Saara on levittänyt Talvivaaran aluetta kuvaavan kartan työpöydälleen. – Näyttäkää nyt meille, mistä olette ottaneet näytteitä, Saara määrää. – Juuriko tuosta olette ottaneet? Sehän on niin lähellä kipsisakka-allasta, että siinä on sitä itseään, altaan vettä. Otitteko näytteitä jostain muualta? Vai niin, sitten tarvitaan kyllä jatkotutkimuksia. Ennen kuin metallipitoiset vedet ovat noissa järvissä, siihen menee aikaa, sanotte. Ja pitoisuudet laimenevat. Kuinka kauan menee? Ette osaa sanoa." (Pokka 2019, 129.)

Yhteenveto: Kiistojen toimintakentät ja ympäristöpolitiikan kehityskertomukset

Tässä tutkimuksessa tarkasteltujen ympäristökiistojen kattamalla ajanjaksolla ympäristöpolitiikan toimintakenttä on muuttunut valtavasti. Havaintoja Lievestuoreen, Kuusamon ja Talvivaaran puhuvista toimijoista voi peilata ympäristöpolitiikan kehityskertomuksiin, jotka liittyvät *ympäristöhallintoon, ympäristöliikeshdintään, teollisuuden ympäristöasenteisiin, puoluepolitiikkaan sekä ympäristötieteeseen ja -asian tuntijuuteen* (ks. tarkemmin luku 2).

Ympäristöhallinnon näkökulmasta tämän tutkimuksen kolme ympäristökiistaa asettuvat jatkumoon, jossa huoli ympäristöstä institutionalisoitiin 1970-luvulta alkaen ympäristöhallinnoksi ja ympäristölainsäädännöksi (ks. esim. Haila 2001b, 32–40; Haila ym. 2009, 140–141; Haila & Lähde 2003, 11–12; Sairinen 2000). Lievestuoreen kiistan aikaan varsinaista ympäristöhallintoa ei vielä ollut, vaikka vesioikeudet, Vesihallitus ja paikalliset vesipiirit olivatkin äskettäin ryhtyneet hoitamaan vuoden 1962 vesilaissa julkisen vallan vastuulleen ottamaa vesiensuojelua. Kuusamon metsäkiistaa käytiin jo selvästi tilanteessa, jossa ympäristöpolitiikan toimintakentän painopiste oli siirtynyt olemassa olevien ympäristöongelmien ratkaisemiseen tarvittavien instituutioiden perustamisesta ongelmien ennakkoimiseen ja ennaltaehkäisemiseen.

Suhteessa taustakertomukseen ympäristöhallinnon kehityksestä sen merkitys oli tutkituissa ympäristökiistoissa paradoksisesti suurin Lievestuoreen tapauksessa, jossa vesioikeuden, Vesihallituksen ja vesipiirien muodostama institutionaalinen näyttämö jäseni kiistan kulkua ja siihen liittyvää julkisuutta. Vesiviranomaisilla oli kiistassa merkittävä mutta kapea, lainopilliseen diskurssiin rajoittunut julkinen rooli. Toisaalta vastaperustetun Vesihallituksen aseman haurautta ilmensi kiistan ratkeaminen poliittisissa neuvotteluissa, joissa keksittiin tapa kiertää sen hankkima vesioikeuden päätös tehdashankkeen laittomuudesta. Tällainen ympäristöhallinnon esimuodon joutuminen vesiä pilaavan teollisuuden etujen jyräämäksi ei aiheuttanut minkäänlaista julkista kiistaa tai kohua.

Kuusamon tapahtumien aikaan ympäristöhallinto ulottui jo paikallistasolle saakka mutta sen julkinen rooli kiistan selvittelyssä jäi vähäiseksi. Tärkein syy oli se, että yksityisomistuksessa oleviin metsiin kohdistuvien suojeluvaatimusten käsittelemiseksi ei ollut olemassa mitään vakiintuneita toimintatapoja. Kiistan ratkaisemiseksi suojelupäätöksillä tarvittiin rahaa mutta mitään takeita rahan saamisesta tähän taroitukseen ei ollut. Toisaalta myöskään metsäaktivistien vaatimusten ohittaminen

tai yhteismetsän hakkuiden suojaaminen ei vaikuttanut mahdolliselta. Epäselvin valtuuksin kiistaa sovitteluun joutunut maaherra ilmaisi tuskastumisensa tilanteeseen myös julkisuudessa.

Talvivaaran tapahtumat kytkeytyivät suoraan ympäristöhallintoon 2000-luvulla kohdistuneisiin muutospaineisiin. Sakka-altaan vuotoa pidettiin julkisuudessa seurausena kaivoksen valvonnan pettämisestä. Talvivaaran tapahtumat vaikuttivat tekävän todeksi pelot siitä, että vastaperustetuissa ELY-keskuksissa ympäristönsuojelu jäisi elinkeinotoiminnan edistämisen jalkoihin. Kainuun keskuksen edustajilla oli Talvivaaran kiistajulkisuudessa keskeinen mutta kapea rooli onnettomuusdiskurssin teknisinä asiantuntijoina, jotka kommentoivat vuotoon ja kaivoksen rakenteeseen liittyvä yksityiskohtia mutta ohittivat kysymykset ympäristövaikutusten laajuudesta tai kaivoksen valvonnan puutteista.

Ympäristöliikeddinnän näkökulmasta tutkitut tapaukset kytkeytyvät protestiaaltoihin tai aktiivijaksoihin, joita tunnistetaan tutkimuskirjallisuudessa yleensä neljää tai viisi (ks. esim. Järvikoski 1991; Konttinen 1999; Rannikko 1991; Konttinen & Peltonen 2004). Lievestuoreen kiista osui yhteen ympäristöliikeddinnän ensimmäisen, 1960-luvun lopun ympäristöherätyksestä alkaneen aktiivijakson kanssa. Ensimmäisen aallon liikeddintä ilmeni perinteisten luonnonsuojelujärjestöjen politisoitumisena yhteiskunnalliseksi ongelmaksi ymmärretyn ympäristönsuojelun hengessä. Luonnonsuojelujärjestöjen valtaamisen rinnalla vastasyntyneen ympäristöliikkeen vaikutuskeinoja olivat uusien ympäristöjärjestöjen perustaminen, ympäristökysymystä käsittelevien pamflettien julkaiseminen, seminaarien järjestäminen ja erilaiset vetoomukset. Diskursiivisesta näkökulmasta ympäristöherätyksen retoriikan puuttuminen Lievestuoreen kiistajulkisuudesta oli yllätys. Ympäristötoimijoiden vähäinen merkitys ei ole aivan niin yllättävää, kun otetaan huomioon nuoren ympäristöliikkeen vaikutuskeinot ja Jyväskylästä käsin toimineen paikallisen ympäristönsuojeluyhdistyksen toimijoiden virkamiestausta. Minkäänlaista mallia ympäristönsuojelun edistämiseksi esimerkiksi mielenosoituksin tai suoralla toiminnalla ei vielä ollut olemassa.

Kuusamon metsäkiista oli osa kolmannen aallon ympäristöliikeddintää ja viimeinen lenkki 1980-luvun lopulla alkaneiden metsäkiistojen sarjassa. Merkittäviin suojelupäätöksiin johtaneissa metsäkiistoissa keskeinen merkitys oli aktivistien julkisuushakuisella suoralla toiminnalla. Kuusamon aktivistien ”aarniometsien” ja ”ikimetsien” symbolista arvoa hyödyntänyt ja julkisuuteen vahvasti nojannut toiminta oli pitkälti aiempien metsäkiistojen oppien mukaista. Yllättävää oli ehkä se, miten

hyvin valtion metsien kohdalla toimivaksi osoittautunut taktiikka toimi myös yksityisomistuksessa olevasta metsästä kamppailtaessa.

Talvivaaran kiista ei Lievestuoreen tai Kuusamon tapauksista poiketen osunut yhteen minkään ympäristöliikeddinnän aktiivijakson kanssa. Suomen ”kaivosbuumin” mukanaan tuomat ongelmat tunnistettiin mutta aiheen ympärille ei ollut kehittynyt laajempaa kansalaisliik ehdintää. Vaikka mielenosoituksia järjestettiin sekä Kajaanissa että Helsingissä, jäi ympäristöliikkeen merkitys Talvivaaran kiistajulkisuudessa vähäiseksi. Sakka-altaan vuoto sattui yllättäen, eikä mikään ympäristöjärjestö ollut valmiina ottamaan liikeddinnän organisoimisesta vastuuta. Myös ympäristöjärjestöjen mahdollisuudet välittää julkisuuteen tietoa suljetun kaivosalueen tapahtumista olivat vähäiset.

Ympäristön pilaajan roolissa tavanomaisesti esiintyvän teollisuuden näkökulmasta tutkitut kiistat sijoittuivat ajanjaksolle, jota on luonnehtinut ympäristönsuojelun vastentahtoinen hyväksyminen toiminnan reunaehdoksi (ks. esim. Pekurinen 2005; Rannikko 1991; Konttinen 1996). Tämän tutkimuksen tapauksista Lievestuoreen ja Kuusamon kiistat liittyivät metsäteollisuuden asemaan ympäristöpolitiikan toimintakentällä. Lievestuoreen tapauksessa tehtaan antaman toimeentulon ajateltiin yleisesti korvaavan sen aiheuttaman ympäristön pilaantumisen. Tehdasyhtiötä ei julkisuudessa kritisoitu niinkään ympäristön pilaamisesta kuin lain rikkomisesta ja turhien toimeentulotoiveiden herättämisestä hataralle pohjalle perustetulla tehdashankkeella. Tehdasyhtiön edustajat puolestaan eivät myöskään pyrkineet erityisemmin välttelemään keskustelua tehtaan jätevesistä ja vaikuttivat pitävän julkista keskustelua yhtiön taloudellisesta tilanteesta selvästi riskialttiimpana.

Kuusamon kiistassa yhteismetsän jyrkkä suojeluvastaisuus ja kaikenlaista julkisuuspeliä vieroksuva asenne jäivät jo pitkälti ilman metsäteollisuuden julkista tukea. Kiistan ratkaiseminen suojelupäätöksellä vaikutti olevan pieni hinta metsäteollisuuden toiminnan oikeuttamisesta laajemmassa kuvassa. Talvivaaran kiistassa kaivosyhtiön edustajien julkinen esiintyminen oli hyvin harkittua. Julkinen paine ympäristön pilaamisesta oli huomattava mutta kaivosyhtiön edustajat eivät lähteneet vuodon akuuttivaiheessa kamppailemaan ympäristöystävällisyydestään tai kiistelemään vuodon ympäristövaikutuksista julkisuudessa.

Puoluepolitiikan vihertymisen näkökulmasta tutkitut tapaukset sijoittuvat ajanjaksolle, jonka kuluessa ympäristökysymyksistä on tullut osa kaikkien puolueiden toimintaa ja ohjelmia (ks. esim. Leino-Kaukiainen 1994; Nienstedt 1997; Uino 1997; Aalto 2018). Tämän tutkimuksen ympäristökiistoista poliitikkojen julkisella toiminnalla oli selvästi tärkein merkitys Talvivaaran tapauksessa. Vihreiden puheenjohtaja

ja ympäristöministeri Ville Niinistö oli kiistan aikana toiseksi useimmin tutkituissa lehdissä esiintynyt puhuva toimija. Myös useat muut ministerit ja kansanedustajat kokivat tärkeäksi vähintäänkin pahoitella tapahtunutta julkisuudessa. Talvivaaran politisoituneessa julkisuudessa oli suuri ero Kuusamon tapaukseen, jossa poliitikot vaikuttivat suorastaan välttävän kiistaan puuttumista. Silloinen ympäristöministeri Sirpa Pietikäinen esiintyi tutkitun neljän kuukauden aikana *Helsingin Sanomissa* kaksi ja *Kalevassa* neljä kertaa. Minkäänlaista tunkua julkisuuteen ei muidenkaan poliitikkojen osalta tutkittuna ajanjaksona ollut. Poliitikkojen julkisen toiminnan merkitys oli vähäisin Lievestuoreen tapauksessa, vaikka he ratkaisivatkin kiistan väliintulolaan. Jos tapauksen ratkaisemisesta oli poliittisia erimielisyyksiä, niitä ei käsitelty lainkaan julkisuudessa.

Tieteellisellä tiedolla ja asiantuntijuudella on alusta alkaen ollut keskeinen asema uudenlaisten ympäristöongelmien oikeuttamisessa ja niiden muuntamisessa vakavasti otettaviksi ympäristöpoliittisiksi kysymyksiksi ja edelleen vakavasti otettaviksi yhteiskunnallisiksi ongelmiksi (Haila 2001c, 241–247). Tässä tutkimuksessa tarkastelluista kiistoista tieteellisen tiedon ja asiantuntijuuden merkitys oli selvästi suurin Talvivaaran tapauksessa, jossa vuodon ja sen ympäristövaikutusten määrittelyyn osallistui kaivosyhtiön ja viranomaisten lisäksi suuri määrä erilaisia asiantuntijoita. Asiantuntijoiden julkisessa roolissa oli mielenkiintoisia painotuseroja, sillä esimerkiksi Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen ja Säteilyturvakeskuksen edustajat esittivät varsin maltillisia arvioita vuodon ympäristövaikutuksista mutta osa Suomen ympäristökeskuksen asiantuntijoista tuli selvästi lähemmäksi katastrofidiskurssia.

Kuusamon tapauksessa tieteellisellä tiedolla ja asiantuntemuksella oli julkisuudessa vain vähäinen rooli, sillä kiistametsien luonnonarvoista ei ollut tutkittua tietoa. Metsien taloudellisen merkityksen määrittelijänä esiintyi julkisuudessa lähinnä yhteismetsä. Lievestuoreen tapauksessa jätevesien asiantuntijoina julkisuudessa esiintyivät tehtaan laillisuudesta väitelleet, omiin tutkimuksiinsa ja arvioihinsa vedonneet vesiviranomaiset ja tehdasyhtiö. Paikallisen ympäristönsuojeluyhdistyksen jäsenten tieteellinen tieto ja asiantuntemus sellutehtaiden ympäristövaikutuksista tuli ilmi ainoastaan *Keskisuomalaisen* mielipidepalstalla. Uutisaiheeksi tästä tiedosta ei ollut, eikä ympäristönsuojeluyhdistyksen jäseniä ymmärretty myöskään lähteiksi, jotka olisivat asiantuntemuksellaan voineet tuoda lisäarvoa journalistiseen julkisuuteen.

Tutkittujen ympäristökiistojen julkiset toimintakentät ja toimijoiden julkisuudessa omaksumat roolit herättävät paljon kysymyksiä, joihin vastaaminen ei ole tässä tutkimuksessa mahdollista. Journalistinen julkisuus, tapauksia sivuava aiempi tut-

kimuskirjallisuus ja ympäristöpolitiikan toimintakentän kehityskertomukset antavat vihjeitä julkisuuden merkityksestä eri toimijoille, mutta asian perusteellisempi selvittäminen vaatisi kiistoihin osallistuneiden toimijoiden haastatteleamista. Ympäristöhallinnon näkökulmasta kaikki tapaukset tuovat esiin viranomaisten julkisen roolin rajallisuuden. Ympäristöhuolella toimintaansa perustelleita viranomaisia esiintyi julkisuudessa vain muutamia. Lievestuoreen kiistassa paikallisen vesipiirin insinööri oli jätevesien järven pilaavista vaikutuksista aktiivisimmin puhunut toimija. Kuusamon kiistassa Oulun läänin ympäristönsuojelupäällikkö viittasi yhdessä puheenvuorossaan kiistametsien upeisiin maisemiin. Kysymys on mielenkiintoinen siksi, että politiikan medioituminen lisää myös viranomaisten painetta esiintyä julkisuudessa mutta ympäristöviranomaisen ympäristöä puolustavat kommentit tulevat herkästi tulkituksi puolueellisuudeksi. Näin tapahtui esimerkiksi Kuusamon kiistassa, jossa metsäaktivistien ja ympäristöviranomaisten epäiltiin olevan samalla puolella.

Talvivaaran kiistan kohdalla ympäristöministeriön ja Kainuun ELY-keskuksen edustajien sekä julkisuudessa operoivien poliitikkojen maailmat vaikuttivat aikalaiskuvausten perusteella olleen melkoisen kaukana toisistaan (Niinistö & Luoma-aho 2019, 108–117; Pokka 2019, 94–139). ELY-keskuksen virkamiehet olivat haluttomia tekemään julkisuudessa sellaisia eleitä, jotka olisivat avanneet poliittista pelivaraa ympäristöministeri Niinistölle. Heidän näkökulmastaan tiedotusvälineiden palveleminen ja julkisuuden ajattelevinen veivät aikaa tärkeämmiltä tehtäviltä. Ympäristöministeriön virkamiehille ympäristöministerin julkinen toiminta puolestaan aiheutti harmaita hiuksia esimerkiksi Talvivaaran ympäristöhaitoista kärsineille luvatus oikeusavun käytännön järjestelyjen suhteen. Ympäristöministeriön kansliapäällikkö Hannele Pokka (2019, 121) on puolestaan pitänyt virheenä sitä, että ympäristöministeriä evästettiin puhumaan julkisuudessa toimivaltasuhteista, jotka estivät ELY-keskuksen toimintaan puuttumisen. Hyödyllisempi narratiivi olisi Pokan mukaan jälkikäteen ajatellen ollut, että Kainuun ELY-keskusta tuetaan kaikin mahdollisin tavoin asian selvittämisessä.

6

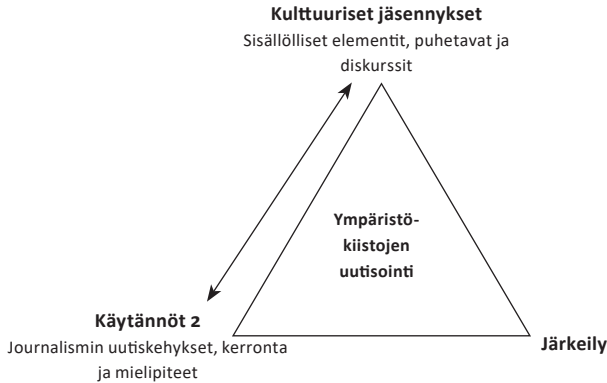
Journalismi ympäristökiistojen jäsentäjänä

Tässä luvussa jatketaan institutionaalisten käytäntöjen tutkimista median ja politiikan kytkentäpintana. Edellisessä luvussa tarkasteltujen puhuvien toimijoiden ja politiikkaverkostojen julkisuuskäytäntöjen jälkeen tarkastelun kohteeksi otetaan nyt *journalismin julkisuuden jäsentämiseen liittyvät käytännöt*. Journalismin *uutis-kehyksiä, kerrontaa ja mielipiteenilmaisua* tarkastellaan journalistista julkisuutta jäsentävänä toimintana, joka voi kytkeytyä monenlaisiin asiasisältöihin. Edellisen luvun tapaan tutkimuksen kohteena ovat *sanomalehtitekstit*. Kulttuurisia jäsenyyksiä tarkasteltaessa tekstien ajateltiin syntyprosessistaan tai tarkoituksestaan riippumatta dokumentoivan yleisimpiä tapoja käsittää, mistä ympäristökiistoissa oli kysymys. Journalismin toimintaa tutkittaessa tekstejä tulkitaan asiasisällön sijaan muodollisesta näkökulmasta, *jälkinä* journalismin julkisuutta jäsentävistä käytännöistä.

Luvussa 4 eritellyn kiistojen diskursiivisen asetelman valossa arvioidaan, minkälaisiin sisällöllisiin kysymyksiin journalismin kehykset, kerronta ja mielipiteet kytkeytyivät tutkituissa ympäristökiistoissa (kuvio 4).

Tämän tutkimuksen lähtökohtana on, että journalismi on yksi ympäristökiistoihin omine käytäntöineen osallistuva toimija. Journalistinen julkisuus on puolestaan yksi näkyvimmistä näyttämöistä, joilla ympäristökiistoja käydään.²³ Journalismilla on ympäristökiistoissa erityisasema, koska sen toimintalogiikka määrittelee pitkälti, *minkälaisissa puitteissa kiistoja journalistisessa julkisuudessa käydään, minkälaiset*

²³ Journalistisen julkisuuden rinnalla ympäristökiistoja käydään monenlaisilla muillakin, julkisuudeltaan ja näkyvyydeltään vaihtelevilla areenoilla. Toimijoiden pääsy erilaisille areenoille ja tarve toimia niillä vaihtelevat esimerkiksi toimijan aseman mukaan.

Kuvio 4. Journalismin uutiskehykset, kerronta ja mielipiteenilmaisu ympäristökiistojen ulottuvuutena

toimijat siellä esiintyvät ja minkälaisia rooleja toimijoille tarjotaan. Julkisuutta koskevan määrittelyvaltansa kautta journalismi vaikuttaa välillisesti koko ympäristökiistojen toimintakenttään. Tavoitteidensa saavuttamiseksi toimijoiden on erilaisilla kiistanäyttämöillä esiintyessään otettava huomioon myös se, miten ja missä määrin kiistaa käydään *journalistisessa julkisuudessa* ja ennakoitava, minkälaiselta erilaiset ratkaisut muiden toimijoiden ja suuren yleisön silmissä näyttävät ja minkälaisia reaktiota ne aiheuttavat.

Uutiskehyksiä tutkittaessa kiinnostuksen kohteena oli, *miten ympäristökiistoja taustoitettiin journalistisessa julkisuudessa*. Taustoitamista selvitettiin erittelemällä *uutiskärkien kehyksiä* eli sitä, oliko uutistekstin pääasiallisena tarkoituksena kuvailla tapahtumia, esittää näkökulmia tapahtumiin, kytkeä tapahtumat menneisyyteen tai tulevaisuuteen, rinnastaa tapahtumat johonkin samanlaiseen tai erilaiseen tai selittää tapahtumia. Journalismin osallisuutta tapahtumien taustoitamisessa tutkittiin puolestaan tarkastelemalla uutiskärkien *kerronnan tyyliä* eli sitä, perustuuko kärki kertojan omiin havaintoihin tai päätelmiin vai toimijoiden puheiden lainaamiseen tai tiivistämiseen. Tämän lisäksi tutkittiin journalismin halukkuutta ilmaista oma mielipiteensä tapahtumista tarkastelemalla journalistiseen mielipiteenilmaisuun tarkoitettujen juttujen – esimerkiksi pääkirjoitusten, kolumnien, kommenttien ja pakinoiden – määrää ja sisältöä.

Tässä tutkimuksessa uutiskärkien kehykset ja kerronnan tyyli eivät liity sisällöllisiin kysymyksiin. Sen sijaan niitä tarkastellaan muodollisesta näkökulmasta julkisuutta jäsentävinä eleinä, jotka voivat saada monenlaisia sisältöjä. Menetelmällisenä

viitepisteenä on pääasiassa sisällöllisiin kysymyksiin keskittyneiden diskurssianalyysin ja kehysanalyysin tutkimusperinteiden sijaan *journalismin kerronnan tutkimus* (esim. Pietilä 1995; Kunelius 1996; Reunanen 2003; Kumpu 2016). Ympäristöaiheisiin liittyen tällaista tutkimusotetta on hyödyntänyt esimerkiksi Risto Kunelius (1994), joka tarkasteli ympäristöuutisten *kerronnan näkyvyyttä suhteessa lukijoihin ja itsenäisyyttä suhteessa kerrottuun asiasisältöön* selvittäessään arkipärjen, journalismin ja ympäristödiskurssin niveltymistä ympäristöuutisoinnissa.

Yleisemmällä tasolla – ja osin keskusteluun politiikan medioitumisesta kytkeytyen (ks. luku 2) – uutistekstien on todettu muuttuneen 1950-luvulta lähtien siten, että *tulkinnoista* (Salgado & Strömbäck 2011) ja *taustoituksesta* (Fink & Schudson 2013; Barhurst & Mutz 1997; Väliaverronen & Kunelius 2009) on tullut entistä tärkeämpää. Samalla uutisteksteistä on tullut myös *kerronnallisesti itsenäisempiä*: tukeutumisesta ulkopuolisiin lähteisiin on tullut väljempää niin tosiasioita, tulkintoja kuin taustatietoja esittäessä (esim. Kunelius 1996; Kumpu 2016). Siirtymää on selitetty esimerkiksi *teknologisella kehityksellä ja uutiskilpailulla* (radion, television ja internetin nopeus pakotti sanomalehdet etsimään elintilaa omaehtoisemmasta taustoituksesta ja tulkinnoista) ja *journalistisen kulttuurin muutoksilla* (analytytisydestä on tullut ammatillinen hyve) (Barnhurst & Mutz 1997, 45–50).

Journalismin julkisuuden jäsentämiseen liittyvät käytännöt ovat yksi median ja politiikan suhdetta määrittelevä kytkentäpinta, jonka vastinparina ovat toimijoiden tavat hyödyntää journalistista julkisuutta. Tapahtumille itsenäisesti selityksiä etsivä, taustoittava ja tulkitseva journalistinen julkisuus on erilainen toimintaympäristö politiikan toimijoille kuin lähteisiin nojaavalle kuvailevalle raportoinnille perustuva julkisuus. Journalistisen julkisuuden rakennepiirteet tarjoavat politiikan toimijoille erilaisia mahdollisuuksia hyödyntää julkisuutta omien tavoitteidensa ajamiseen. Selityksiä painottava journalistinen julkisuus suosii toisenlaisia julkisuuskäytäntöjä kuin tapahtumia kuvaileva tai toimittajan tekemiä havaintoja painottava. Esimerkiksi viranomaisten julkisuuskäytännöt nivoutuvat verrattain vaivattomasti tapahtumia kuvailevaan journalismiin mutta ajallisten yhteyksien, rinnastusten tai selitysten rakentaminen julkisuudessa on viranomaisille lähtökohtaisesti huomattavasti hankalampaa.

Tutkittujen ympäristökiistojen *kehystämistä* tarkasteltiin erittelemällä uutiskärkeä (otsikointi, ingressi ja kaksi ensimmäistä kappaletta) viiteen luokaan niiden pääasiallisen ja taustoittamispyrkimykseltään voimakkaimman tarkoituksen perus-

teella.²⁴ Tätä viisiluokkaista erittelyä ei ole käytetty aiemmissa tutkimuksissa. Se on kuitenkin läheistä sukua Rodney Bensonin ja Daniel C. Hallinin (2007) sekä Jari Väli-verrosen ja Risto Kuneliuksen (2009) tutkimuksille, joissa uutisteksteistä tunnistettiin tarkoitukseltaan raportoivia ja kuvailevia, taustoittavia, tulkitsevia ja mielipiteellisiä tekstikappaleita. Toinen lähisukulainen on Kevin G. Barnhurstin ja Diana Mutzin (1997) tutkimus, jossa tarkasteltiin muutoksia sanomalehtitekstien uutisoimissa tapahtumissa sekä tapahtumien taustoittamisen määrässä ja laadussa.

Tämän tutkimuksen luokittelussa tarkoitukseltaan *raportoivat* uutiskärjet kuvailivat ympäristökiistojen tapahtumia (Mitä on tapahtunut? Mitä on juuri nyt tapahtumassa?). *Näkökulmia esittävät* uutiskärjet tunnistivat esittämänsä asiasisällön erityiseksi näkökulmaksi tapahtumiin ja korostivat sen esittäjää (Kuka puhuu? Kenen mukaan asia on näin?). *Rinnastavien uutiskärkien* tarkoituksena oli taustoittaa ympäristökiistojen tapahtumia rinnastamalla ne johonkin samanlaiseen tai erilaiseen (Missä suhteessa kyse on samanlaisesta tai erilaisesta tapahtumasta kuin jokin muu?). *Ajallisia yhteyksiä rakentavat uutiskärjet* taustoittivat tapahtumia kytkemällä ympäristökiistojen nykyhetken sitä edeltäneisiin tapahtumiin tai ennakoimalla tulevia tapahtumia (Mitä on tapahtunut aiemmin? Mitä tapahtuu tulevaisuudessa?). *Selittävien uutiskärkien* tarkoituksena oli taustoittaa ympäristökiistojen tapahtumia esittämällä niille syyhyn tai mekanismiin perustuvia selityksiä (Miksi kävi näin? Mitä tämä oli mahdollista?).

Journalismin julkisuutta jäsentävän toiminnan toisena ulottuvuutena tutkittiin journalismin roolia uutiskärkien rakentamisessa. *Uutiskerronnan tyyliä* tutkittaessa uutiskärkiä eriteltiin kolmeen luokaan niiden pääasiallisen kerronnallisen eleen perustella. *Toimijavetoiset uutiskärjet* toistivat jutussa esiintyvien toimijoiden puhetta sellaisenaan kertojan osuuden rajoituessa lähinnä johtolauseisiin. *Tiivistävät uutiskärjet* nojasivat asiasisällöltään jutun toimijoiden puheisiin, joita journalistinen kertoja kuitenkin tiivistä omaksi puheekseen. *Kertojavetoiset uutiskärjet* perustuivat jutussa esiintyvien toimijoiden puheiden sijaan kertojan omille havainnoille tai päätelmille. Kertojavetoista uutiskärkeä ei todennettu toimijoiden puheella muualla uutisessa: jutun sisällöstä ei käynyt ilmi, että uutiskärki perustuisi *johonkin muuhun* lähteeseen kuin kertojan omiin havaintoihin tai päätelmiin.

Uutiskehysten tapaan kerronnan tyyli vaikuttaa toimijoiden mahdollisuuksiin hyödyntää journalistista julkisuutta omassa toiminnassaan. Kerronnan tyylistään

²⁴ Esimerkiksi kärki, jossa näkökulman esittäminen ja selittäminen olivat tasavahvoja tarkoituksia, luokiteltiin selittäväksi. Jos selittäminen oli selvästi alisteinen elementti kärjen kokonaisuudessa, luokiteltiin se näkökulman esittäväksi.

toimijavetoinen uutisointi antaa toimijoiden pitkälti määritellä julkisen keskustelun sisällön ja tyylin journalismin valikoidessa uutisaiheet ja puhuvat toimijat. Kertojaveltoisille kärjille perustuvassa uutisoinnissa journalistisella kertojalla on suurempi rooli, sillä uutisaiheiden ja toimijoiden valinnan lisäksi kertoja osallistuu itse keskusteluun omilla havainnoillaan tai päätelmillään. Kyse voi olla konkreettisesta paikan päälle menemisestä ja reportaasin kirjoittamisesta tai journalistista mielipiteen ilmaisua lähentyvästä päätelmien esittämisestä ja analyysistä.

On tärkeää pitää mielessä, että tutkimuksen kohteena on *kerronta*, joka on eri asia kuin uutisen syntyprosessi. Toimittaja voi olla hyvinkin aktiivinen uutista rakentaessaan mutta päätyä silti kertomaan sen toimijoiden puheisiin nojaten. Uutistekstin syntyprosessin sijaan kerronnalliset ratkaisut avaavat näkymän journalismin yhteiskunnalliseen asemaan. Se, missä määrin ja miten journalismi kertoo itsensä mukaan ympäristökiistoja käsitteleviin esityksiinsä, ilmentää journalismin suhdetta ympäristökysymykseen, ympäristöpolitiikan toimintakenttään ja lukijoihin. Eräs politiikan medioitumisesta käydyn keskustelun juonne onkin ajatus siitä, että journalismi korostaa enenevässä määrin ja monin erilaisin tavoin *omaa rooliaan* politiikassa ja yhteiskunnassa. Tämä voidaan tulkita merkiksi *journalismin medioitumisesta*, sen altistumisesta huomioyhteiskunnan logiikalle. Kamppeiltaessa ihmisten rajallisesta huomiosta moninaistuvien vaihtoehtojen maailmassa journalismin on jatkuvasti perusteltava ääneen, miksi se ansaitsee lähteidensä tiedot, lukijoidensa huomion ja yhteiskunnallisen asemansa.

Tarkastelen seuraavaksi journalismin uutiskehyyksiä, kerronnan tyyliä ja mielipiteenilmaisua kussakin tutkituista ympäristökiistoista vuorollaan. Luvun 4 diskurssianalyysin perustella erittelen, minkälaisiin asiasisältöihin tapahtumien taustoittaminen ja journalismin aktiivisuus kytkeytyivät. Yhteenvedossa tunnistan näkyvimmän uutiskertojan roolin kussakin tapauksessa ja pohdin näiden roolien merkitystä suhteessa journalistisen julkisuuden ympäristöpolitiikan toimintakentällä saamiin merkityksiin.

Lievestuore 1971: Toimijavetoisesti konkretisoiva julkisuus

Lievestuoreen kiistalle ominaista oli se, että tapahtumien taustoittaminen journalistisessa julkisuudessa oli hyvin niukkaa. Kerronta oli pääasiassa toimijavetoista mutta ajoittain journalistinen kertoja saattoi ottaa hyvinkin vahvan roolin tapahtumien silminnäkijänä. Tutkituissa lehdissä tyypillisin tapa rakentaa uutiskärkeä oli tiivistää

toimijoiden puheesta vastaus kysymykseen, *mitä on tapahtunut*.²⁵ Raportoivan kehysten (55 %) rinnalla myös näkökulmia esittävillä (32 %) kärjillä oli tärkeä merkitys mutta näkökulmien tunnistamista pidemmälle menevä tapahtumien taustoittaminen oli hyvin harvinaista. Tavallisin taustoittamisen muoto oli tapahtumien nykyhetken kytkeminen tuleviin (ja yhdessä tapauksessa menneisiin) tapahtumiin (11 %). Tarkoitukseltaan rinnastavia tai selittäviä uutiskärkiä oli aineistossa vain muutamia.

Kerronnan tyylin näkökulmasta uutisointia hallinnut raportoiva kehys perustui toimijoiden puheiden tiivistämiselle (60 %) ja näkökulmia esittävä kehys toimijoiden puheiden toistamiselle (61 %). Viidesosa koko aineiston raportoivista uutiskärjistä oli kertojavetoisia eli perustui journalistisen kertojan omille havainnoille tai päätelmille. *Keskisuomalaisessa* kaikki kertojan havainnolle ja päätelmille rakentuvat uutiskärjet liittyivät raportoivaan kehykseen. *Helsingin Sanomissa* kertojavetoisia uutiskärkiä oli muutamia myös tarkoitukseltaan tapahtumia taustoittavissa ja selittävissä uutisissa.

Lievestuoreen kiistajulkisuuden jäsentymistä hallinnut raportoivan kehysten ja tiivistävän kerronnan yhdistävä journalistinen ele liittyi uutistekstien rakentamiseen. Juttujen asiasisällön kertojan omin sanoin tiivistävät *ingressit* olivat 1970-luvun sanomalehtiteksteissä tavanomainen ratkaisu vähänkään pidempien juttujen yhteydessä. Lievestuoreen kiistassa journalistinen kertoja tiivisti ja sulautti kiistaan liittyviä tapahtumia kuvaileviksi ingresseiksi niin viranomaisien, paikkakuntalaisten, tehtaan työntekijöiden kuin tehdasyhtiön edustajienkin näkemyksiä. Juttujen leipäteksti sen sijaan koostui usein peräkkäin asetelluista pitkistä suorista tai epäsuorista lainauksista kertojan roolin rajoittuessa lähinnä johtolauseisiin. Toisaalta kertoja saattoi ryhtyä muuten toimijavetoisen jutun loppupuolella analysoimaan toimijoiden kuvailemaa tilannetta hyvinkin omaehtoisesti ja yllättäen tavalla, joko viittaa siihen, että jutulle oli tilaa käytettävissä enemmän kuin toimittajalla oli julkaisukelpoisia sitaatteja. Ingresseissä kertoja saattoi esittää omia arvioitaan ja käyttää värikästäkin kieltä toimijoiden puheita tiivistäessään, mutta sisältö tuli kuitenkin todennetuksi leipätekstissä. Toisaalta joukkoon mahtui myös neutraalimman sävyisiä referaatteja jutun sisällöstä.

Työ ja taistelu loppuivat yhtäikaa

Neuvottelu pääministerin johdolla pohjusti välirauhan Lievestuoreella

Lievestuoreen ainutlaatuinen työtaistelu päättyi yllättävän nopeasti sovintoon tai ainakin välirauhaan keskiviikkoiltana – suunnilleen samaan aikaan kuin työtä aseenaan käyttäneiltä tehtaan valloittajilta loppui koneistaan selluloosamassa. Valtiovallan väliintulo takaa työrauhan Lievestuoreella ainakin seuraavien kolmen viikon ajaksi, jolloin varsinaisen

selluloosan tuotanto on pysähdyksissä. Kaikki työntekijät sijoitetaan kuitenkin seisokin ajaksi korjaus-, kunnostus-, puhdistus- yms. tehtäviin. (KSML 13.5.1971.)

Tapaus Lievestuore esille tänään vesihallituksessa

Keski-Suomen Selluloosa Oy:n Lievestuoreen tehtaan koekäyttö jatkui eilen toista päivää. Tiistainakin selluloosan valmistuksesta kertova jäte-liemi varastoititiin erityisiin säiliöihin. Vesihallituksen kollegio kokoontuu tänään käsittelemään tapaus Lievestuoretta ja mahdollisia jatkotoimenpiteitä. (KSML 17.3.1971.)

Vaikka kerronta oli pääasiassa toimijavetoista, journalistinen kertoja otti ajoittain hyvinkin suuren roolin raportoivassa kehyksessä silminnäkijänä, joka kuvaili lukijoille todistamiaan tapahtumia. Valtaosa tällaisista uutiskärjistä liittyi Lievestuoreen tehtaan käynnistämiseen tai tehtaan valtauksen. Kertoja kuvaili lukijoille innostuneeseen sävyyn tehtaan käynnistämisen eri vaiheita ja työläisten joukkovoimaa uutiskärkien lisäksi myös juttujen leipäteksteissä. Journalistisen kertojan kuvaukset kertovat osaltaan työn ja toimeentulon kulttuurisesta merkityksestä ja konkreettisten yksityiskohtien keskeisyydestä journalistisessa kerronnassa. Uhan alla olevia vesistöjä ei juuri kuvailtu kertojan puheessa tai muutenkaan – puhumattakaan siitä, että niiden luonnonarvoja olisi romantisoitu kuten tehtaan toimintaa tai työläisten joukkovoimaa.

Koekäyttö alkoi Lievestuoreella. Jätelipeää vesistöön?

Lievestuoreen tehtaan piipuista nousee jälleen savu työn tekemisen merkinä. Lauantaina sytytettiin Keski-Suomen Selluloosa Oy:n rikkiuunit ja maanantaina täyttyi ensimmäinen tehtaan kolmesta 180 m² selluloosakattilasta. Tehtaan pihalla oleva hakevuori kevenee tällä hetkellä taista tahtia syöttölaitteen kuljettaessa haketta tehtaan uumeniin, missä jokainen kolmesta 180 m² kattilasta ja neljäs, tilavuudeltaan 230 m², ovat käytössä selluloosan tuotannossa. 157 henkeä ahertaa tällä hetkellä tehtaan töissä. Mieliala on hyvä kuin entisinä aikoina nelisen vuotta sitten. Tehdashan lopetti toimintansa 31.5.1967. (KSML 16.3.1971.)

**Pilli soi pitkään Lievestuoreella sadan miehen nälkälakon päätteeksi.
Itä-Suomen vesioikeus löysi sovitteluratkaisun**

Ainakin kymmenen kilometrin päähän kantautui Lievestuoreen selluloosatehtaan pillin vihellys tiistaina klo 14 merkiksi siitä, että tuotannon käynnistystoimet oli aloitettu. Vielä puoli tuntia aikaisemmin oli noin sata tehtaan työntekijää nälkä- ja istumalakossa, mutta tunnelma oli korkealla. Sitä nosti Itä-Suomen vesioikeuden aamupäivällä antama päätös, jonka mukaan tehdas sai väliaikaisen luvan laskea jätevetensä Lievestuoreenjärveen. Nälkälakkolaiset ottivat iloisina aurinkoa ja joivat paikkakunnan liikkeiden lahjoittamia virvoitusjuomia, kun pääluottamusmies Eino Laitinen soitti Helsingistä oikeusministeri Mikko Laaksosen ja Paperiliiton edustajien kanssa käymistään neuvotteluista ja ilmoitti lakon jatkamisen tarpeettomaksi. Päätös lakon lopettamisesta tehtiin työntekijöiden yleisessä kokouksessa. (KSM 2.6.1971.)

Ingresseissä kiteytyneen raportoivan kehyksen ja tiivistävän kerronnan yhdistelmän rinnalla toinen tärkeä journalistinen ele oli Lievestuoreen tapauksessa erilaisten näkökulmien tunnistaminen referoimalla tai tiivistämällä toimijoiden puheita. Kyse oli tavanomaisesti muiden kuin viranomaisten – esimerkiksi puolueiden, työmarkkinajärjestöjen ja paikkakuntalaisten – näkemyksistä ja kannanotoista. Referoinnin tai tiivistämisen kohteen merkitystä erityisenä näkökulmana tapahtumiin korostettiin otsikoissa ja ingresseissä lainausmerkeillä tai kertojan tiivistyksellä kiistan osapuolen kannasta tai suhteesta tapahtumiin. Viranomaisten päätökset tai puheet uutisoitiin sen sijaan yleensä raportoivassa kehyksessä korostamatta, että kyse olisi erityisestä näkökulmasta. Näkökulmien esittäminen oli selvästi tavallisempaa *Keski-suomalaisessa* kuin enemmän viranomaisprosessin raportoimiseen nojanneessa *Helsingin Sanomissa*. Uutiskärjeksi tunnistettiin tavanomaisesti yhden osapuolen näkemys kerrallaan.

”Lievestuoreen työntekijät osarikollisia”

Keski-Suomen lääninhallitus on laiminlyönyt Lievestuoreen tehtaan toiminnan estämisen, todettiin rannanomistajien kokouksessa Laukaan Tarvaalassa. Tuomari Arvo Nikkilä sanoi, että jos lainkirjainta noudatetaan, myös Keski-Suomen Selluloosa Oy:n työntekijät ovat osarikollisia auttaessaan tehtaan laitonta käynnistymistä. (HS 3.5.1971.)

Tyrmäys kolmannessa erässä

Lievestuoreen tehdas ”ottaa lukua”

Itä-Suomen vesioikeuden päätös, jonka mukaan Keski-Suomen Selluloosa Oy:n ja Haarlan Selluloosa Oy:n on lopetettava jätevesien laskeminen Lievestuoreen järveen seitsemän päivän kuluessa, otettiin Lievestuoreella ja Laukaassa vastaan tyrmistyneinä. Keski-Suomen Selluloosa Oy:n hallintoneuvoston puheenjohtaja Paavo Korppoo ei vielä halunnut sanoa, lopettaako tehdas toimintansa viikon kuluessa. Vesihallituksen pääjohtaja Simo Jaatinen luonnehti vesioikeuden päätöstä sanomalla: ”Oikeus on voittanut”. Laukaan kunnanjohtaja Erkki Vihavaisen lyhyt kommentti oli: ”Kovat sanktiot, tyrmistyttävän ankara isku”. Keski-Suomen Selluloosa Oy:n pääluottamusmies Eino Laitinen taas totesi: ”Vesioikeuden päätös on järjetön.” (KSML 30.4.1971.)

Muutamissa tapauksissa, kuten edellä lainatussa vesioikeuden päätöksestä kertovassa katkelmassa, näkökulmia esittävää kehystä käytettiin myös siten, että uutisaiheena oli osapuolten välinen *erimielisyys*. Näissä tapauksissa erimielisyys esitettiin journalistisena tulkintana tilanteesta. Esimerkkijutun kärjessä erimielisyyttä korostettiin kuvituksella, jossa vastakkain asetettiin otsikon viittaaman nyrkkeilyottelun tapaan ”VESIHALLITUS: Jaatinen” ja ”TEOLLISUUS: Korppoo”. Tällaista tulkintaa – että Lievestuoreen tapauksessa olisi ollut kyse Vesihallituksen ja teollisuuden välisestä ottelusta, jossa vesioikeus toimii tuomarina – ei kuitenkaan käytetty tapahtumien selittämiseen. Se jäi vihjaukseksi, jota ei ryhdytty sen tarkemmin selittämään tai hyödyntämään uutisaiheena. Vastaavalla tavalla pääkirjoituksissa saatettiin vihjata, että tehdasyhtiö keinotteli työntekijöiden kustannuksella ja taktikoi reagoidessaan viranomaisten päätöksiin. Uutisaiheina tai toimijoille lukijan puolesta esitettyinä suorina kysymyksinä tällaisia tulkintoja ei kuitenkaan hyödynnetty.

Myös näkökulmia tunnistava kehys antoi erityisaseman lievestuorelaisten toimeentulolle suhteessa järven pilaantumiseen tai muihin ympäristönäkökohtiin. Tapaukseen liittyviä mielipidekirjoituksia ja julkilausumia kirjoittaneita, teollisuuden jätevesien vaikutuksia työssään Jyväskylän yliopiston biologian laitoksella tutkineita Keski-Suomen ympäristönsuojeluyhdistyksen jäseniä ei tunnistettu haastattelun arvoiseksi näkökulmaksi tapahtumiin. Tehtaan toimintaa osin ympäristönäkökohdista kritisoineet rannanomistajat pääsivät esiin muutamissa jutuissa mutta pääasiassa kuitenkin *Keskisuomalaisen* mielipideosastolla. Tehtaan työntekijät sen sijaan tunnistettiin tapauksen osapuoleksi ja heidän näkemyksiään molemmat lehdet kuvasivat hyvin myötämielisesti. Työntekijöiden ahdinko oli kiinnostava uutisaihe ja tehtaan

toiminnan romantisoinnin tapaan journalistinen kertoja saattoi heidän näkökulmansa tunnistaessaan eläytyä siihen voimakkaastikin.

”Ei työttömien leivällä vettä puhdisteta”

Katkeruutta ja epätietoisuutta Lievestuoreella

Lievestuoreen tehtaan käynnistämisen jälkeen herännyt toivo paremmasta ja väljemmästä toimeentulosta on jälleen vaihtunut paikkakunnalla katkeruudeksi ja epätietoisuudeksi. Vesioikeuden uhkavaatimus toiminnan lopettamisesta on yllättänyt kaikki ja raskaimmin kokevat uhan ne 170, jotka ansaitsevat toimeentulonsa tehtaasta. Näistä vanhimmat ja suuriperheiset näkevät asiassa silkkaa epäoikeudenmukaisuutta, nuoremmat vastaavat varovasti, ettei elämä sentään lopettamiseen kaadu, muut paikkakuntalaiset varovat sanojaan, mutta yleisesti pidetään leipää tärkeämpänä kuin luonnonsuojelullisia näkökohtia. (KSM 1.5.1971.)

Näkökulmien esittämistä pidemmälle tapahtumien taustoittamisessa edettiin Lievestuoreen kiistan uutisoinnissa hyvin harvoin. Rinnastuksia ja ajallisia yhteyksiä rakentavia sekä tapahtumia selittäviä uutiskärkiä oli *Helsingin Sanomissa* 9 ja *Keskisuomalaisessa* 10. Taustoittavat uutiskärjet olivat toimijavetoisia. Kertojavetoisia taustoittavia kärkiä oli aineistossa ainoastaan kolme. Tavanomainen taustoittamisen tapa oli molemmissa lehdissä *ajallisten yhteyksien rakentaminen tulevia tapahtumia ennakoimalla*. Tyypillisiä ennakoinnin aiheita luonteeltaan rutiininomaisissa uutisjutuissa olivat viranomaisten päätöksenteko ja tehtaan tapahtumat. Kaikkiaan kuudestatoista ajallisia yhteyksiä rakentavasta uutiskärjestä *vain yhdessä tapahtumien nykyhetki yhdistetiin sitä edeltäneisiin tapahtumiin*. Uutisaiheita oli periaatteessa tarjolla, sillä aiempi, niin ikään Haarlan perheyhtiön hallitsema tehdasyhtiö oli esimerkiksi jättänyt hoitamatta sen maksettavaksi määrättyjä korvauksia rannanomistajille tehtaan aiemman toiminnan kuluessa aiheutuneista haitoista. Tästäkin vihjattiin uutisoinnissa mutta sitä ei tunnistettu itsenäiseksi tai ajankohtaiseksi uutisaiheeksi.

Valtausuutisoinnin yhteydessä *Helsingin Sanomissa* julkaistu, tehtaan aikaisempia vaiheita valottanut juttu oli taustoittavana, journalistisen kertojan omaehtoisesti rakentamana ”uutisanalyysinä” hyvin poikkeuksellinen muuhun uutisointiin nähden. Tässäkin tapauksessa kertojan aktiivisuus liittyi työhön ja työntekijöiden näkökulmaan.

Lievestuoreesta taisteltu lähes viiden vuoden ajan

Lähes viisi vuotta on kestänyt Lievestuoreen Selluloosatehtaan työntekijöiden taistelu. Kamppailu alkoi syksyllä 1966 irtisanomisuhalla, ja työviikon lyhennyksillä, ja huipentui nyt tehtaan valtaamiseen. Tapahtumat alkoivat vyöryä lokakuun 1. päivänä 1966, jolloin Haarlan Selluloosa Oy:n johto teki päätöksen 28 työntekijän irtisanomisesta. Päätöstä perusteltiin sillä, että alan kannattavuus oli jyrkästi heikentynyt. Tehtaan johdon ja työntekijäpuolen välisten neuvottelujen tuloksena irtisanomiset perutettiin ja tehtaan apuosastolla siirryttiin nelipäiväiseen työviikkoon. (HS 12.5.1971.)

Lievestuoreen tapahtumia käsiteltiin uutisoinnissa pääasiassa yksittäistapauksena, jota ei pyritty rinnastamaan muihin teollisuuden jätevesiin liittyviin tapauksiin tai vesiensuojelun merkitykseen yleensä. Aineiston ainoa kehykseltään rinnastava juttu kertoi Raumalla sijaitsevan Rauma-Repolan paperitehtaan tilanteesta. Jätevetensä puhdistamattomina mereen laskeva tehdas oli hakenut jätevesilupaa vesioikeudelta seitsemän vuotta aiemmin mutta asia oli yhä kesken ja tehdas toimi ilman lupaa. Vastaavanlaisia, vuoden 1962 vesilain toimeenpanon ongelmia ja vesioikeuskäsittelyn hitautta kuvaavia tapauksia olisi löytynyt uutisoitavaksi kymmenittäin. Rauman tehtaan tilanteesta kertovan uutiskärjen asiayhteys ei kuitenkaan syntynyt journalismin aloitteesta, sillä sen pontimena oli raumalaisen kansanedustajan oikeuskanslerille tekemä kantelu.

Lievestuore ei ole yksin

Rauma-Repolan jätevesistä kantelu oikeuskanslerille

Myös Rauma-Repolaa uhkaa syyte vesistön pilaamisesta ilman vesioikeuden lupaa. Tapaus näyttää raumalaisen kansanedustajan Aulis Juvelan (Skdl) tekemän kantelun mukaan eräiltä olennaisilta piirteiltään samanlaiselta kuin Lievestuoreella. Rauma Repola Oy laskee Rauman tehtaitten jätevedet mereen puhdistamattomina. Hakemuksensa se on jättänyt tosin jo seitsemän vuotta sitten, mutta lupa puuttuu edelleen. Kantelussa todetaan, että lain vastaiseen menettelyyn ovat ilmeisesti syyllistyneet myös viranomaiset. (KSML 14.5.1971.)

Tapahtumia selittämään pyrkiviä uutiskärkiä oli aineistossa ainoastaan yksi molemissa lehdissä. *Keskisuomalaisessa* kyse oli tehtaan valtauksen jälkeen julkaistusta jutusta, jossa nimettömän lähteen tietoihin vedoten selitettiin, miten kiista saatiin

ratkaistuksi (KSML 14.5.1971: ”Pääministerin sovintoneuvottelu saatiin aikaan keittiön portaiden kautta”). *Helsingin Sanomissa* selittävä kehys liittyi reportaasiin, jossa tapahtumia ironisoitiin toteamalla Päijänteen saastumisen olevan harvinainen esimerkki tehtaan johdon ja työläisten yksimielisyydestä. Tätä reportaasia ei kirjoittanut muusta Lievestuore-uutisoinnista pääasiassa vastannut Jyväskylän aluetoimittaja, vaan Lievestuoreelle Helsingistä erikseen lähetetty toimittaja. Molempien lehtien pääkirjoitusten vihjaukset tehtaan käynnistämisen taustalla vaikuttaneista motiveista tai tehtaan aiemman lopettamispäätöksen syyt ja niiden kytkeytyminen nykyiseen tilanteeseen eivät riittäneet tuottamaan tapahtumia taustoittavia tai selittäviä uutiskärkiä.

Suomen kuuluisin jäteoja vaahtoa nyt Lievestuoreella

Tehtaan johto ja työläiset kerrankin yhtä mieltä: Saastuttamalla Päijänne saadaan työtä sadoille

Lievestuoreen järvessä ei viihdy muikku, ei siika, ei kuha. Vaikka tehdas seisoi kolme vuotta käyttämättömänä, ei näitä kaloja ole järvestä saatua. Ahvenia ja haukia kalamiehille kuitenkin nousee. Kesäkalaa ei järvestä syö tehtaan teknillinen johtajakaan. Siinä on liian pikantti maku. Sen sijaan hän lupaa juoda vaikka litran järven vettä päivässä. Johtaja Lautamo myöntää: ”Olemme rikollisia, mutta olemme hyvässä seurassa”. (HS 28.3.1971.)

Mielipiteenilmaisun näkökulmasta journalismin merkitys Lievestuoreen kiistan jäsentäjänä rajoittui pääkirjoituksiin, joita kuitenkin käytettiin kiistan kommentointiin verrattain aktiivisesti. Muunlaisia journalistisia mielipiteenilmaisuja edusti ainoastaan yksi *Keskisuomalaisen* pakina, joka sekun lähinnä referoi muiden lehtien pääkirjoituksia.²⁶ *Helsingin Sanomat* kommentoi Lievestuoreen kiistaa neljässä ja *Keskisuomalainen* kuudessa pääkirjoituksessa. Pääkirjoitusten merkitystä erityisesti *Keskisuomalaisen* uutisoinnissa korosti myös se, että muiden lehtien kiistaa käsitteleviä pääkirjoituksia lainattiin säännöllisesti ja tilaa säästämättä Muut lehdet -palsalle.

Pääkirjoituksissaan lehdet käsittelevät kiistaa eri näkökulmista. Jyrkkien kannanottojen sijaan ne korostivat kiistan ratkaisemista kaikkien etuja mahdollisimman hyvin palvelevalla tavalla. *Helsingin Sanomien* ja *Keskisuomalaisen* pääkirjoitusten

²⁶ Kyse oli ”Toimituspöydän takaa” otsikoidulla juttupaikalla julkaistusta nimimerkin ”Emanuel” tekstistä (KSML 4.6.1971: ”Lievestuoreen pintavaahdot kuohuvat vieläkin, vaikka ovatkin jo madaltuneet”).

analyttisyys erosi selvästi esimerkiksi Muut lehdet -palstalla usein lainatuista vasemmistolehdistä. Lievestuoreen kiistaa tarkasteltiin hieman painokkaammin ympäristön näkökulmasta *Keskisuomalaisessa*. Esimerkiksi kiistan ratkaisseen vesioikeuden uuden päätöksen jälkeen *Helsingin Sanomat* ihmetteli pääkirjoituksessaan, miksi Lievestuoreella löytyi työllisyys- ja ympäristönäkökohdat yhdistänyt kompromissi, mutta Valmetin telakan sijoittaminen Vuosaareen estettiin eduskunnassa ympäristöperustein (HS 3.6.1971: "Lievestuore ja Vuosaari"). Vastaava ero oli havaittavissa myös tehtaan valtauksen uutisoinnissa: valtaajien viljelemä työtaisteluretoriikka korostui *Helsingin Sanomissa* selvästi enemmän kuin *Keskisuomalaisessa*. Vaikka kyse oli lehden levikkialueen työpaikoista, *Keskisuomalainen* korosti pääkirjoituksessa tapahtumien ristiriitaisuutta ja toivoi ympäristönsuojelun edistyvän.

Itä-Suomen vesioikeuden tiistainen päätös ei vielä ole saanut lainvoimaa, mutta tehtaalla on jo nyt tavallaan "laillinen lupa jatkaa laittomasti tuotantoa". Värikkäässä näytelmässä, joka ajoittain on saanut vahvoja tragikomiikan piirteitä, lähestytään viimeistä näytöstä. Nyt on menossa välinäytös, joka lupaa laihaa sovintoa lihavan riidan päätteeksi. Laihaa nimenomaan vesiensuojelun kannalta. Otsikoksi sopisi vaikkapa "Kompromissi teollisuuden ehdoilla". [...] Vesistön suojeleminen ei kuitenkaan ole yhden ainoan tehtaan velvollisuus. Kun Keski-Suomen selluloosa joutuu nyt toteuttamaan puhdistamossuunnitelmansa poikkeuksellisen kireän aikataulun puitteissa, on myös muilta vesistön likaajilta edellytettävä aivan yhtä vaativaa ohjelmaa. Olkoot kaikki likaajat yhdenvertaisia tässäkin suhteessa! Olivatpa syyt vesioikeuden asennemuutokseen mitkä tahansa, päätös on suuntaa antava siinä mielessä, että se ainakin pyrkii sovittelemaan toisaalta teollisuuden ja sen työntekijäin sekä toisaalta ympäristönsuojelun välisiä ristiriitoja. (KSML 3.6.1971: "Välinäytös ennen finaalia".)

Kuusamo 1994: Näkökulmia esittävä julkisuus

Journalismin julkisuutta jäsentävää toimintaa Kuusamon metsäkiistan tapauksessa hallitsivat samat eleet kuin Lievestuoreen tapauksessa. Kiistaan liittyvät uutiskärjet olivat yleisimmin tarkoitukseltaan raportoivia (49 %) ja perustuivat kerronnallisesti toimijoiden puheiden tiivistämiselle.²⁷ Toinen tärkeä uutiskärkien ele oli näkökulmien tunnistaminen (42 %) toimijoiden puheita referoimalla. Näkökulmia tunnistavat uutiskärjet olivat Kuusamon tapauksessa selvästi Lievestuoreen kiistajulkisuutta yleisempiä. Myös tunnistamisen tapa oli selvästi erilainen.

Näkökulmien tunnistamista pidemmälle menevä tapahtumien taustoittaminen tai selittäminen oli vastaavasti vielä Lievestuoreenkin kiistaa harvinaisempaa. Tavallisin taustoittamisen tapa Kuusamon kiistassa oli tapahtumien nykyhetken kytkeminen menneisiin tai tuleviin tapahtumiin (4 %). Lievestuoreen kiistan tapaan noin viidesosa uutisoitua hallinneista raportoivista uutiskärjistä oli kertojavetoisia. Koko aineistossa kertojavetoiset uutiskärjet olivat Kuusamon kiistassa (19 %) hieman yleisempiä kuin Lievestuoreen tapauksessa (13 %).

Aineiston tarkoitukseltaan raportoivissa jutuissa kerrottiin yhtäältä *mitä kiistametsissä oli kulloinkin tapahtunut*, toisaalta *selostettiin yleisemmällä tasolla kiistan tilannetta, sovittelupyrkimyksiä ja viranomaisten toimia*. Kiistaa konkreettisten tapahtumien näkökulmasta lähestyvässä metsäjutuissa kysymys oli joko yhteismetsän aloittamista hakkuista tai aktivistien toimista hakkuiden pysäyttämiseksi. *Kalevassa* tarkoitukseltaan raportoivat jutut perustuivat yleensä toimijoiden puheiden referoimiselle tai tiivistämiselle. *Helsingin Sanomissa* selvästi tavallisempaa oli tapahtumien raportoiminen kertojavetoisesti. Tämä johtui Kuusamon kiistametsien tapahtumien pelkistymisestä rutiininomaisiksi sähköuutisiksi, joissa ei välttämättä mainittu lainkaan lähteitä esitetyille tiedoille. Aktivistien toimituksille tiedottamisesta, yhteismetsän toimintaan liittyvistä havainnoista uutisoitiin molemmissa lehdissä sekä raportoivassa kehyksessä että havaintojen näkökulmaisuuksia korostaen. *Kalevan* Kuusamon aluetoimituksen toimittaja vieraili kiistametsissä, haastatteli osapuolia ja raportoi lähteiden puheiden pohjalta tilanteesta lukijoille.

Suojelijat seurasivat sivusta

Kuusamon kiistahakkuilla maanantaina rauhallista

Tilanne Kuusamon yhteismetsän Syrjävaaran työmaalla pysyi maanantaina rauhallisena. Urakoitsijat jatkoivat hakkuista tielinjalla sekä tientekoa eivätkä paikalla olleet luontoliittolaiset yrittäneet estää töitä. Työmaalla oli järjestystä valvomassa sekä poliiseja että rajavartioloita. Yhteismetsän osakkaita ei maanantaina ainakaan puoleen päivään mennessä näkynyt. (Kaleva 31.1.1995.)

Kiistan asetelmaa yleisemmällä tasolla tarkastelevat, tarkoitukseltaan raportoivat uutiskärjet selostivat kiistan tilannetta tyypillisesti yhteismetsän toiminnan näkökulmasta ja arvioivat sen vaikutuksia kiistan kulkuun. Tällaisia *asetelmajuttuja* oli aineistossa konkreettisia metsäjuttuja vähemmän. Sisällöltään niissä lähestyttiin ajoittain uutisanalyysimäistä, syitä ja seurauksia erittelevää ja niillä spekuloidaan taustoitusta, vaikka kärjet olivatkin tarkoitukseltaan raportoivia.

Lehtien välillä oli asetelmajuttujen uutiskärjissä ja leipäteksteissä ilmennyt selkeä ero siinä, kenen tilannemääritelmille uutisointi perustui. Aktivistien tilannemääritelmät sulautuivat erityisesti *Helsingin Sanomien* asetelmajuttujen toimijoiden puheita tiivistäviin tilannekuvauksiin – kuten alla lainatun katkelman maininnassa ”viimeisistä laajoista vanhoista metsistä”. Vastaavalla tavalla kertoja saattoi tiivistää tilanteen siten, että hakkuut etenevät kohti alueen ”maisemallisesti komeimpia kohtia” tai todeta, että yhteismetsä ”puskee tietä luonnonarvojen inventointialueelle”. *Kalevan* asetelmajuttujen tilannemääritelmät olivat puolestaan avoimempia yhteismetsän edustajien näkemyksille. Tämä käy ilmi esimerkiksi alla lainatun katkelman viittauksissa ”kohtuuttomiin mittoihin” paisuneesta suojelukiistasta, joka on ajanut yhteismetsän ”hankalaan asemaan”.

Kiista suojelumetsistä kärjistyy taas Kuusamossa

Luontoaktivistit jätettiin mottiin tukkipinon taakse

Kuusamon metsäkiista on kärjistymässä Talaskankaan kaltaiseksi yhteenotoksi. Kuusamon yhteismetsä ei suostu Kuusamon eteläpuolella sijaitsevien viimeisten laajojen vanhojen metsiensä luontokartoituksiin. (HS 1.11.1994.)

Kuusamon yhteismetsälle etsitään hakattavaksi korvaavia leimikoita

Kohtuuttomiin mittoihin paisuneen suojelukiistan vuoksi hankalaan asemaan joutuneelle Kuusamon yhteismetsälle yritetään löytää korvaavia leimikoita. Oulun lääninhallituksen joulukuun puolivälissä palkkaamien kahden biologin työ on kuitenkin alkanut kangerrellen. Luontoaktivisteihin korviaan myöten kyllästynyt yhteismetsä ei ole arvioijien mukaan lämmennyt yhteistyöhön, minkä vuoksi puuston perusteella tehtävä inventointi sujuu hitaasti. (Kaleva 5.1.1995.)

Kuusamon metsäkiistan uutisoinnissa näkökulmia tunnistavat uutiskärjet olivat lähes tasaveroisessa asemassa raportoivien uutiskärkien kanssa. *Helsingin Sanomissa* näkökulmien tunnistaminen toimijoiden puheita referoimalla oli uutisoinnin yleisin julkisuutta jäsentävä ele. Näkökulmakehysten yleisyyden lisäksi myös tapa esittää näkökulmia oli selvästi erilainen verrattuna Lievestuoreen kiistaan, vaikka kerronnallisesti kyse olikin edelleen toimijoiden puheiden tiivistämisestä, ei kertojan omista havainnoista tai päätelmistä. Näkökulman erityisyys osoitettiin toimijoiden puhetta suoraan tai epäsuoraan lainaavien otsikoiden sijaan *kuvaillemalla toimijoiden kannanottojen luonnetta*. Näissä kiistaa dramatisoivissa kuvauksissa Greenpeace moitti

ja *paheksui*, Luonto-Liitto *arvosteli*, vihreät *peräsivät*, Luonnonsuojeluliitto *paheksui*, yhteismetsä *kaipasi* ja *pelkäsi*, maanomistajia *hirvitti*, MTK *toivoi* sekä metsänomistajia *kauhistutti* ja *ihmetytti*.

Metsäaktivistien näkemykset pääsivät hyvin esiin molemmissa lehdissä ja heistä tehtiin myös myötäsukaisia henkilöjuttuja. Raportoivan kehyksen tapaan metsäaktivistien näkemyksiin otettiin *Kalevassa* kuitenkin etäisyyttä kerronnallisin keinoin ja sanastovalinnoin. Selkeä ero lehtien välillä oli siinä, että *Kaleva* nosti esiin huomattavasti enemmän paitsi yhteismetsän myös sitä tukevien tahojen – esimerkiksi erilaisten paikallisten metsäjärjestöjen ja MTK:n – näkemyksiä, jotka jäivät käytännössä näkymättömiin *Helsingin Sanomissa*. Toimijoiden väliselle erimielisyydelle eksplisiittisesti perustuvat näkökulmakehykset olivat harvinaisia. Tavanomaisempaa oli erimielisyyden ilmeneminen epäsuorasti joko kiistan asetelmaa kuvaavassa raportoinnissa tai näkökulmina esiin nostettujen puheiden ristiriitaisuutena.

Kuusamon yhteismetsä pelkää suojelun syövän leivän kokonaan

Metsäkiista sotki puolen vuosisadan hakkuut

Kuusamossa kovan kädenväännön jälkeen ensi vuoden elokuun loppuun saakka rauhoitettujen vanhojen metsien suojelun laajuus on Kuusamon yhteismetsälle ja ehkä koko kunnalle kohtalonkysymys. (Kaleva 11.11.1994.)

Metsäala kerrankin yksimielinen:

Suojeluvaatimukset uhkaavat Pohjois-Suomen puuhoiltoa (Kaleva 8.2.1995).

Koillis-Suomen yhteismetsien puheenjohtajat:

Leimikkoterrorilla tehty hallaa metsien suojelulle (Kaleva 14.2.1995).

Valvontaviranomaisen käsitys:

Kuusamon yhteismetsässä toteutuu kestävä kehitys (Kaleva 19.12.1994).

Tarkoitukseltaan näkökulmien tunnistamista pidemmälle tapahtumien taustoituksessa menevät uutiskärjet olivat hyvin harvinaisia. *Helsingin Sanomissa* julkaistiin kolme tarkoitukseltaan taustoittavaa juttua ja *Kalevassa* kuusi. Tavallisin taustoittava ele oli tapahtumien nykyhetken kytkeminen tuleviin tapahtumiin. Menneisyyteen suuntautuneita taustoittavia uutiskärkiä ei aineistossa ollut lainkaan. Kuusamon kiistaa ei uutiskärjissä juuri kytketty 1990-luvun aiempiin metsäkiistoihin tai yhteis-

metsän aiempiin suojelukiistoihin. *Kalevan* tulevaisuutta ennakoivissa uutiskärjissä kiistaa ja aktivistien vaatimuksia käsiteltiin erityisesti kuusamolaisten tulevaisuuden toimeentuloa uhkaavana tekijänä.²⁸

Kuusamon kiistaa rinnastamaan pyrkiviä uutiskärkiä oli aineistossa neljä. Rinnastuksen kohteina olivat Ruotsin metsäkiistat, lääninhallitusten luonnonsuojelutarkoituksissa määräämät toimenpidekiellot, Pohjois-Suomen luonnontilaisten metsien määrä ja pohjoisen metsien kasvunopeus. Ruotsin metsäkiistoissa kertovassa jutussa esiintyi *metsäkiistoihin* perehtynyt tutkija, mitä voi pitää merkinä ainakin tieteen ja tutkimuksen kentän laajenemisesta ja ehkä myös journalistisen taustoituksen syvenemisestä Lievestuoreen aikaan nähden.

Toimenpidekieltoja tarvittu harvoin

Poliisi valvoo päätöksiä, kiellon rikkomisesta jopa vankeutta

Kuusamon yhteismetsän alueelle julistettiin maanantaina jo kolmas toimenpidekielto. Se kertoo tilanteen kiperyydestä, sillä toimenpidekieltoja on tarvittu harvoin. Oulun lääninhallitus on aiemmin antanut vain muutamia kiellon vuodessa. Toimenpidekielto perustuu luonnonsuojelulain 18. pykälään. Sen perusteella valtiolla on oikeus lunastaa maata suojelutarkoituksessa. (Kaleva 21.2.1995.)

Ruotsin metsäkiistat viileämpiä

Pohjoisten suojelualueiden vertailu vaikeaa

Ruotsissa metsäkiistat eivät ole sytyttäneet samanlaisia intohimoja kuin Suomessa. Vakavia yhteenottoja on ollut vähemmän, ja keskustelu käydään mieluummin lehtien sivuilla kuin paikan päällä. (Kaleva 24.1.1995.)

Tarkoitukseltaan tapahtumia *selittäviä* uutiskärkiä oli aineistossa kuusi. *Helsingin Sanomien* ainoa tarkoitukseltaan selittävä uutiskärki oli luontopalstan juttu, jossa kiistaa selitettiin kuvailemalla Närängänvaaran kansallispuistomaisia luonnonarvoja. *Kalevan* selittävässä jutussa metsäkiistojen syntymistä selitettiin korvauskysymyksillä, lääninhallituksen toimenpidekieltoa Närängänvaaran luonnonarvoilla, Green-

²⁸ Tämä kävi selkeimmin ilmi 19.12.1994 julkaistusta juttukokonaisuudesta. Etusivun ajallisia yhteyksiä rakentavassa otsikossa ”Metsien suojelu uhkaa puuhoitoa”. Sisäsivulla paikallisten asukkaiden näkökulma tiivistyi otsikoksi ”Metsiensuojelu on kirosana Koillismaahan syrjäseuduilla”. Metsälautakunnan johtajan näkemykset todettiin otsikolla ”Kuusamon yhteismetsässä toteutuu kestävä kehitys”. Kiistan seurauksia tarkasteltiin sisäsivulla otsikolla ”Ylimoitettu vanhojen metsien suojelu vaarantaa puuhoitoa”.

peacen toimintaa sen tarpeella hankkia lisää maksavia jäseniä sekä yhteismetsän toimintaa sen merkityksellä poliittisen ja taloudellisen vallan käyttäjänä Kuusamossa. Viimeksi mainittu juttu oli myös sikäli poikkeuksellinen, että siinä yhteismetsää tarkasteltiin *Kalevan* muuta uutisointia selkeämmin ulkopäin, analyysin kohteena. Jutussa kerrottiin yhteismetsän suurosakkaista ja koitettiin tuoda esiin heidän näkemyksiään kiistasta.²⁹

Suojelusotaa käyvä yhteismetsä on suurvaikuttaja Kuusamon kulisseyksessä

Omaisuuksiaan puolustavat isäntämiehet hankalia vastustajia myös kotikylän ulkopuolella.

Räväkällä metsäpolitiikallaan kansainväliseen julkisuuteen itsensä ja joidenkin mielestä koko suomalaisen metsäteollisuuden parturoinut Kuusamon yhteismetsä on muutakin kuin pelkkä metsänomistajien yhteenliittymä. Kuusamolaisittain tämä liki 6000 osakkaan organisaatio on myös ylivertainen poliittisen ja taloudellisen vallan käyttäjä. (*Kaleva* 23.2.1995.)

Journalististen mielipiteenilmaisujen näkökulmasta pääkirjoitusten merkitys oli Kuusamon kiistassa selvästi vähäisempi kuin Lievestuoreen tapauksessa. Myös Muut lehdet -palstan pääkirjoituslainausten merkitys oli huomattavasti pienempi. *Helsingin Sanomat* käsitteli Kuusamon tapahtumia vain yhdessä ja *Kaleva* neljässä pääkirjoituksessa. *Kalevassa* julkaistiin lisäksi yksi kiistaa käsitellyt toimittajan kolumni.

Lievestuoreen kiistan tapaan lehdet eivät ottaneet tapahtumiin jyrkkää kantaa, vaan pyrkivät pikemminkin erittelemään sitä ulkopuolisen näkökulmasta. *Helsingin Sanomat* asemoitui pääkirjoituksessaan lähemmäksi luonnonsuojeludiskurssia korostaessaan suojelupäätösten tärkeyttä markkinanäkökulmasta. *Kalevassa* kiistaan otettiin kantaa myös konkreettisemmalla tasolla. Sekä metsäaktivisteilla että yhteismetsällä nähtiin olevan perusteet toiminnallensa, joka ylilyönteineen aiheutti kuitenkin suomalaisen metsäteollisuuden näkökulmasta hyvin haitallisen kiistan. Molemmissa lehdissä suojelukorvauksista päättävillä poliitikoilla uskottiin olevan avaimet Kuusamon kaltaisten kiistojen ratkaisemiseen. Pääkirjoitusten näkemys poliitikoiden tärkeästä asemasta ei kuitenkaan näkynyt lainkaan lehtien uutisosastoilla, jossa poliitikkoja esiintyi harvakseltaan, eikä heitä erityisen voimakkaasti haastettu ratkaisemaan tapausta.

²⁹ Jutun kirjoittaja oli Kuusamon aluetoimituksen sijaan ilmeisesti Oulun toimituksesta, eikä hän kirjoittanut muita kiistaan liittyviä juttuja.

Metsäkiistat vaativat nopeita ja selkeitä ratkaisuja. Suomelle elintärkeää metsäteollisuutta ei ole viisasta vaarantaa ajautumalla toistuvasti skandaaleihin ja boikottihuihin. Jos ostajat haluavat paperia, jonka raaka-aineeksi ei ole kaadettu vanhoja metsiä tai tuhottu uhanalaisia lajeja, vaatimus on parasta ottaa todesta. [...] Kun tehokäsittelyltä säästyneitä vanhoja ja arvokkaita metsiä on vain vähän jäljellä, ne pitää määritellä ja suojella nopeasti. Ratkaisuun tarvitaan korkean tason poliittinen päätös, koska metsä- ja ympäristöviranomaisilla ei selvästi ole keinoja sopia järjestelyistä. (Hs 25.2.1995: ”Käytön ja suojelun riita ratkaistava”).

Kuusamon yhteismetsän osakkaat halusivat osoittaa, että omistaja on isäntä metsässään. He eivät jostain syystä olleet vielä huomanneet, että kaikkialla maailmassa on herätty ympäristön suojeluun. Siltä ei enää voi eikä kannatakaan sulkea silmiä. Tosiasiat on viisasta ottaa huomioon. [...] Luonnonsuojelijat eivät puolestaan ole halunneet vähimmässäkään määrin ymmärtää elinmahdollisuuksiaan puolustavia pohjoisen ihmisiä. Maailmalle on levitetty liioittelevaa ja vääristelevääkin tietoa siitä, millainen on tilanne Pohjois-Suomessa. (Kaleva 24.2.1995: ”Kallista kiivailua”).

Talvivaara 2012: Kertojavetoinen julkisuus

Talvivaaran kiistassa journalistinen julkisuus rakentui Lievestuoreen ja Kuusamon tapausten tapaan pääasiassa raportoivassa (51 %) ja näkökulmia esittävässä kehyksessä (24 %).³⁰ Tavallisin journalistinen ele oli molemmissa lehdissä edelleen toimijoiden puheita tiivistävä uutiskärki, joka vastasi kysymyksen, *mitä on tapahtunut*. Journalismin julkisuutta jäsentävä toiminta oli Talvivaaran kiistassa kuitenkin monella muulla tavalla erilaista kuin 18 vuotta aiemmin Kuusamon kiistassa ja 41 vuotta aiemmin Lievestuoreella. Tarkoitukseltaan taustoittavia oli Talvivaaran kiistassa lähes viidesosa uutiskärjistä, mikä on selvästi enemmän kuin Kuusamon ja Lievestuoreen tapauksissa. Erityisesti ajallisia yhteyksiä rakentavilla uutiskärjillä oli selvästi suurempi merkitys. Näkökulmia esittäviä uutiskärkiä oli Talvivaaran tapauksessa puolestaan selvästi vähemmän kuin kahdessa aiemmassa kiistassa. *Kainuun Sanomissa* raportoiva kehys oli tarkoitukseltaan taustoittavien kehysten kustannuksella keskeisemmällä sijalla kuin *Helsingin Sanomissa*.

³⁰ Tutkimuksen kohteena olivat aineiston *uutisjutut*, joita oli yhteensä 254 (*Helsingin Sanomat* 81 ja *Kainuun Sanomat* 173).

Kerronnallisesti merkittävä muutos oli se, että journalistisen kertojan omat havainnot tai päätelmät olivat käytännössä yhtä yleinen tapa (28 %) rakentaa uutiskärki kuin toimijoiden puheiden referoiminen tai tiivistäminen. Kärkien kertojavetoisuutta selittää osittain faktalaatikoiden ja sisäsivun juttujen sisältöä kertojan toimesta yhteen vetävien etusivun vinkkien yleistyminen.³¹ Kertojan aktiivisuus Talvivaaran kiistajulkisuuden jäsentäjänä oli aiempia tapauksia laaja-alaisempaa, sillä kertojavetoisilla kärjillä oli merkittävä osuus paitsi raportoivissa myös tarkoituskiltaan näkökulmia esittävissä ja taustoittavissa uutiskärjissä. Toimijoiden puheiden referoiminen ja tiivistäminen olivat *Kainuun Sanomissa* yleisempiä kuin kertojavetoisammassa *Helsingin Sanomissa*.

Kuusamon metsäkiistan tapaan tutkittujen lehtien välillä oli selvä ero siinä, miten journalistinen kertoja tiivisti toimijoiden puheita uutiskärjiksi ja minkälaisia omia päätelmiään tai havaintojaan kertoja esitti uutiskärkinä. *Helsingin Sanomissa* kerronta nojasi sisällöllisesti jätealtaan vuodon ympäristövaikutuksia ja vastuukysymyksiä korostavaan katastrofidiskurssiin. *Kainuun Sanomat* puolestaan nojasi vuodon tukkimista korostavaan onnettomuusdiskurssiin ja piti esillä kysymystä kaivoksen tulevaisuudesta.

Helsingin Sanomissa katastrofidiskurssiin vaikutus kävi raportoivassa kehyksessä selvästi ilmi esimerkiksi vuotavan veden metallipitoisuuksista tai muista ympäristövaikutuksista kertovissa jutuissa. Esimerkiksi keskiviikon 7.11.2012 pääjutun kärjessä kertoja kuvasi sakka-altaiden vesiä niiden nikkelpitoisuuden perusteella kaivosalueella muhivaksi ”päästöpommiksi”.³² Jutussa puhuvat toimijat eivät tällaista tulkintaa esittäneet tai edes kommentoineet toimittajan väitteen taustalla olevaa ajatuskoetta, jossa ”kaikki kaivokselta karkaavat vedet päätyisivät näin väkevinä ympäristöön”. Toimittajan ajatuskoe on hyvä esimerkki myös siitä, miten kertojan tekemien *havaintojen* sijaan uutiskärjet rakentuivat Talvivaaran tapauksessa tavan-

³¹ Vinkkejä arvioitiin tutkimuksessa itsenäisinä juttuina, eikä viittauksen kohteena olevan sisäsivun jutun osina. Näin tehtiin muun muassa siksi, että vinkit vetivät tavanomaisesti yhteen useamman kuin yhden sisäsivun jutun antia. Vinkit olivat itsenäisiä juttuja, joissa tiivistettiin, mitä aiheesta sisäsiivuilla kerrottiin. Kertojavetoisia uutiskärkiä oli kuitenkin Lievestuoreta ja Kuusamoa enemmän myös pelkkiä sisäsivun uutisia tarkasteltaessa.

³² Vastaavalla tavalla journalistinen kertoja saattoi omatoimisesti esimerkiksi kuvailla nikkeliarvojen ylittyneen ”rajusti”, puhua ”tuhohoesta” tai päätellä luontomatkaillen ”tahriutuneen”, vaikka mikään tekstissä lainattu lähde ei näin väittänytkään. Myös *Kainuun Sanomissa* kertoja puhui tällä tavalla ”karmeasta myrkkycocktailista”, ”arvosteluryöpystä” tai ”mustasta maanantaista”. Katastrofidiskurssin suuntaan viettävä journalistinen tulkinta ja johtopäätösten vetäminen oli *Kainuun Sanomissa* kuitenkin huomattavasti harvinaisempaa.

omaisesti nimenoman toimittajan asiaan perehtymisensä perusteella tekemille *päätelmille*.³³

Nikkeliä 50 kertaa yli sallitun

Talvivaaran kaivosalueelta on päässyt vesiin nikkeliä jo 50 kertaa enemmän kuin saisi. Varsinainen pommi muhii kaivosalueella. Toistaiseksi valtaosa metallipitoisista jätevesistä on pysynyt varoaltaissa.

SOTKAMO/HELSINKI. Talvivaaran kaivosalueelta on vuotanut lähivesiin merkittäviä määriä vesieliöille haitallista nikkeliä. Kaivoksen pohjoispuolella, Salmisen ja Kalliojärven välisessä ojassa nikkelpitoisuudet ylittyvät 50-kertaisesti. Eteläpuolelle nikkeliä ei ole toistaiseksi päässyt. Varsinainen päästöpommi muhii kuitenkin itse teollisuusalueella. Vuotavien kipsisakka-altaiden nikkelpitoisuudet ovat huimia, 20–30 milligrammaa litrassa. (HS 7.11.2012.)

Konkreettinen esimerkki lehtien välisestä erosta raportoivan kehysten suuntautumisessa oli uutisointi Helsingissä järjestetyistä tiedotustilaisuuksista, joissa käsiteltiin vuodon ympäristövaikutuksia. Tiistaina 13.11. *Helsingin Sanomien* leipätekstiltään lähinnä vuodon hallintatoimiin keskittyneen pääjutun ympäristökärjessä kerrottiin Suomen ympäristökeskuksen tutkijoiden mallilaskelmien perusteella: ”Talvivaarasta lähijärviin yli tuhat kiloa nikkeliä”. Keskiviikkona 14.11. pääjutussa puolestaan pääteltiin tuoreiden vesinäytteiden perusteella: ”Alumiini tappaa järven kalat”. Kokonaisvaltaisesta tuhosta kertovan kärjen taustalla oli jutun perusteella ympäristökeskuksen erikoistutkijan lausunto, jonka mukaan ”kalakuolemia on odotettavissa”.

Kainuun Sanomissa tiedotustilaisuuksia ei pidetty yhtä uutisarvoisina ja niiden viesti myös tulkittiin toisella tavalla. Ensimmäisestä tilaisuudesta ja ympäristökeskuksen mallilaskelmista kertovassa uutisessa otsikon johtopäätös oli ”Vaikutukset vielä täysi arvoitus” (ks 13.11.2012). Päivän pääuutisena oli kuitenkin Talvivaaran taloustilanne (”Maastoon valuu viisi miljoonaa euroa viikossa”). Toisesta tiedostusti-

³³ Lievestuoreen tapauksessa kertoja teki *havaintoja* tehtaan toiminnasta (”piipusta nouse taas savu”) ja yksittäisissä tapauksissa myös jätevedestä (”viskin väristä”). Talvivaaran tapauksessa kertojan tekemille havainnoille perustuvat kärjet olivat harvinaisia ja liittyivät lähinnä vuodon tukkimisyrittäisiin. Havaintojen sijaan erityisesti *Helsingin Sanomien* uutisoinnissa oli juttuja, joiden lähtökohtana olivat toimittajan tekemät *päätelmät*, joita jutussa esiintyvät toimijat sitten vahvistivat, kiistivät tai puhuivat itse asiassa muista asioista. Paikan päältä tehtyjen havaintojen korvautumiseen päätelmillä saattaa kerronnan tyylin ohella vaikuttaa Talvivaara-uutisoinnin intensiivisyys ja toimittajien rajattu pääsy kaivosalueelle. Toisaalta myös toimitustyön keinovalikoima ja uutistyön luonne ovat Lievestuoreen ja Talvivaaran välisellä ajanjaksolla saattaneet muuttua päätelmien esittämistä havaintojen sijaan suosivaksi.

laisuudesta *Kainuun Sanomat* kertoi *Helsingin Sanomien* sävyyn – mutta vasta sivulla A7 (”Talvivaaran päästö on karmea myrkkycocktail”). Sitä uutisarvoisempina raportoinnin kohteina pidettiin vuotovesien kalkitusta, vuodon tyrehtymistä ja kaivoksen metallitehtaan mahdollista käynnistämistä (myrkkyuutiseen viitattiin kuitenkin lehden etusivun pääotsikossa ”Vesi on jo myrkyllistä”).

Sama kuvio toistui jätealtaiden sisällön uraanipitoisuuksista uutisoitaessa. *Helsingin Sanomien* torstain 8.11. pääuutisessa ”Ympäristöön valuu uraania” huomio kiinnitettiin kipsisakka-altaiden veden uraanipitoisuuteen ja sen mahdollisiin vaikutuksiin. Jutussa Säteilyturvakeskuksen johtaja totesi ”sellaista vettä ei missään tapauksessa voi suositella juotavaksi”. Hän kuitenkin huomautti, että pitoisuudet oli mitattu aivan vuotokohdan juurelta ja ne laimenisivat sekoittuessaan muihin vesiin. *Kainuun Sanomat* käsitteli samaa asiaa otsikolla ”Vuotoveden uraanista ei vaaraa terveydelle” ja jutussa Säteilyturvakeskuksen johtaja totesi, että sairastumisriski olisi olemassa, jos vuotavaa vettä juotaisiin pitkiä aikoja. Päivän pääuutiseksi *Kainuun Sanomat* nosti uraanipitoisuuden sijaan vuodon tukkimispyrkimykset: ”Reikä löytyi, tehtaan ylösajo viivästyi”.

Näkökulmia tunnistavat uutiskärjet olivat Talvivaara-uutisoinnissa harvinaisempia kuin Lievestuoreen tai Kuusamon tapauksissa. Kerronnallisesti ne perustuivat pääasiassa toimijoiden puheiden referoimiselle. Tyypillisesti näkökulmia tunnistavien sähköuutisten otsikko oli suora lainaus tai esittäjän nimen ja kaksoispisteen jälkeen esitetty toimittajan tiivistys kyseisen toimijan näkemyksestä. Kuusamon kiistan kaltaista lausuntojen dramatisoivaa kuvailua ei Talvivaaran tapauksessa ilmennyt. Kuten aiemmissa tapauksissa, myös Talvivaaran kohdalla aineistossa oli ainoastaan muutamia juttua, joissa näkökulmien esittämisen kärkeä oli toimijoiden välinen erimielisyys.

Myös näkökulmien tunnistamisessa lehtien välillä oli selkeitä eroja. Raportoivan kehysten tapaan myös näkökulmia esittävää kehystä hallitsi *Kainuun Sanomissa* Talvivaaran näkökulma. Kun Pekka Perä palasi julkisuuteen, lehti julkaisi hänestä samassa numerossa peräti kaksi myötäsukaista henkilökuvaa. Kaivoksen työntekijöitä ei sen sijaan julkisuudessa yhtä poikkeusta lukuun ottamatta esiintynyt, mikä oli merkittävä ero Lievestuoreen tapaukseen verrattuna.

Pekka Perän Talvivaara-painajainen

Haastattelu: ”Hyvä tarkoitus paljastui karmeaksi virheeksi”

Talvivaaran toimitusjohtaja Pekka Perä, 48, on väsynyt. Mies ei yritäkään teeskennellä energistä johtajaa, vaikka hänet on juuri valittu takaisin yhtiönsä toimitusjohtajaksi. (KS/STT 16.11.2102.)

Projektimies palasi peräsimeen

Projekti: Pekka Perä yrittää pelastaa perustamastaan Talvivaaran kaivoksesta sen, mitä vielä pelastettavissa on.

Paluu: Omapäinen kaivospomo sanoo palaavansa omasta halustaan selvittämään itse keittämänsä soppaa.

Pelastaja: Öykkärin mainetta kantava kaivosinsinööri joutuu sivistämään käytöstään, jos aikoo selvitä ympäristökatastrofista voittajana. (KS 16.11.2012.)

Helsingin Sanomissa näkökulmia tunnistavien uutiskärkien tarkoituksena oli Talvivaaran näkemysten esittämisen sijaan viranomaiskritiikki, jossa näkyvin rooli oli kahdella ympäristöoikeuden professorilla. Kyse oli *Helsingin Sanomien* uutisvalinnoista ja uutistyyöstä, sillä kumpikaan professoreista ei esiintynyt *Kainuun Sanomissa* puhuvana toimijana. Itä-Suomen yliopiston ympäristöoikeuden professori Tapio Määttä näkemykset tiivistettiin HS:n etusivun otsikossa ”Professori: Talvivaaran kaivoksen sulkemiselle oli perusteet jo keväällä” (HS 8.11.2012). Sisäsivun uutisen kuvituksena oli revinnäisiä lainkohdista, jotka olisivat antaneet viranomaisille mahdollisuuden keskeyttää kaivoksen toiminta jo ennen vuotoa. Seuraavana päivänä puheenvuoron sai Helsingin yliopiston ympäristöoikeuden professori Vesa Majamaa, joka – tarkoitukseltaan selittävässä jutussa – osoitti *Helsingin Sanomien* laatiman kaavion tukevana ”syytöytehtaan” sijaitsevan ympäristöministeriössä.³⁴

Helsingin Sanomat oli selvästi aktiivisempi myös ympäristövaikutuksista kärsivien tahojen tunnistamisessa ja heidän näkökulmansa artikuloimisessa. Molemmat lehdet nostivat esiin kajaanilaiset seurakuntanuoret, jotka olivat joutuneet luopumaan Kivijärven rannalla sijaitsevan leirikeskuksen käytöstä järviveden aiheuttamien iho-oireiden vuoksi jo keväällä 2010. *Helsingin Sanomien* jutussa ”Talvivaara tahrasi Sonkajärven luontomatkailun” (HS 16.11.2012) kerrottiin kolmen mökkeilijän ja yh-

³⁴ *Kainuun Sanomissa* tällaisen viranomaiskritiikin nosti otsikkotasolle kainuulainen liikenneministeri Merja Kyllönen, jonka mukaan ”kaikkia valvontakeinoja ei ole käytetty Talvivaaran ympäristöhaittojen estämiseksi” (KS 8.11.2012).

den matkailuyrittäjän ympäristövaikutuksia koskevista havainnoista ja tapahtumien herättämistä tunteista.³⁵ Jutussa ”Luontoretellä Talvivaarassa” (HS 29.11.2012) puolestaan kerrottiin savolaisten, kaivokseen nähden alajuoksulla asuvien ihmisten vuotopaikalle tekemästä bussiretkestä.

Kainuun Sanomissa ympäristövaikutuksista kärsiviä tahoja nostettiin esiin ai-noastaan meneillään olleeseen Talvivaaran laajennushankkeen ympäristövaikutus-ten arviointiin kuuluneesta tilaisuudesta raportoineessa jutussa ”Huoli lähijärvien rannoilla on kova” (KS 10.11.2012). *Kainuun Sanomat* artikuloi kaivoksen ympäris-töongelmista kärsivien näkökulmaa raportoimalla viranomaisten järjestämästä ti-laisuudesta siinä missä *Helsingin Sanomat* etsi omatoimisesti käsiinsä mahdollisia haitankärsijöitä.

Tarkoitukseltaan tapahtumia taustoittavia uutiskärkiä oli Talvivaara-uutisoin-nissa selvästi Lievestuoreen ja Kuusamon kiistoja enemmän. Taustoittavien juttujen merkitys oli keskeinen erityisesti *Helsingin Sanomissa*, jossa niitä oli peräti kolmasosa kaikista jutuista. Tavanomaisin taustoittamisen tapa oli ajallisten yhteyksien rakenta-minen kytkemällä jätealtaan vuoto sen hallintapyrkimyksiin, viranomaisten toimin-taan ja politiikkojen aikeisiin. *Kainuun Sanomien* uutisoinnissa Talvivaaran kaivoksen käynnistämistä, kaivosyhtiön taloustilannetta ja kaivoksen sulkemisen mahdollisia seurauksia käsiteltiin selvästi useammin kuin *Helsingin Sanomissa*. Molemmat leh-det käsittelivät myös vuodon ympäristövaikutuksia tulevaisuusnäkökulmasta. *Hel-singin Sanomat* julkaisi suhteessa enemmän menneisyysjuttuja kuin *Kainuun Sano-mat*. Menneisyysjutuissa taustoitusta liittyi Talvivaaran aiempiin ympäristöongelmiin ja viranomaisten tekemiin valvontapäätöksiin. Esimerkiksi 20.11. julkaistu ”HS-selvi-tys” ”Myrkyypäästöjä joka vuosi” alkoi kertojan tiivistyksellä: ”Talvivaaran jätevedet ovat ottaneet vastaan joka vuosi ikäviä yllätyksiä kaivoksen suunnalta”.

³⁵ Otsikon suhteen mielenkiintoista on, että jutussa haastateltu sonkajärveläinen matkailuyrittäjä kommentoi tilannetta hyvin maltillisesti, vaikka (kertojan kuvauksen mukaan) ”perui saastekohun vuoksi suunnitelmansa rakentaa lisää mökkejä”. Yrittäjän oma, suoraan lainattu arvio oli: ”Edetään maltilla. Rakennan ehkä vain minigolfkentän ja sulkapallokentän”. Sonkajärven kunnanjohtaja sen si-jaan arvioi jutussa, että ”Talvivaaran päästöt vaikuttavat kielteisesti koko Vuoksen vesistöalueiden matkailunäkymiin”. Ajatus ”tahriutumisesta” vaikuttaisi olevan toimittajan arkijärkinen ja yleistävä päätelmä. Tässäkin tapauksessa – kuten vuodon ympäristövaikutusten kuvailemisessa – *Helsingin Sanomien* uutiskertoja otti varsin suuria vapauksia jutun kärjen rakentamisessa oman päätelmänsä varaan. Mielenkiintoinen piirre tässä suhteessa oli myös haittojen tuominen nykyhetkeen puhumal-la niistä preesensissä tai imperfektissä melko pian vuodon jälkeen korostamatta erikseen, että kyse on mahdollisista vaikutuksista (vuoto *tahrasi* luontomatkaillen ja vuoto *tappaa* järven kalat). Samaan tapaan menivät ajoittain sekaisin kaivoksen aiemmin aiheuttamat haitat ja kipsisakka-altaan vuodon mahdollisesti tulevaisuudessa aiheuttamat haitat.

Tuhojoet vaativat vuosien hoitoa

Päävuoto jatkui lauantaina ruskeana virtana kohti Vuoksen vesistöä

SOTKAMO. Talvivaaran nikkeli- ja kuparikaivoksen kipsisakka-altaasta jo viikon jatkunut jätevesivuoto vaatii pitkää ajan jälkihoitoa alueen alapuolisissa vesistöissä. Näin arvioi erikoistutkija Jaakko Mannio Suomen ympäristökeskuksesta (Syke). (HS 11.11.2012.)

Ympäristölupa viivästynee vuodon takia

Valitukset: Pohjois-Suomen aluehallintovirastoon sataa asukkaiden muistutuksia

Talvivaaran vesienhallinta uhkaa riistäytyä täysin käsistä, jos yhtiö ei saa käynnistää metallitehdastaan. Avolouhos, kipsisakka-allas ja jälkikäsitelyalueet ovat niin täynnä vettä, ettei kaivosalueella ole enää tilaa ensi kevään sulamisvesille. Myös prosessiliuosten varoaltaat ovat täynnä. (KS 14.11.2012.)

Talvivaaran tapausta rinnastamaan pyrkiviä uutiskärkiä oli aineistossa viisi.³⁶ Selittäminen oli tarkoituksena yhdessätoista Talvivaaran tapahtumiin liittyvässä uutiskärjessä. *Kainuun Sanomissa* kaikki syitä tai selityksiä etsivät jutut liittyvät Talvivaaran toimintaan. Lehdessä julkaistiin kaksi Talvivaaran taloustilannetta käsitellyttä uutisanalyysiä. Muissa jutuissa tapahtumia selitettiin sakka-altaan teknisillä yksityiskohdilla ja yhtiön riskinotolla. Pekka Perän palattua yhtiön toimitusjohtajaksi lehti nosti sisäsivun uutisjutun kärjeksi Perän selityksen, jonka mukaan ”vuodon aiheutti varmaan vesimassa” (KS 29.11.2012).

Helsingin Sanomissa tarkoitukseltaan selittäviä uutisjuttuja julkaistiin viisi. Kolmessa jutussa selitys liittyi suoraan Talvivaaran toimintaan. Näistä Tiede-sivujen juttu ”Talvivaara pelaa riskialttiilla prosessilla” (HS 13.11.2012) selitti tapahtumia runsaiden sateiden vaikutuksella bioliuotus-prosessiin. Mielenkiintoinen yksityiskohta oli tiedejutun etäisyydenotto lehden uutisointia hallinneeseen katastrofidiskurssiin. Jutun otsikossa Talvivaaran tapahtumiin viitattiin ”ympäristöönnettomuutena”. Koko aineiston ainoa uutiskärki, jossa syytä tai selitystä etsittiin suoraan muualta

³⁶ *Kainuun Sanomien* kaksi rinnastavaa uutiskärkeä olivat faktalaatikoita, joissa vertailtiin EU:n ympäristödirektiivin soveltamista eri maissa sekä Talvivaaran vesien ja erilaisten nesteiden pH-pitoisuuksia (molemmat 30.11.2012). *Helsingin Sanomat* rinnasti kaivosalalle kaavailluista stressitesteistä uutisoidessaan Talvivaaran tilannetta kahteen muuhun suomalaiseen kaivoshankkeeseen pienissä kaivajutuissa (HS 17.11.2012). Lehden kolmas rinnastavalle kehykselle rakentunut juttu kertoi Ruotsin kaivoskiistoista (HS 19.11.2012).

kuin Talvivaaran toiminnasta oli edellä mainittu, viranomaisten välisiä suhteita selvittänyt kaavio ”Ympäristöoikeuden professori: Syltityhtehdas on ministeriössä” (HS 9.11.2012).³⁷ Jutussa ”Miljardien hyödyt vai miljardien haitat?” (HS 18.11.2012) toimittaja etsi selityksiä tapahtumille keräämällä yhteen kaivokseen liittyviä kysymyksiä ja vastauksia.

Journalistisella mielipiteenilmaisulla oli suurempi merkitys Talvivaaran kiistajulkisuudessa kuin Lievestuoreen ja Kuusamon tapauksissa, vaikka tutkittu ajanjakso oli selvästi lyhyempi. *Helsingin Sanomat* otti asiaan kantaa kahdessa pääkirjoituksessa ja neljässä toimittajan mielipidekirjoituksessa. *Kainuun Sanomissa* aihetta käsiteltiin neljässä pääkirjoituksessa ja kahdessa toimittajan mielipidekirjoituksessa.

Helsingin Sanomien journalistiset mielipiteenilmaisut käsitelivät Talvivaaran tapausta katastrofidiskurssin puitteissa Talvivaaran ja viranomaisten laiminlyöntien näkökulmasta. Erityisesti politikoilta vaadittiin kovasanaisesti nopeampaa reagointia ja tiukempia otteita. Lehden toimituspäällikkö vertasi omassa kolumnissaan Talvivaaran tilannetta Hurrikaani Sandyn jälkihoitoon Yhdysvalloissa (HS 8.11.2012: ”Väistelijöiden valtakunta”). *Kainuun Sanomien* journalistisissa mielipiteenilmaisuisa liikuttii lähempänä onnettomuusdiskurssia siinä mielessä, että niissä käsiteltiin akuutin tilanteen hallintaa ja esimerkiksi sakka-altaiden teknisiä yksityiskohtia. Kriittikki kohdistui viranomaisia ja politikkoja terävämmin kaivosyhtiöön esimerkiksi ”Saatanan tunarit” otsikoidussa pääkirjoituksessa (KS 12.11.2012).

On todennäköistä, että kipsisakka-altaaseen kerätyn veden massiivinen paino on ratkaissut suojakalvon sauman, minkä seurauksena ohut kivituhkereros on valunut veden mukana maaperässä tai kalliossa olevia purkaus uomia pitkin pois. Kalvo on todennäköisesti vaurioitunut laajalti, koska vuodon paikkaaminen ei uutterista yrityksistä huolimatta ole vielä onnistunut [...] Ei ole syytä epäillä kaivosyhtiön nyt tekevän kaikkensa ongelman ratkaisemiseksi. On nimittäin kysymys Talvivaaran itsensä elinehdoista. Kehnossa talouskunnossa olevasta yhtiöstä on tullut koko kaivosalan tulevaisuutta varjostava karmea esimerkki. Merkittävästi Talvivaaraa omistavan valtion edustajat ovat myös menettämässä kärsivällisyytensä. (KS 9.11.2012: ”Allas remonttiin”.)

Talvivaaran tapaus on osoittanut, että maan hallitus ei osaa reagoida yllättäviin kriisitilanteisiin. Vastuu sysätään yksittäiselle virkamiehelle, joka asiasta on vastuussa. Poliittista vastuuta hän ei voi kantaa. Sitä ei tahdo ottaa kukaan muukaan: esimerkiksi ympäristöministeri Ville Niinistö (vihr.) on syyttänyt tapahtuneesta edellisen hallituksen ministereitä. Vasta keskiviikkoiltana hän jyrähti blogissaan, että nyt riittää. [...]

Asiantuntijoiden tehtävänä oli epäilemättä rauhoittaa pelkoja, olivat ne aiheellisia tai aiheettomia. Vielä puuttuu hallitustason toimija, joka olisi tullut julkisuuteen sanomaan, että kaikki mahdollinen tehdään, jotta vastaava ei toistuisi. Hallituksen tiedotustilaisuus on luvassa perjantaina. (HS 15.11.2012: ”Hallitus heräsi jälkijunassa Talvivaaran katastrofiin”.)

Yhteen veto: Silminnäkijä, näkökulmaistaja ja dramaturgi

Journalismin tärkein julkisuutta jäsentävä ele oli kaikissa tutkituissa kiistoissa uutiskärki, joka vastasi toimijoiden puheita referoimalla kysymykseen, *mitä on tapahtunut*. Tämän journalistista julkisuutta jäsentävän mannerlaatan suhteen kiistojen uutisoinnissa ei tapahtunut mitään vallankumouksellista muutosta, vaikka sisällöllisesti kiistat saivatkin senkin puitteissa tietenkin toisistaan poikkeavia merkityksiä.

Journalismin raportoivan ja referoivan eleen pysyvyyden rinnalla kiistojen välillä oli kuitenkin myös mielenkiintoisia eroja. Lievestuoreen ja Kuusamon tapauksessa julkisuus oli *tapahtumakeskeistä* ja kiistojen taustoittaminen lähes olematonta. Talvivaaran kiistassa tapahtumien taustoittamisella ja selittämällä oli puolestaan olennainen merkitys riippumatta siitä, puhuttiinko onnettomuudesta vai ympäristökatastrofista. Kuusamon ja Talvivaaran kiistoja yhdistävä tekijä oli puolestaan se, että paikallinen sanomalehti jäseni kiistajulkisuutta selvästi enemmän ympäristöä pilaavan toimijan puheen perusteella kuin molemmissa kiistoissa enemmän ympäristöä puolustaneisiin tahoihin nojannut *Helsingin Sanomat*. Lievestuoreen tapauksessa vastaavaa eroa ei ollut havaittavissa. Pääkirjoituksissa *Keskisuomalainen* piti ympäristönäkökohtia esillä *Helsingin Sanomia* pontevammin.

Tämän luvun havaintoja tulkiten voi kullekin kiistalle tunnistaa ja nimetä näkyvimmän roolin, jolla uutiskertoja vaikutti kiistojen jäsentymiseen julkisuudeksi. Lievestuoreen kiistassa uutiskertojan näkyvin rooli oli *myötäelävä silminnäkijä*. Tässä roolissa uutiskertoja kuvaili laittomasti käynnistetyn ja ympäristöä pilaavan tehtaan toimintaa ja tehtaan valtausta innostuneesti, työn tekemistä ja työläisten joukkovoimaa romantisoiden. Samassa myötäelävän silminnäkijän roolissa uutiskertoja raportoi Lievestuoreella tapaamiensa työläisten vaikeuksista. Kertojan toiminta ilmentää omalta osaltaan työn ja toimeentulon merkitystä kulttuurisina kategorioina, sillä jätevesien uhkaamaa Lievestuoreenjärveä tai järven pilaantumisesta kärsiviä rannanomistajia ei uutisoinnissa juuri käsitelty. Kertojan toiminta varmisti omalta osaltaan, että Lievestuoreella syntyi nimenomaan *työtaistelu*.

Kuusamon kiistassa kertojan näkyvin rooli oli *näkökulmaistaja*. Näkökulmia tunnustavat uutiskärjet olivat Kuusamon tapauksessa selvästi Lievestuoreen kiistajulkisuutta yleisempiä. *Helsingin Sanomissa* näkökulmien tunnistaminen toimijoiden puheita referoimalla oli tavanomaisin julkisuutta jäsentävä ele. Näkökulmien tunnistamisen ohella uutiskertoja myös dramatisoi niitä kuvailemalla, mistä journalismin julkisuuteen referoimassa lausunnossa oli kysymys. Kiistan kuluessa osapuolet esimerkiksi paheksuivat, arvostelivat, kaipasivat ja pelkäsivät sen sijaan, että olisivat vain todenneet asiansa.

Näkökulmien korostuminen ilmeni Kuusamon kiistauutisoinnissa myös siten, että tutkittujen lehtien uutiskertajat nojasivat tapahtumista raportoidessaan päinvastaisiin suuntiin. *Kalevassa* kertoja nojasi omassa puheessaan voimakkaasti metsätalousdiskurssiin ja antoi runsaasti tilaa metsäteollisuutta edustaville toimijoille. *Helsingin Sanomat* nojasi puolestaan luonnonsuojeludiskurssiin ja antoi enemmän tilaa aktivisteille. Uutiskertojan näkökulmia tunnistanut ja dramatisoinut rooli oli mielenkiintoinen myös siksi, että pääkirjoituksissa molemmat lehdet toivoivat sovittelevia kantoja ja poliitikkojen puuttumista tilanteeseen.

Talvivaaran tapauksessa uutiskertojan näkyvin rooli oli *dramaturgi*. Kiistajulkisuutta jäseni kaksi erilaista mutta periaatteessa yhteen sopivaa kertomusta, joiden puitteissa uutiskertoja pelkisti tapahtumien vyöryn aihetta käsitteleviksi lukupaketeiksi. *Helsingin Sanomissa* uutiskertoja tiivisti toimijoiden puheita ja esitti omia päätelmiään uutiskärkinä siten, että sakka-altaan vuoto näyttäytyi viranomaisten laiminlyöntien ja kaivosyhtiön piittaamattomuuden aiheuttamana ympäristökatastrofina. Katastrofitarinan vahvuus näkyi siinä, että asiantuntijoiden maltillisetkin arviot vuodon ympäristövaikutuksesta ja lähialueiden asukkaiden kokemukset kaivoksen aiemmista ympäristöongelmista mahdutettiin sen sisään. *Kainuun Sanomien* kerronta oli vuodon hallinnan nykyhetken keskittyessään *Helsingin Sanomia* tapahtumakeskeisempää. Onnettomuuskertomus pelkisti tilanteen vuodon tukkimiseen liittyväksi kamppailuksi. Uutiskertojan dramaturgin rooli liittyi myös tapahtumien taustoittamiseen, joka oli erityisesti ajallisten yhteyksien rakentamisen osalta selvästi aktiivisempaa kuin Lievestuoreen tai Kuusamon tapauksissa.

Tämän tutkimuksen havainnot journalismin julkisuutta jäsentävästä toiminnasta olivat samansuuntaisia kuin suomalaisen sanomalehtijournalismin kerronnan muutoksista tehdyissä tutkimuksissa (esim. Kunelius 1996; Väliaverronen & Kunelius 2012; Kumpu 2016). Uutisteksteissä kertojan merkitys on kasvanut puhuvien toimijoiden kustannuksella. Edellä esittelemäni uutiskertojan kolme roolia ovat tämän tutkimuksen uutiskehyksiin ja kerrontaan liittyvien havaintojen pohjalta tehtyjä pelkistyskä-

ja tulkintoja. Ne kuvaavat uutiskertojan toiminnan näkyvintä osaa, jonka rinnalla kulki vähäeleisemmän kerronnan valtavirta. Uutiskertoja teki kuhunkin roolin liittyviä eleitä myös muissa kiistoissa.

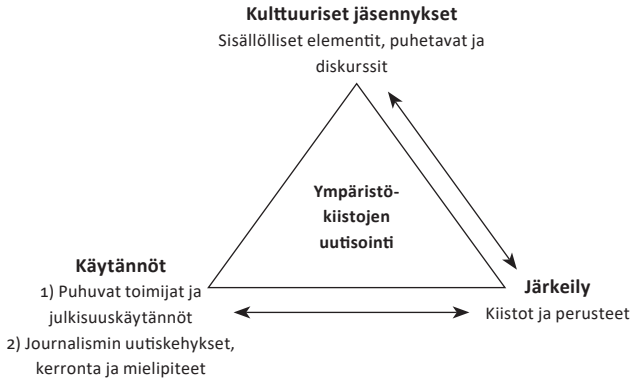
Kerronnan sisällön suhteen uutiskertojan roolit työtä romantisoivana silminnäkijänä, metsiensuojelun ja metsäteollisuuden edut törmäyttävänä näkökulmaistajana ja ympäristötuhon dramaturgina mukailevat ympäristönsuojelun muutosta näkymättömästä ensin kiistellyksi ja lopulta yleisesti hyväksytyksi yhteiskunnalliseksi tavoitteeksi. Talvivaaran tapauksessa erityisesti *Helsingin Sanomien* uutiskertoja otti ympäristönsuojelun nimissä jo huomattavia vapauksia tilannetta kuvatessaan ja tulkitessaan. Suhteessa ympäristöpolitiikan toimintakenttään uutiskertojan muodonmuutos on sikäli mielenkiintoinen, että esimerkiksi ympäristöviranomaisten julkisessa roolissa ei tässä tutkituissa kiistoissa tapahtunut mitään vastaavaa muutosta.

7

Järkeilyn tyyli ympäristökiistoissa

Järkeilyn tyylillä tarkoitetaan tutkimuksessa kysymystä siitä, minkälaisia järjenkäytön ulottuvuuksia ympäristökiistoissa aktivoitiin. Taustalla on Jürgen Habermasin (1984; 1987) *kommunikatiivisen toiminnan teoria*. Sen mukaan rationaalisuudella on kolme yleismaailmallista, olosuhteista ja esittäjästä riippumatonta ulottuvuutta: *to-tuus* (esittäjästä riippumaton paikkansapitävyys, ulkoinen maailma), *oikeudellisuus* (yhtäpitävyys yleisesti hyväksytyn normikontekstin kanssa, sosiaalinen maailma) ja *autenttisuus* (esittäjän vilpittömyys, sisäinen maailma) (ks. tarkemmin luku 2).³⁸ Edellisten lukujen valossa arvioidaan, *miten järjenkäytön tyyli kytkeytyi kiistojen sisällölliseen jäsentymiseen, politiikkaverkostojen julkisuuskäytäntöihin ja journalismin julkisuutta jäsentävään toimintaan* (kuvio 5).

³⁸ Kommunikatiivisen toiminnan teorian pätevyysvaatimuksiin kytkeytyvää analyysimenetelmää on aiemmin kehitelty haastatteluaineistojen erittelyä silmällä pitäen (ks. Reunanen 2017).

Kuvio 5. Kiistot ja kiistoperusteet ympäristökiistojen ulottuvuutena

Totuuteen, oikeudellisuuteen ja autenttisuuteen nojaavan järjenkäytön merkitystä tutkittiin tarkastelemalla *kiistoja* eli tilanteita, joissa aineistossa suoraan lainattu toimija, mielipidekirjoituksen kirjoittaja tai journalistinen kertoja kyseenalaisti jonkin toisen toimijan tekemiset tai sanomiset – eli yritti haastaa nimeämänsä tahon perustelemaan tarkemmin toimintaansa tai puheita. Järjenkäytön erittelyn kohdentaminen kiistoihin rajasi tutkimusaineistoa merkittävästi. Se kohdisti analyysin tilanteeseen, jossa järkeilyn mahdollisuuksia hyödynnetään ja järkeilyn tyyliä yritetään mahdollisesti vaihtaa.

Kiistoksi ei erittelyssä kelvannut aiemman kiistelyn referointi, vaan kiistävän puheen tuli olla *päiväkohtaista*. Kultakin puhuvalta toimijalta huomioitiin juttua kohden vain yksi, pääasiallinen kiisto, vaikka puheessa olisi ollut kiiston kohteen tai kiiston tyyppin suhteen aineksia useampaankin kiistoon.³⁹ Koska kiiston esittäjän oli oltava joko suoraan lainattu toimija, mielipidekirjoittaja tai journalistinen kertoja, huomiotta jäivät esimerkiksi sellaiset tapaukset, joissa journalistinen kertoja luonnehti jonkin tahon toimintaa vastustamiseksi lainaamatta kuitenkaan tämän puheita. Niin ikään aineiston ulkopuolelle jäivät sellaiset tapaukset, joissa kiiston esittäjä jäi epäselväksi, kuten todettaessa esimerkiksi ”julkisuudessa esitettyjen väitteiden

mukaan ...”. Kuitenkin esimerkiksi ”luonnonsuojelijat” tai ”tehtaan vastustajat” olivat hyväksyttäviä kiiston esittäjiä kuten myös nimettömät lähteet (”eräs virkamies”).

Kiistoksi hyväksytyn puheteon tuli kohdistua jonkin selvästi tunnistetun henkilön, ryhmän, instituutioon tai organisaation tekemisiin tai sanomisiin. Tämän perusteella aineiston ulkopuolelle rajautuivat esimerkiksi sellaiset tapaukset, joissa kritisoitiin ”kaivosvastaista ilmapiiriä”, mutta ei tunnistettu sen tarkempaa kritiikin kohdetta. ”Ympäristöministerin levittämä kaivosvastainen ilmapiiri” olisi sen sijaan sisältänyt ainekset ympäristöministeriin kohdistuvaan kiistoon.

Kiiston esittäjän ja kiiston kohteen välisen kiistävän suhteen tuli käydä ilmi tekstistä ilman pitkälle menevää tulkintatyötä. Selkeimpiä kiistoja olivat sellaiset tapaukset, joissa kiiston esittäjä tunnisti omassa puheteossaan kiiston kohteen. Yhtä lailla selkeitä olivat tapaukset, joissa uutisjutun kertoja selväsanaisesti asetti kiistävän puheteon suhteeseen kiiston kohteen kanssa. Tulkinnanvaraisempia olivat sellaiset tapaukset, joissa puheteko sisältönsä puolesta selvästi kiisti jonkin tahon toimia tai puheita, mutta kiistäjä, kiiston kohde tai kertoja ei kytkenyt kiistämistä ja kiiston kohdetta toisiinsa, vaan tulkintatyö jäi lukijalle. Tällaisia tapauksia hyväksyttiin aineistoon vain hyvin rajatusti.⁴⁰

Kiistojen määrän ajateltiin kertova tutkittujen ympäristökiistojen intensiteetistä ja julkisen vuorovaikutuksen aggressiivisuudesta eli kääntäen siitä, miten aktiivisesti tekemisiä tai sanomisia vaadittiin julkisesti oikeutettaviksi tai perusteltaviksi. Toimijaryhmille laskettiin *kiistoindeksi* jakamalla kiistot kiistojen kohteena olemisen lukumäärällä. Mitä suurempi luku, sitä enemmän kyseisen toimijaryhmän julkinen toiminta painottui kiistämiseen. Mitä enemmän luku jäi alle yhden, sitä suuremmassa osin toimijaryhmä esiintyi julkisuudessa kiistämisen kohteena. *Järkeilyn tyyliä* tutkittiin luokittelemalla kiistot tietoon, arvoihin ja luottamukseen nojaaviksi. Kiistoperusteiden erittelyssä kyse oli kunkin kiiston pääasiallisen perusteen tunnistamisesta.

⁴⁰ Kiistävän puheteon ja kiiston kohteeksi *tulkitun* tahon tuli esiintyä samassa jutussa. Kiistoksi ei siis hyväksytty sellaisia tapauksia, joissa tapausta seuranneen lukijan oli mahdollista tulkita jutussa A esitetyn puheteon ja edellisenä päivänä julkaistussa jutussa B esitetyn (puhe)teon välille kiistävä suhde, mutta itse jutussa tai puheteossa tällaista kytkentää ei tehty. Kaikkia samankaan jutun puitteissa tulkittavissa olevia kiistoja ei hyväksytty aineistoon. Esimerkiksi reportaasijutussa tai katugalupissa toimittajan haastateltavaksi sattuneiden kansalaisten sisältönsä puolesta toisensa kiistäviä mielipiteitä ei ollut mielekästä tulkita *toisiinsa* kohdistuviksi kiistoiksi. Tarkempaa valintakriteerinä käytettiin tässä yhteydessä jutun kerronnallista rakennetta tai muotoa, jonka tuli korostaa kiistävää suhdetta. Näin on esimerkiksi silloin, kun juttuun on kerätty jotakin määrättyä näkemystä vastustavia tai kannattavia puhetekoja, joiden jokaisen kohdalla ei erikseen mainita, että kiisto kohdistuu jutun alkupuolella esitettyyn väitteeseen. Sen sijaan pelkästään kahden sisältönsä puolesta vastakkaisen suoran lainauksen sijoittamista peräkkäin ei tulkittu tässä tarkoitettussa mielessä kiistävää suhdetta riittävästi korostavaksi kerronnalliseksi keinoksi.

misesta, sillä monesti vedottiin yhtä aikaa useampiin perusteisiin. Tavalla tai toisella perusteltujen kiistojen ohella tunnistettiin kiistoja, joissa selvästi kiistettiin mutta ei kuitenkaan perusteltu kiistoa millään tavalla.

Tietoperustaisiksi luokiteltiin kiistot, joissa puheiden tai tekojen kyseenalaistamisen perusteena käytettiin *tosiasioita* eli ulkoiseen maailmaan liittyviä väitteitä (todellisuuden ominaisuudet; minkälainen maailma on ja miten se toimii). Tyypillisesti tietopohjaisissa kiistoissa todistellaan kiiston kohteen väitteiden olevan virheellisiä tai arvioidaan kiiston kohteen toimintaa sen seurausten näkökulmasta. *Arvoperustaisiksi* luokiteltiin kiistot, joissa puheiden tai tekojen kyseenalaistamisen perusteena oli väite jonkin yleisesti tunnetun normin rikkomisesta. Viittauksia kiiston kohteen pahantahtoisuuteen tai tietoiseen yhteisten normien rikkomiseen ei tulkittu arvopohjaisiksi kiistoiksi vaan luottamusperustaisiksi. *Luottamusperustaisiksi* luokiteltiin kiistot, joissa puheiden tai tekojen kyseenalaistamisen perusteena oli epäily, että kiiston kohde ei todellisuudessa tarkoita, mitä sanoo, tai toimii välineellisesti tavoitellen muilta salaamiaan päämääriä.⁴¹

Lievestuore 1971: Tehdasyhtiö ja vesiviranomaiset kritiikin kohteina

Lievestuoreen kiistajulkisuudesta tunnistettiin kaikkiaan 61 kiistoa. Kiistäjinä esiintyivät useimmin paikkakuntalaiset eli lähinnä kaksi kiistassa aktiivisesti toiminutta rannanomistajaa (10 kiistoa) ja tehtaan työntekijät (9). Luokaan muut toimijat (12 kiistoa) kuuluivat esimerkiksi *Keskisuomalaisen* mielipidepalstan nimimerkit sekä kirjava joukko uutisoinnissa ainoastaan tehtaan vesioikeuskäsittelyn alkukokouksessa esiintyneitä, vastalauseensa tehtaan käynnistämislle ilmaisseita tahoja. Kiiston kohteena oli selvästi useimmin tehdasyhtiö (27) ennen viranomaisia (17). Pätevyysvaatimusten näkökulmasta kiistäminen oli pääasiassa tietopohjaista (46 %). Luottamusperustaisia (28 %) ja arvoperustaisia (23 %) kiistoja esiintyi aineistossa tasavertaisesti.

Kiistomäärien perusteella toimijoille ja toimijaryhmille laskettiin *kiistoindeksi* jakamalla kiistot kiistojen kohteena olemisen lukumäärällä (taulukko 7). Lievestuore-kiistan keskeisistä osapuolista viranomaiset ja tehdasyhtiö esiintyivät pääasiassa kiistämisen kohteina. Tehtaan työntekijöiden ja paikkakuntalaisten kohdalla pai-

⁴¹ Kun kyse oli epäoikeudenmukaisuudesta, luottamusperustaisiksi tulkittiin sellaiset kiistot, joissa päähuomio oli epäoikeudenmukaisuuden aiheuttajassa, ei niinkään epäoikeudenmukaisessa asiassa sinänsä tai epäoikeudenmukaisuutta kärsivässä tahossa. Luottamusperustaisiksi tulkittiin myös viittaukset oman edun tavoittelusta kokonaisedun kustannuksella.

nottui puolestaan selvästi kiistäjän rooli. Journalistinen kertoja esiintyi kiistäjänä neljästi: kolme kertaa pääkirjoituksessa ja kerran toimituksen kolumnissa. Kiiston kohteena journalistinen kertoja oli kerran, kun mielipidekirjoittaja kyseenalaisti *Keskuomalaisen* tehtaan käynnistämisestä esittämät tiedot.

Taulukko 7. Toimijaryhmät kiistäjinä ja kiistämisen kohteina

	Kiistäjänä	Kohteena	Kiistoindeksi	Puhuvana toimijana
Kertoja	4	1	4	xxx
Vesiviranomainen	5	7	0,7	26
Tehdasyhtiön edustaja	6	27	0,2	35
Tehtaan työntekijä	9	1	9	42
Paikkakuntalainen	10	3	3	31
Muu viranomainen	4	10	0,4	24
Poliitikko	1	2	0,5	10
Työmarkkinajärjestö	0	0	0	10
Muu viestin	5	1	5	19
Ympäristöjärjestö	4	2	2	6
Muu tai taustaltaan epäselvä	13	7	1,9	21
Yhteensä	61	61	xxx	224

Kovimman julkisen kritiikin kohteena olleeseen tehdasyhtiöön kohdistuneet kiistot liittyvät *jätevesien leviämiseen* (tieto), *tehtaan käynnistämisen laillisuuteen* (arvot) ja *tehdashankkeen uskottavuuteen* (tieto, luottamus). Jätevesien vaikutuksiin vetosi kiistoissa useimmin paikallisen vesipiirin edustaja, joka vastasi jätevesien valvontaan liittyvästä kenttätöystä. Tietoon jätevesien leviämisestä ja vaikutuksista vetosi myös kirjava joukko toimijoita, jotka esiintyivät ainoastaan tehtaan jätevesiluvan vesioikeuskäsittelyn alkukokouksesta kertovissa jutuissa.⁴² Valtaosa tässä kokouksessa kantansa esittäneistä toimijoista tyytyi ilmaisemaan vastarintansa viranomaisprosessin puitteissa sen sijaan, että olisi jatkanut kampanjointia tehdasta vastaan julkisuudessa ja kiistan myöhempien vaiheiden epämuodollisemmassa viitekehyksessä.

Toisaalta tapahtumien niukkaan taustoitukseen tyytyneet toimittajat eivät kaihaneet näitä vastarintaisia tahoja esiin myöhemmässä uutisoinnissa, vaan tyytyivät rakentamaan juttunsa vesiviranomaisten, tehdasyhtiön, tehtaan työntekijöiden ja

paikkakuntalaisten varaan. Mahdollisia uutisaiheita olisivat vesioikeuskäsittelyssä ilmaistun vastarinnan perusteella olleet esimerkiksi maan- ja rannanomistajien, kalastuksenhoitoyhtymien, ministeriöiden ja muiden paikallisten yritysten kannat. Tehdas-yhtiö vastasi vesioikeuskäsittelyn alkukokouksessa ja kiistan myöhemmissä vaiheissa jätevesien vaikutuksiin liittyviin kiistoihin omilla näkemyksillään, joiden mukaan kyse oli vähäisestä ja ohimenevästä haitasta.

Vesihuoltainsinööri Martti Ranta toteaa Itä-Suomen vesioikeudelle jättämässään selvityksessä, että kahden vuoden kuluessa Lievestuoreen li-kaisuusaste tulee olemaan paljon perusteellisempi kuin jätevesien lasku-lupaa hakeneet yhtiöt esittävät [...] ”Puolella teholla toimiessaan tehdas ei ole näillä paikoilla pilannut vesiä niin likaisiksi kuin ne olivat 1967 ennen tehtaan pysähtymistä. Syksyyn mennessä teollisen toiminnan kasvaessa täyteen määrään lisääntyy jätevesikuormitus. Jätevesipaikat ovat silloin nähtävästi yhtä pilaantuneet kuin vuonna 1967”, insinööri Ranta kertoi. (Vesiviranomaisen tehdasyhtiöön kohdistunut tietoperustainen kiisto. HS 17.4.1971: ”Tehdas ja tutkija eri mieltä jätevesistä”.)

Helsingin kaupungin edustaja J.E. Kuhlefelt puhui vuonna 2000 Päijän-teen vettä juovan 1,5 miljoonan asukkaan puolesta. Hän sanoi Helsingin kaupungin edellyttävän hankkeen toteuttamista niin, ettei veden laatua Päijänteen Asikkalanselällä huononnetta. ”Lievestuoreenjärveen puretta-vat sulfittiselluloosan jätevedet lisäävät ligniinipitoisuutta koko Päijän-teen alueella ja heikentävät juomavedeksi valmistettavan veden laatua”. (Muun toimijan tehdasyhtiöön kohdistunut tietoperustainen kiisto. HS 9.3.1971: ”Lievestuoreen jätevesille yksimielinen tuomio”.)

Tehtaan käynnistämisen laillisuuteen liittyviä kiistoja esittivät julkisuudessa vesi-viranomaiset ja paikallinen varatuomari-rannanomistaja. Näissä kiistoissa tehtaan käynnistämistä tarkasteltiin laillisuusdiskurssin näkökulmasta vesilain vastaisena toimintana. *Tehdashankkeen uskottavuus* kiistettiin sekä tieto- että luottamuspe-rustaisesti. Tietopohjaiset uskottavuuskiistot liittyivät tehdasyhtiön rahoitukseen. Tehdashankkeen uskottavuuden luottamusperustaiset kiistot liittyivät epäilyksiin tehdasyhtiön epärehellisydestä ja keinottelupyrkimyksistä. Kestävän toiminnan sijaan yhtiön epäiltiin pyrkivän pikavoittoihin työntekijöiden ja ympäristön kustan-nuksella sekä viranomaisia harhauttamalla. Tällaiset epäilykset ilmenivät tapauksen uutisoinnissa kuitenkin lähinnä vihjauksina, eikä niiden pohjalta esimerkiksi ideoitu toimituksissa uutisaiheita. Tehdas-yhtiö vastasi rahoitukseen liittyviin kiistoihin suo-

raan korostamalla, ettei se tarvinnut enää ulkopuolista rahoitusta tehtaan käyntiin saamiseksi. Keinottelusyhtöksiin yhtiö ei ottanut julkisuudessa suoraan kantaa.

[Suomen pankin pääjohtaja Mauno] Koiviston mukaan Lievestuoreen sellutehtaan tapaista laitosta ei meillä tarvita ja tähän tehtaaseen uhratut varat on hukkaan heitettyjä. ”Kuinka tehdas voi nyt kannattaa, kun se aikoinaan kannattamattomana lopetti tuotantonsa”. Koiviston mukaan tehtaan käynnistäminen olisi suuri virheinvestointi. Vedenpuhdistuslaitoksen rakentaminen tulisi maksamaan noin 18 milj. mk. Muut alueen puunjalostustehtaat kyllä käyttäisivät kilvan tämän raaka-aineen. ”Koko laitos on täysin tarpeeton. Emme myötävaikuta sen rahoitukseen missään vaiheessa.” (Muun toimijan tehdasyhtiöön kohdistunut tietoperustainen kiisto. HS 4.3.1971: ”Suomen pankkikin tyrmäsi Lievestuoreen sellutehtaan”).

Tilanne on kuin parhaissa villin lännen elokuvissa: lakeja rikotaan häikäilemättä luottaen siihen, että virkakone pyörii hitaasti ja rangaistukset ovat niin vähäiset, että ne maksetaan yhtiön postimerkkikassasta. Lievestuoreen tapauksen yhteydessä on vedottu mm. työllisyysnäkyymiin. Totta onkin, että tehdas antaa nyt käynnissä ollessaan työtä lähes 300 henkilölle. On kuitenkin muistettava, että työllisyysnäkymät eivät painaneet yhtään silloin, kun tehdas muutama vuosi sitten lopetti toimintansa. Yhtä selvää on, että kun korkeasuhdanne jälleen menee ohi tai kun ympäristön raaka-ainelähteet ehtyvät, työllisyysnäkymille viitataan taas kintaalla ja pyörät pannaan seisomaan yhtä häikäilemättömästi kuin ennenkin. (Muun viestimen tehdasyhtiöön kohdistunut luottamusperustainen kiisto. Muut lehdet -palstalla siteerattu *Kansan Uutisten* pääkirjoitus KSM 11.4.1971.)

Tehdasyhtiön ohella kritiikin kohteina julkisuudessa olleisiin viranomaisiin kohdistuneet kiistot liittyivät Vesihallituksen tiukan linjan oikeudenmukaisuuteen ja tasapuolisuuteen. Tällaisia kiistoja esittivät lähinnä tehtaan työntekijät. Viranomaiset eivät suoraan vastanneet heihin kohdistuneisiin epäoikeudenmukaisuussyhtöksiin. Oikeudenmukaisuus ja tasapuolisuus tulkittiin ilmeisesti kuitenkin parhaiten viranomaisia puhutteleviksi (tai heitä velvoittaviksi) näkökulmiksi. Muutoin uutisoinnissa keskeisessä asemassa ollutta toimeentulopuhetta ei käytetty viranomaisten toiminnan kyseenalaistamiseen. Oman osansa viranomaisiin kohdistuneista kiistoista muodostivat tehdasta puolustamaan asettuneeseen Keski-Suomen maaherraan kohdistuneet kiistot. Maaherraa pidettiin luottamusperustaisissa kiistoissa aiempien kannanottojensa vuoksi puolueellisena käsittelemään Vesihallituksen virka-apu-

pyyntöä tehtaan pysäyttämistä. Myös *Helsingin Sanomat* kiisti maaherran toiminnan tältä pohjalta pääkirjoituksessaan.⁴³

Mielestäni tällainen vesioikeuden päätös sotii lain yhdenvertaisuusperiaatteen kanssa, totesi Haarla. Meillä on parikymmentä vastaavaa tehdasta, mutta niille ei ole tehty mitään. Ja miksei vaatimuksia yhtä hyvin uloteta asutukseen, onhan esimerkiksi Jyväskylän kaupunki vuosikymmeniä liannut Päijännettä, kysyy hän. (Tehdasyhtiön vesiviranomaisiin kohdistunut arvoperustainen kiisto. KSM 1.5.1971: "Virallinen pysäytyspäätös ei ole ehtinyt Lievestuoreelle".)

Harkitseminen on tietenkin tässäkin asiassa paikallaan, mutta kovin kummallista on, että siihen herätään vasta nyt. Lääninhallituksella on ollut aikaa ennakoida tämäkin asioiden käänne. Toimettomuuden selittänee osaltaan maaherran lausunto, että hänen myötätuntonsa on alun perin ollut tehtaan toiminnan kannalla. Asian tämä tausta herättää periaatteellisen kysymyksen, miten keskeisessä asemassa olevan henkilön subjektiivinen mielipide voi ja saa vaikuttaa hallintokoneiston toimintaan. (Journalistisen kertojan muuhun viranomaiseen kohdistunut luottamusperustainen kiisto. Pääkirjoitus *Helsingin Sanomat* 19.3.1971: "Hitaat kiireet".)

Kuusamo 1994: Epäluottamus kärjisti keskustelua

Kuusamon metsäkiistaan liittyvästä aineistosta tunnistettiin 90 kiistoa. Molemmissa lehdissä noin kolmasosa kiistoista esitettiin mielipiteellisissä jutuissa. Metsäaktivistit olivat sekä aktiivisimpia kiistäjiä että yleisin kiiston kohde. Kiistäminen oli luonteeltaan pääasiassa luottamus pohjaista (43 %) eli liittyi osapuolten käsityksiin toistensa luotettavuudesta, rehellisyydestä tai muista ominaisuuksista. Kuusamon metsäkiistalle olikin ominaista osapuolten suuri epäluottamus toisiaan kohtaan: yhteismetsän edustajat uskoivat aktivistien ja ympäristöviranomaisten liittoutuneen heitä vastaan ja aktivistit epäilivät yhteismetsän kohdistavan hakkuut tahallaan suojelluiksi arvokkaimmille alueille. Toiseksi eniten aineistossa oli tietopohjaisia kiistoja (34 %) ja vähiten arvopohjaisia (20 %). Kaikki kiistan keskeiset toimijat eli viranomaiset, ympä-

⁴³ Nämä kiistot tulkittiin tehdasyhtiön kohdistuneiden keinottelusyytösten tapaan luottamus pohjaisiksi, koska niissä viitattiin pääasiassa lääninhallituksen tai maaherran toimintaa ohjaaviin, epäilyttävinä pidettyihin motiveihin sen sijaan, että olisi tarkasteltu asiaa jonkin yleisen arvon (esimerkiksi tasapuolisuuden) toteutumisen näkökulmasta.

ristöaktivistit ja yhteismetsän edustajat esiintyivät pääasiassa kiistämisen kohteina. Muut toimijaryhmät esiintyivät julkisuudessa pääasiassa – tai etujärjestöjen ja yksityishenkilöiden kohdalla ainoastaan – kiistäjinä.⁴⁴

Taulukko 8. Toimijaryhmät kiistäjinä ja kiistämisen kohteina

	Kiistäjänä	Kohteena	Kiistoindeksi	Puhuvana toimijana
Kertoja	2	1	2	xxx
Ympäristöjärjestö	19	37	0,5	69
Yhteismetsän edustaja tai osakas	16	22	0,7	37
Viranomainen	7	20	0,4	34
Poliitikko	5	2	2,5	21
Etujärjestö	5	0	5	11
Asiantuntija	3	2	1,5	10
Yritys	5	3	1,7	10
Yksityishenkilö	17	0	17	32
Muu tai taustaltaan epäselvä	11	3	3,7	11
Yhteensä	90	90	xxx	235

Tyypillisimpiä kiistoja aineistossa olivat yhtäältä aktivistien yhteismetsään kohdistuneet kiistot, toisaalta yhteismetsän edustajien ja lähinnä *Kalevan* uutisoinnissa esiintyneiden yksityishenkilöiden aktivisteihin kohdistuneet kiistot (taulukko 9). Kiistäminen kohdistui sisällöllisten kysymysten sijaan pääasiassa yhteismetsän ja aktivistien toimintatapoihin. Metsien luonnonarvoista tai taloudellisesta merkityksestä ei käyty suoranaista kiistaa, sillä osapuolet määrittelivät kiistametsiä omien puheta-
pojensa puitteissa talousmetsiksi tai ikimetsiksi kiinnittämättä juuri huomiota toisen osapuolen määritelmiin.

Taulukko 9. Kiistoperusteet Kuusamon metsäkiistan tavallisimmissa kiistäjä–kiiston kohde -pareissa

Kiistopari	Tieto	Arvot	Luottamus	Yhteensä
Metsäaktivisti–Yhteismetsä	5	2	6	13
Yksityishenkilö–Metsäaktivisti	3	6	3	12
Yhteismetsä–Viranomaiset	6	0	3	9
Yhteismetsä–Metsäaktivisti	2	3	2	7

Metsäaktivistien yhteismetsään kohdistuneista kiistoista valtaosa pyrki joko luottamus- tai tietopohjaisesti argumentoiden osoittamaan, että aktivistien toiminnan sijaan konfliktin syynä oli yhteismetsän toiminta. Yhteismetsän luotettavuuden kyseenalaistavissa kiistoissa sitä syytettiin suorasanaisesti viranomaisien kanssa tehtyjen sopimusten rikkomisesta. Yhteismetsän nähtiin toimivan häikäilemättömästi ja syventävän kiistaa aloittamalla ja jatkamalla hakkuita alueilla, joilla oli jo sovittu tehtäväksi luonnonarvojen inventointi. Tällaisia kiistoja esittivät myös ympäristöviranomaiset. Tietoon nojaavissa kiistoissa aktivistit yhtäältä perustelivat, miten luonnonarvojen inventointi ja hakkuut olisi mahdollista porrastaa, toisaalta pyrkivät osoittamaan tapahtumien kulkuun vedoten yhteismetsän aiheuttaneen konfliktin omalla toiminnallaan. Kiistametsien luonnonarvoja ei käytetty perusteena yhdessäkään yhteismetsään kohdistuneessa kiistossa.

Luontoliittolaisten mielestä yhteismetsällä olisi mahdollisuudet hakkuisiin kiistellyn alueen ulkopuolella. [...] "Odotamme, että yhteismetsä selvittää tosissaan hakkuumahdollisuudet kiistellyn alueen ulkopuolella. Meidän mielestämme tällaisia reservejä löytyy niin, että kuluvan vuoden hakkuut kyetään toteuttamaan. Lisäksi ympäristöviranomaiset ovat osoittaneet kolmesta kiistelystä rajauksesta hakkuumahdollisuuksia noin tuhannen hehtaarin verran. Näiden hakkuiden avulla erämaa-alueet voitaisiin säästää ensi syksynä tehtäviin päätöksiin saakka. (Metsäaktivistien yhteismetsään kohdistunut tietoperustainen kiisto. Kaleva 16.2.1995: "Kuusamon yhteismetsä alkanut jatkaa pysäytettyä tietöitä".)

Tapahtumat metsässä olivat seurausta yhteismetsän edustajien tavasta syödä sanansa joka käänteen ja sopimisen jälkeen; osakaskunnan maraskuisen kokouksen päätöksistä huolimatta. Merkillistä, että yhteismetsän osakaskunta on sallinut johtotroikkansa mellastaa mielin määrin. (Ympäristöjärjestön yhteismetsään kohdistunut luottamusperustainen kiisto. Pohjois-Pohjanmaan luonnonsuojelupiirin mielipidekirjoitus Kaleva 7.2.1995: "Pitävä inventointirauha Kuusamoon".)

Yhteismetsän aktivisteihin ja viranomaisiin kohdistuneet kiistot. Yhteismetsä vastasi julkisuudessa saamaansa kritiikkiin omilla arvioillaan hakkuumahdollisuuksista ja tapahtumien kulusta, syyttämällä ympäristöviranomaisia sopimusten rikkomisesta sekä kritisoiden aktivisteja muiden asioihin sekaantumisesta. Yhteismetsän edustajat eivät suoraan kiistäneet aktivistien näkemyksiä siitä, että kiistametsissä oli kyse ainutlaatuisista vanhoista metsistä. *Yksityishenkilöiden aktivisteihin kohdistuneet kiistot* olivat pääasiassa Kalevan mielipidekirjoittajien ja gallupjutuissa

haastateltujen paikkakuntalaisten esittämiä. Ne muistuttivat nimittelyineen pitkälti yhteismetsän osakkaiden ja edustajien esittämiä kiistoja mutta poikkesivat muista kiistopareista siinä, että niistä suurin osa oli arvoperustaisia. Yksityishenkilöt vetosivat kiistoissaan muita herkemmin esimerkiksi oikeuteen hankkia toimeentulo sekä metsänomistajan omaisuudensuojaan ja lailliseen oikeuteen hyödyntää metsiään. Usein korostettiin myös sitä, että juuri omistaja on metsiensä paras suojelija. Muissa, menettelytapoihin keskittyneissä kiistopareissa arvoilla ja sisällöllisillä kysymyksillä oli vähäinen merkitys.

Hän [yhteismetsän hoitokunnan puheenjohtaja] tyrmää suojelijoiden vaatimukset hakkuiden siirtämisestä kokonaan kiisteltyjen vanhojen metsien ulkopuolelle. ”Töiden jatkaminen kertaalleen hakatuilla alueilla merkitsee niille jätettyjen suojametsien hyväksikäyttöä ja silloin syntyisi todella suuria aukkoja. Suojametsiä voidaan hakata vasta sitten, kun niiden ympäröimissä aukoissa on jälleen kasvava metsä. Kohteesta riippuen tähän kuluu aikaa 10–15 vuotta”. (Yhteismetsän edustajan aktivisteihin kohdistunut tietoperustainen kiisto. Kaleva 7.2.1995: ”Kuusamon yhteismetsän hakkuut turvattu vain kahdeksi viikoksi”).

Jokaisen pitäisi suojella luontoa, mutta näillä Ahjolassa kyykkijöillä ei ole mielessä muuta kuin radikaaleja vouhotuksia, Keränen ärisee. ”Ei me voida laskea öljyä maahan, mutta kyllä metsää hakata pitää”. (Yhteismetsän osakkaan aktivisteihin kohdistunut luottamusperustainen kiisto. HS 13.2.1995: ”Kuusamon metsäisännän pirtissä suojelu tarkoittaa sosialismia”).

En ymmärrä luontoaktivistien harjoittamaa yksipuolista mielipiteen ilmaisutapaa, jonka perimmäisenä tarkoituksena tuntuu olevan vain ja ainoastaan kaiken rakenteilla olevan kyseenalaistaminen. Olenko ymmärtänyt oikein, että mieltänne kaihertava ”luonnon suuri katastrofi” poistuu sillä, että estätte yksityisen ihmisen ainoan toimeentulomahdollisuuden pelkästään siitä syystä, että hän toteuttaa sitä väärässä paikassa. Onko teillä, pelkkien olettamusten varassa toimivilla opiskelijoilla oikeus ojentaa metsän ja maan hoitajaa, joka tekee työtään elämisen, ei poliittisten ihanteiden vuoksi? (Yksityishenkilön aktivisteihin kohdistunut arvoperustainen kiisto. Mielipidekirjoitus Kaleva 9.2.1995: ”Kuusamolainen taistelu”).

Talvivaara 2012: Jätealtaan vuoto ei aiheuttanut arvokeskustelua

Talvivaaran kipsisakka-altaan vuotoon liittyvässä aineistossa oli yhteensä 91 *kiistoa*, joista 61 esitettiin uutisaineistossa ja 30 mielipiteellisissä jutuissa. Kertoja esitti 10 kiistoa, jotka olivat yhtä lukuun ottamatta pääkirjoituksia, kommentteja tai kolumneja. Toimijaryhmistä kiistämisen kohteena oleminen painottui Talvivaaran ja viranomaisten kohdalla (taulukko 10). Asiantuntijoiden, kansalaisyhteiskunnan edustajien ja poliitikkojen julkinen toiminta oli puolestaan kiistämiseen painottuvaa. Kertoja oli kiiston kohteena kerran ja Muut lehdet -palstan lainausten kautta kiistäjinä olleet muut viestimet eivät lainkaan.⁴⁵ Muihin toimijoihin kohdistuneista kiistoista kolmessa kohteena oli yleisemmällä tasolla tiedotusvälineet tai julkisuus. Muita yrityksiä kuin Talvivaaraa edustaneet toimijat eivät kiistäneet tai olleet kiiston kohteina.

Taulukko 10. Toimijaryhmät kiistäjinä ja kiistämisen kohteina

	Kiistäjänä	Kohteena	Kiistoindeksi	Puhuvana toimijana
Kertoja	10	1	10	xxx
Talvivaaran edustaja	5	26	0,2	54
Viestintäpäällikkö Olli-Pekka Nissinen	3	1	3	24
Toimitusjohtaja Pekka Perä	1	8	0,1	10
Viranomainen	17	24	0,7	72
Kainuun ELY-keskus	11	16	0,7	37
Poliitikko	27	23	1,2	65
Ympäristöministeri Ville Niinistö	6	6	1,0	15
Asiantuntija	5	1	5	38
Kansalaisyhteiskunta	20	9	2,2	77
Kansalaisyhteiskunnan edustaja	6	8	0,8	26

⁴⁵ Ainoa uutiskertojan esittämä kiisto ja uutiskertojan esiintyminen kiiston kohteena olivat *Kainuun Sanomien* kysymysmuotoon kirjoitetussa jutussa ”Mitä kaikkea altaassa on?” (KS 9.11.2012). Jutussa Suomen ympäristökeskuksen projektipäällikkö Timo Jouttijärvi totesi, että kipsisakka-altaan nikkeli-pitoisuus ”ei ole olennainen tieto”. Kertoja viittasi tämän jälkeen omassa repliikissään altaan arseenipitoisuuteen ja esitti Jouttijärven arvion kiistävän vastakysymyksen: ”Mikä sitten on olennainen tieto, jos ei altaan sisältö?”. Jouttijärvi puolestaan kiisti seuraavassa repliikissään kertojan puheet altaan pitoisuuksista toteamalla, että olennaista on ”se, mitä päätty ympäristöön. Se on ihan eri asia kuin kipsisakka-altaan pitoisuudet”.

Järkeilyn tyyli ympäristökiistoissa

Yritys	0	0	-	24
Muu viestin	7	2	3,5	11
Muu tai taustaltaan epäselvä	0	5	0	6
Yhteensä	91	91	xxx	347

Yhtä perusteetonta kiistoa lukuun ottamatta kiistopuheenvuoroista oli tunnistettavissa legitimaatioperusta, johon kiisto nojasi (taulukko 11).⁴⁶ Valtaosa kiistoista oli tietopohjaisia. Viranomaiset esittivät pääasiassa tietopohjaisia kiistoja. Poliitikan ja kansalaisyhteiskunnan edustajat esittivät luottamuspohjaisia kiistoja lähes yhtä usein kuin tietopohjaisia. Arvoperustaisia kiistoja esitettiin ainoastaan kolme.

Taulukko 11. Kiistoperusteet toimijaryhmittäin

	Tieto	Arvot	Luottamus	Perusteeton	Yhteensä
Kertoja	10	0	0	0	10
Talvivaaran edustaja	4	0	0	1	5
Viranomainen	15	0	2	0	17
Poliitikko	14	1	12	0	27
Ympäristöministeri Ville Niinistö	4	1	1	0	6
Asiantuntija	4	0	1	0	5
Kansalaisyhteiskunnan edustaja	11	1	8	0	20
Muu viestin	4	1	2	0	7
Yhteensä	62	3	25	1	91

⁴⁶ Perusteettomassa kiistossa Talvivaaran pääomistaja Pekka Perä kiisti Talvivaaraan kohdistuneen kritiikin vetoamalla siihen, että ajankohta keskustelulle oli väärä. ”Hautalan tiistaina esittämään aiempaan vaatimukseen Perä totesi, että vuodon tukkimiseen liittymättömän ’muun keskustelun’ aika tulee myöhemmin” (HS 8.11.2012). Perän ainoa vuodon akuuttivaiheessa antama lausunto ilmensi Talvivaaran viestintästrategiaa: kaikki julkinen puhe kulki viestintäpäällikkö Olli-Pekka Nissisen kautta ja liittyy vuodon tukkimiseen.

Tavallisimpia kiistoja aineistossa olivat poliitikkojen Talvivaaraan kohdistuneet luottamus pohjaiset kiistot, poliitikkojen toisiin poliitikoihin kohdistuneet tietopohjaiset kiistot sekä kansalaisyhteiskunnan edustajien Talvivaaraan kohdistamat tieto- ja luottamus pohjaiset kiistot (taulukko 12). Aineistossa useimmin kiistäjinä esiintyneet poliitikot kiistelivät siis keskenään lähinnä tietopohjalta mutta kohdistivat Talvivaaraan luottamus pohjaisia kiistoja. Talvivaara-kiistot kytkeytyivät sisällöllisesti katastrofidiskurssiin. Poliitikkojen välinen kiistely liittyi puolestaan kysymykseen siitä, kenen vastuulla tapahtumat olivat.

Taulukko 12. Kiistoperusteet tavallisimmissa kiistäjä–kiiston kohde -pareissa

Kiistopari	Tieto	Arvot	Luottamus	Perusteeton	Yhteensä
Politiikka–Talvivaara	1	1	9	0	11
Politiikka–Politiikka	8	0	3	0	11
Kansalaisyhteiskunta–Talvivaara	5	1	4	0	10
Viranomainen–Kansalaisyhteiskunta	7	0	0	0	7
Viranomainen–Viranomainen	4	0	2	0	6

Poliitikkojen välinen kiista oli aineiston yleisin tietoperustainen kiistopari. Kaikki poliitikkojen väliset tietopohjaiset kiistot liittyivät vihreiden ympäristöministeri Ville Niinistön ja aiempien hallitusten keskustaministerien kiistelyyn siitä, kenelle poliittinen vastuu Talvivaaran tapahtumista kuului. Kiistoissa nojattiin tietopohjaiseen tulkintaan tapahtumista, vaikka niiden tarkoituksena olikin horjuttaa muiden nauttimaa luottamusta ja pönkittää tätä kautta omaa asemaa.

Entisen pääministerin Mari Kiviniemen (kesk) mukaan aluehallintouudistus tehtiin aikoinaan kaikkien puolueiden kanssa hyvässä yhteistyössä. ”Muistelen kansanedustaja Niinistönkin olleen siihen tyytyväinen. On kaukaa haettu, että tämä uudistus olisi syyllinen siihen, että asiat eivät ole Talvivaarassa kunnossa.” (Poliitikon poliittikkoon kohdistunut tietoperustainen kiisto. HS 10.11.2012: ”Talvivaara sytytti sanasodan”.)

Poliitikkojen Talvivaaraan kohdistuneet kiistot perustuivat tiedon sijaan luottamukseen. Tällaisia kiistoja oli kolmasosa aineiston kaikista luottamusperustaisista kiistoista. Poliitikkojen Talvivaaraan kohdistamissa luottamuskiistoissa tapahtumien syyksi nähtiin sakka-altaan teknisten yksityiskohtien sijaan Talvivaaran tai Pekka Perän ominaisuudet. Kiistoista neljä oli valtion omistajaohjauksesta vastanneen mi-

nisteri Heidi Hautalan syytöksiä Talvivaaran ”johtamisvajeesta”. Tähän keskusteluun Talvivaara ei lähtenyt mukaan lainkaan.

Valtion omistajaohjauksesta vastaava ministeri Heidi Hautala (vihr) kovensi arvosteluun Talvivaaran pääomistajaa Pekka Perää kohtaan. ”Yhtiössä on erittäin vakava johtamisvaje, joka on ollut pitkäaikainen ongelma”, Hautala pamautti. ”Hallituksen puheenjohtaja Pekka Perä ei ole suostunut kertomaan, että miten yhtiö on voitu rakentaa sillä tavalla, että johtaminen ja riskien hallinta ovat olleet niin puutteellisia.” Hautala arveli, että yhtiölle voi tulla erittäin suuria korvaus- ja ennaltaamismisvelvollisuuksia. (Poliitikon Talvivaaraan kohdistunut luottamusperustainen kiisto. HS 9.11.2012: ”Hallitukselta vaadittiin painetta Talvivaaralle”).

– Talvivaara lyö kehitysmaidenkin kaivossysteemit laudalta. Todella ammattitaidotonta toimintaa, [WWF:n suojelujohtaja Jari] Luukkonen sanoo. (Ympäristöjärjestön edustajan Talvivaaraan kohdistunut luottamusperustainen kiisto. KS 8.11.2012: ”Luonnonsuojeluliitto suomii”).

Poliitikkojen keskinäisten kiistojen jälkeen toiseksi yleisin tietoperustainen kiistotyyppi oli viranomaisten kansalaisyhteiskunnan edustajiin kohdistunut kiisto, joita oli aineistossa seitsemän. Näistä kiistoista kuusi esitettiin *Kainuun Sanomissa*. Ne olivat Kainuun ELY-keskuksen edustajien vastauksia kansalaisjärjestöjen väitteisiin. ELY-keskuksen edustajat torjuivat katastrofidiskurssissa esitetyt väitteet valvonnan epäkohdista tietopohjaisilla argumenteilla, joissa ei otettu suoraan kantaa vastuukysymyksiin.

Stop Talvivaara -liike on kritisoinut Talvivaaran varoallasalueita ”patovalleilla rajatuksi suoalueeksi”. [...] [Kainuun ely-keskuksen ylitarkastaja Unto] Ritvanen sanoo nähneensä patoalueen vain kartalta. – Se on harjanteitten välinen painauma, suoalue, niin kuin muutkin varoaltaiden paikat. Ne on alavia maaston kohtia, mihin pystyy vettä keräämään. Mäellä vesi ei pysy. (Viranomaisen ympäristöjärjestöön kohdistunut tietoperustainen kiisto. KS 12.11.2012: ”Jätevesi ei enää juokse luontoon”).

Kainuun ely-keskuksen patoturvallisuusasioista vastaava ylitarkastaja Heli Nurmi sanoo, ettei tihkumisesta voi päätellä, että pato olisi sortumassa. Hänen mukaansa on normaalia, että maarakenteisten patojen läpi suotautuu vettä. (Viranomaisen ympäristöjärjestöön kohdistunut tietoperustainen kiisto. KS 22.11.2012: ”Pato tihkuu läpi”).

Arvoperustaisia kiistoja oli aineistossa ainoastaan kolme. Vuodon akuuttivaiheessa ei syntynyt arvokeskustelua: Talvivaaraan kohdistettiin aineistossa vain yksi kiisto, jossa vedottiin ympäristönsuojeluun arvona. Kaivoksen viranomaisvalvontaa ei myöskään yhtä tapausta lukuun ottamatta rinnastettu kiistomielessä muunlaisen ympäristöä pilaavan toiminnan valvontaan. Laajemmin ottaen arvokeskustelun vähäisyys näkyi myös uutisointia jäsentäneissä diskursseissa, joissa oli arvovalintojen tai -kysymysten sijaan kyse vastuusta ja vastuullisuudesta.

– Yhtiö on toistuvasti rikkonut ympäristöluvassa lupaamiaan velvoitteita. Näitä seurauksia joudutaan nyt hoitamaan. Pidän äärimmäisen epäoikeudenmukaisena sitä, että kainuulaiset ihmiset ja Suomen luonto joutuvat kantamaan vastuuta menneiden vuosien virheistä, [Ympäristöministeri Ville] Niinistö sanoo. (Poliitikon Talvivaaraan kohdistunut arvoperustainen kiisto. ks 8.11.2012: "Niinistö: Nyt saa jo riittää".)

Kajaanilainen Antti Seppänen totesi Raatihuoneentorilla, että Talvivaaran ekorikos ei ole suvaittavaa. – Anteeksiantoa ei ole. Luonto on Kainuun voimavara, sitä ei saa tuhota. (Yksityishenkilön Talvivaaraan kohdistunut arvoperustainen kiisto. ks 14.11.2012: "Lauluprotesti ladataan YouTubeen".)

Yhteenveto: Julkinen haastaminen oli ympäristökiistoissa harvinaista

Tämän luvun tarkoituksena oli selvittää, miten järkeilyn tyyli toimi median ja politiikan kytkentäpintana kolmessa ympäristökiistassa. Järkeilyä tutkittiin tarkastelemalla tilanteita, joissa uutisjutussa esiintyvä puhuva toimija, mielipidekirjoituksen kirjoittaja tai journalistinen kertoja kiisti suoraan toisen toimijan tekemiset tai sanomiset – eli yritti haastaa nimeämänsä tahon perustelemaan tarkemmin toimintaansa tai puheitaansa. Analyysissä kiinnitettiin huomiota *kiistelyn intensiivisyyteen, osapuoliin sekä tiedon, arvojen ja luottamuksen merkitykseen kiistoperusteina*. Kaiken kaikkiaan toisten toimijoiden suorasukainen haastaminen oli tutkituissa ympä-

ristökiistoissa verrattain harvinaista. Merkittävä osa kiistämisestä tapahtui kaikissa tapauksissa mielipidekirjoituksissa, mikä korostaa uutisdiskurssin sopuisuutta.

Kommunikatiivisen toiminnan teoriassa määriteltyjä rationaalisuuden ulottuvuuksia ei ole aiemmassa tutkimuksessa hyödynnetty ympäristöjulkisuuden järkeilyn arviointiin tässä tutkimuksessa tarkoitetussa mielessä. Ympäristöjulkisuutta olisi Habermasin teorian puitteissa mahdollista arvioida myös sen kommunikatiivisuuden eli ymmärryshakuisuuden suhteen kysymällä, missä määrin julkisuus oli rationaalisuuden mahdollisuudet vakavasti ottavaa ja missä määrin strategista eli keskustelua ja rationaalisuuden mahdollisuuksia pelivälineinä käyttävää. Tämän tutkimuksen lähtökohtana oli kuitenkin se, että myös rationaalisuuden mahdollisuuksia pelivälineinä käyttävä strateginen toiminta aktivoi rationaalisuuden potentiaalin, vaikka käyttääkin sitä muihin tarkoituksiin kuin ymmärryksen etsimiseen.

Tämän tutkimuksen perusteella järkeilyn tyyli vaikuttaa tutkimuksen kolmesta ulottuvuudesta sattumanvaraisimmalta siinä mielessä, että yksittäinen toimija voi aggressiivisella argumentaatiolla pakottaa muita toimijoita joko mukaan keskusteluun tai vaihtamaan järkeilyn tyyliä. Julkinen haastaminen ei kuitenkaan pure kaikkiin toimijoihin tasavertaisesti. Alttiimpia sille ovat kansanedustajat ja ministerit, joiden oletetaan vastaavan julkisesti varsin matalamielisiinkin epäilyksiin. Viranomaisilla on selvästi paremmat mahdollisuudet esiintyä julkisuudessa yksinomaan tietopohjaisesti argumentoiden ja jättää muunlaiset keskustelunavaukset huomiotta.

Lievestuoreen ja Talvivaaran tapaukset olivat journalistisessa julkisuudessa tapahtuneen kiistämisen näkökulmasta verrattain matalan intensiteetin kiistoja, joissa tiedolla oli keskeinen merkitys kiistoperusteena. Kuusamon kohdalla julkinen kiistely oli selvästi intensiivisempää ja se liittyi metsäaktivistien ja yhteismetsän väliseen epäluottamukseen. Epäilykset muiden toimijoiden epärehellisyydestä, taktikoinnista tai heikkolahjaisuudesta, jotka Lievestuoreen ja Talvivaaran kohdalla tulivat ilmaistuksi epäsuoremmin, saivat Kuusamon tapauksessa selvästi enemmän sijaa julkisessa argumentaatioissa. Esimerkiksi aktivistien karkeakin nimitteleminen oli journalistisessa julkisuudessa hyvin tavallista, erityisesti *Kalevan* mielipidekirjoituksissa.

Kuusamon poikkeuksellisuus liittyi tapauksen luonteeseen, toimijoiden julkisuusstrategioihin ja journalistisen julkisuuden ominaispiirteisiin. Kiistan luonne oli vaikuttava tekijä siinä mielessä, että aktivistit liikkuivat hyvin konkreettisesti vierailla mailla. Heidät nähtiin sekä kirjoitettuja lakeja että kirjoittamattomia sääntöjä kunniottamattomina muukalaisina. Lievestuoreen tapauksessa vesiviranomaiset olivat vastaavalla mutta kuitenkin astetta abstraktimmalla tasolla muiden asioihin puut-

tuvia tunkeilijoita. Heillä oli kuitenkin vahvana selkänojanaan laki ja viranomaisen asema. Talvivaaran tapauksessa tällaista asetelmaa ei päässyt syntymään, koska kaikki osapuolet pitivät sakka-altaan vuodon tukkimista ja sen syiden selvittämistä tärkeänä.

Toimijoiden julkisuusstrategiat vaikuttivat Kuusamon poikkeuksellisuuteen siinä mielessä, että yhteismetsä halusi keskusteluun osallistumisen sijaan *näyttää* aktiivisille, kuka lopulta määrää Kuusamossa. Yhteismetsän äkkiväärä toiminta kuitenkin vain lisäsi tapauksen saamaa julkisuutta, jota aktivistit toiminnallaan tavoittelivat. Hakkuiden keskeyttäminen, ajan pelaaminen ja kiistan hautaaminen kuukaudesta toiseen jatkuviin neuvotteluihin olisi saattanut johtaa aivan toisenlaiseen julkiseen keskusteluun ja toisenlaiseen lopputulokseen. Talvivaaran tapauksessa kaivosyhtiö toimi vuodon akuuttivaiheessa juuri näin pyrkiessään tukahduttamaan laajempaa keskustelua vuodon hallintaan keskittyneellä julkisuusstrategiallaan. Journalistisen julkisuuden ominaispiirteet korostivat Kuusamon kiistan intensiivisyyttä siinä mielessä, että erilaisten näkökulmien esiin nostaminen ja toimijoiden tunteiden kuvaileminen olivat tavanomaisia julkisuutta jäsentäviä journalistisia eleitä.

8

Yhteenveto: Ympäristökiistat ja julkisuuden logiikka

Medialogiikan ja politiikan logiikan määrittely, tutkiminen ja vastakkainasettelu ovat olleet tärkeä juonne politiikan medioitumisesta 2000-luvulla käydyssä keskustelussa (ks. esim. Strömbäck & Esser 2009; Lundby 2009). Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli laventaa aiheesta käytyä keskustelua tarkastelemalla julkisuutta moniulotteisena, instituutioiden toimintalogiikat ja toimijoiden pyrkimykset ylittävänä mutta samalla kuitenkin instituutionaalisten käytäntöjen muovaamana rakenteena. Medialogiikan ja politiikan logiikan sijaan tutkimuksessa oli kyse *julkisuuden* tutkimisesta median ja poliittisen toiminnan kytkeytymistä määrittelevänä. Logiikkapuheen karikot (ks. esim. Ampuja ym. 2014) huomioiden voi puhua *julkisuuden logiikasta*, jonka yksi ulottuvuus median julkisuuden jäsentämiseen ja politiikkaverkoston julkisuuden hyödyntämiseen liittyvät institutionaaliset käytännöt ovat. Tämän tutkimuksen lähtökohtana oli, että institutionaalisten käytäntöjen lisäksi julkisuuden logiikkaa määrittelevät asiasisältöön liittyvät *kulttuuriset jäsennykset* ja argumentaatiota määrittelevä *järkeilyn tyyli*.

Tutkimuksen lähtökohtana ollut jäsennyys julkisuuden logiikasta oli teoreettisesti moniaineksinen. *Kulttuuristen jäsennyksien* kohdalla taustalla oli erityisesti Michel Foucault'n (esim. 1998; 2005a; 2005b; 2010) ajatteluun yhdistetty *diskurssintutkimus*, joka kiinnittää huomion historiallisesti muotoutuneiden diskurssien merkitykseen tosiasioiden ja toiminnan määrittelijöinä. *Instituutionaalisten käytäntöjen* kohdalla jäsennyksen viitepisteenä oli aiemmassa medioitumiskeskustelussa keskeisessä asemassa ollut ajatus julkisuuden rakentumisesta medialogiikan ja politiikan

logiikan köydenvetona (Hjarvard 2014; Ryfe 2006; Van Aelst & Walgrave 2017). *Järkeilyn tyylin* kohdalla taustalla oli Jürgen Habermasin (1984; 1987) *kommunikatiivisen toiminnan teorian* ajatus kielenkäytön merkityksestä rationaalisen yhteistyön ja yhteisymmärryksen mahdollistavana rakenteena.

Tutkimuksen painopiste oli teoreettisen jäsennyksen esittelemisessä ja sen empiirisen käyttökelpoisuuden testaamisessa. Diskurssintutkimuksen, kommunikatiivisen toiminnan teorian ja institutionaalisten käytäntöjen välisten jännitteiden ja kytkentöjen yksityiskohtaisempi teoretisointi jäi vielä pitkälti tulevan tutkimuksen tehtäväksi (ks. kuitenkin Kumpu ym. 2019; Kunelius & Reunanen 2016; 2019). Auki jäi tässä vaiheessa myös kysymys siitä, miten teoreettinen jäsennyys suhteutuu ympäristöjulkisuuden tutkimuksessa verrattain usein hyödynnettyyn Luc Boltanskin ja Laurent Thévenot'n (2006) julkisen oikeuttamisen teoriaan (ks. esim. Vehkalahti 2017, 72–78).

Teoreettisen jäsennyksen tuottamien havaintojen perusteella on mahdollista tehdä alustavia havaintoja siitä, minkälaisia jännitteitä ja kytkentöjä kulttuuristen jäsennysten, käytäntöjen ja järkeilyn välille syntyi ympäristökiistoihin liittyvässä journalistisessa julkisuudessa. Teen seuraavaksi yhdenlaisen, tutkimuksen havaintoja yhteen vetävän suunnistusyrityksen läpi teoreettisen jäsennyksen kuvaaman maaston.

Julkisuuden logiikan tutkiminen aloitettiin tässä tutkimuksessa kulttuurisista jäsennyksistä, kun tutkimuksen kohteeksi otettiin mediajulkisuuden rakentuminen ja merkitys *ympäristöpolitiikan* toimintakentällä. Lähtökohtana oli aiemmassa tutkimuksessa melko vähäiselle huomiolle jäänyt ajatus, jonka mukaan politiikan medioituminen on riippuvaista politiikan *asiasisällöistä*. Tästä näkökulmasta ympäristöpolitiikan medioituminen on erilaista kuin vaikkapa talouspolitiikan, koska niissä asiasisällöt nivoutuvat käytäntöihin ja järkeilyyn eri tavoin. Sekä median että politiikkaverkostojen toimintaa määrittelevä julkisuuden logiikka on näillä kahdella politiikan alalla lähtökohtaisesti erilainen. Teoreettisen mallin puitteissa liikkeelle olisi voinut lähteä myös julkisuuteen liittyvistä käytännöistä tai järkeilyn tyylistä. Siinä tapauksessa tutkimuksen kysymyksenasettelu olisi kuitenkin muuttunut merkittävästi.

Tämän tutkimuksen havainnot kolmen ympäristökiistan uutisoinnin diskursiivisesta asetelmasta tukevat aiempien tutkimusten käsitystä, jonka mukaan kulttuuriin herkkyyden ympäristön pilaantumisen tai sen uhkalle on kasvanut merkittävästi 1970-luvulta nykypäivään ulottuvalla ajanjaksolla. Tässä tutkimuksessa tarkasteluissa tapauksissa median ja poliittisen toiminnan kytkentää ympäristöpolitiikassa määritteli *ympäristönsuojelun kasvava painoarvo* ja vastaavasti *ympäristön pilaami-*

sen oikeuttamisen hankaloituminen. Tutkimuksen perusteella uskottavalta vaikuttaa myös se, että kamppailu ympäristönsuojelun merkityksestä kytkeytyy läheisesti teollisuusyhteiskunnan kasvuhakuisuuteen. Toinen median ja poliittisen toiminnan kytkentää ympäristöpolitiikassa määrittelevä tekijä vaikuttaisi olevan *kysymys työstä, työllisyydestä ja toimeentulosta*. Kolmas sekä tässä että aiemmassa tutkimuksessa tunnistettu, median ja politiikan kytkentää sisällöllisestä näkökulmasta määrittelevä tekijä on syrjäseutujen ja kaupunkien väliseen suhteeseen liittyvä *aluepolitiikka*.

Lievestuoreen tapauksessa (1971) järven pilaantuminen oli yksi elementti kiistassa, jota käytiin kuitenkin pääasiassa toimeentuloon ja lakien noudattamiseen liittyvillä argumenteilla. Kiistassa lievestuorelaisten toimeentulo osoittautui lopulta ympäristön suojelemiseksi laadittujen lakien noudattamista vahvemmas elementiksi. Lievestuoreen kiistaa jäseni myös voimakas vastakkainasettelu maalaisjärkisen ympäristösuhteen ja pääkaupunkilaisten tästä näkökulmasta järjettömän särjensuojelun välillä. Lievestuoreen kiistan aikaiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun merkittävästi vaikuttanut ympäristöherätys ilmeni uutisoinnissa lähinnä epäilyksenä, että tehdashanketta vastustetaan ympäristönsuojelun nimissä *ideologisista syistä*, ilman järkiperusteita.

Kuusamon metsäkiistassa (1994) ympäristönsuojelu osoittautui lakien noudattamista, toimeentuloa ja aluepolitiikkaa vahvemmas elementiksi. Ympäristönsuojelun merkitys oli kuitenkin julkisesti hyvinkin suorasukaisesti kyseenalaistettavissa. Kuusamon kiistaa määritteli vastakkainasettelu yhteismetsän isäntien ja kaupunkilaisiksi miellettyjen metsäaktivistien välillä. Tässäkin tapauksessa vastakkainasettelu kytkeytyi erontekoon järkevä (vastuullinen metsänhoito) ja järjettömän (kohutuettomat suojeluvaatimukset) ympäristönsuojelun välillä.

Talvivaaran sakka-altaan vuodon (2012) kohdalla uhka ympäristön pilaantumisesta oli koko kiistaa jäsentänyt solmukohta, jonka kyseenalaistaminen mediajulkisuuden ydinalueilla oli hyvin hankalaa. Lievestuoreen ja Kuusamon kiistoista poiketen toimeentulon ja aluepoliittisten kysymysten merkitys oli Talvivaaran kiistassa vähäinen, mikä johtui todennäköisesti kiistan onnettomuusluonteisesta äkillisyydestä. Talvivaaran kaivosta perustettaessa tällaisilla argumenteilla oli keskeinen merkitys. Myöskään järjettömän ja järkevä ympäristönsuojelun välinen eronteko ei jäsentänyt Talvivaara-julkisuutta.

Institutionaalisten käytäntöjen näkökulmasta tutkimus vahvistaa aiemman tutkimuksen havaintoja journalismin julkisuutta jäsentävän toiminnan aktivoitumisesta ja itsenäistymisestä. Median ja poliittisen toiminnan kytkeytymistä ympäristöpolitiikan toimintakentällä vaikuttaisi määrittelevän journalismin aktiivisemmaksi käyvä

ote tapahtumien taustoittamisessa ja kasvava kerronnallinen liikkumavara uutiskärkien rakentamisessa. Myös journalismin oman mielipiteen ilmaisuun tarkoitettujen juttujen merkitys kasvoi. Lievestuoreen ja Kuusamon tapauksissa kiistoja taustoitamaan pyrkiviä juttuja julkaistiin vain vähän. Talvivaaran tapauksessa journalismin kerronnallisesti oma-aloitteisena esitetyllä tapahtumien taustoittamisella ja selittämisellä oli puolestaan olennainen merkitys riippumatta siitä, puhuttiinko onnettomuudesta vai ympäristökatastrofista. Lievestuoreella tehdään aiempia vaiheita ei uutisoinnissa juuri kytketty käsillä olleeseen kiistaan. Talvivaaran tapauksessa kaivoksen aiemmat vaiheet olivat keskeinen viitepiste sakka-altaan vuodosta ja sen ympäristövaikutuksista uutisoitaessa.

Muodollisesta näkökulmasta tunnistettu taustoittaminen ja kerronnallisen liikkumavaran lisääntyminen kytkeytyivät ympäristönsuojelun kasvavaan kulttuuriseen merkitykseen. Tämän suhteen lehtien välillä oli kuitenkin selkeitä eroja. Kuusamon ja Talvivaaran kiistoissa *Kalevan* ja *Kainuun Sanomien paikallisjulkisuudessa* taustoitaminen ja kerronnallinen liikkumavara myötäilivät herkemmin ympäristön pilaajaa kuin *Helsingin Sanomissa*. Pääkirjoitusten mielipiteenilmaisuissa ei kuitenkaan ilmennyt uutisaineiston taustoittamisen ja kerronnallisen liikkumavaran suuntautumista vastaavaa sisällöllistä eroa. Lievestuoreen kiistassa *Keskisuomalaisen* ja *Helsingin Sanomien* uutisoinnissa ei ollut merkittävää eroa, sillä molemmissa lehdissä taustoittaminen ja kerronnallinen liikkumavara myötäilivät toimeentuloon liittyvää argumentaatiota.

Suhteessa kiistojen kulttuuriisiin jäsennyksiin mielenkiintoinen kysymys on, missä määrin toimeentulon ja ympäristönsuojelun sekä syrjäseudun ja kaupunkien vastakkainasettelu on journalismiperäistä. Vastakkainasettelu olisi tässä tapauksessa *journalistinen kehys*, joka tuottaisi mukaistaan sisältöä riippumatta vastakkainasettelujen merkityksestä itse kiistoissa. Tutkimuksen perusteella tällainen tulkinta saat- taisi olla perusteltu Kuusamon metsäkiistassa, jossa uutisointi korosti ainakin jos- sain määrin yhteismetsän ja aktivistien välistä vastakkainasettelua. Jyrkkään sävyyn suojelijoista puhuva isäntä ja aatteen palolla Kainuun pakkasiin metsiä suojelemaan saapunut opiskelija olivat hahmoja, joita toimittajat etsivät ja löysivät kiistan kulues- sa. Esimerkiksi vastakkainasettelua mahdollisesti lieventäviä, yhteismetsän suuro- sakkaina toimineiden valtion sekä Kuusamon kunnan ja seurakunnan mielipiteitä kiistasta ja sen ratkaisemisesta ei kuultu journalistisessa julkisuudessa lainkaan. Vas- takkainasettelun kärjistymiseen liittyy osaltaan myös se, että kiistan sovittelulle ei ollut olemassa mitään valmista mallia.

Lievestuoreen kiista pelkistyi vastaavalla tavalla toimeentulosta huolestuneiden lievestuorelaisten ja Vesihallituksen ympäristöä puolustaneiden pykäläsaivartelijoiden väliseksi vastakkainasetteluksi, joka oli kuitenkin selvästi Kuusamon kiistaa vähemmän kärjekästä. Myös journalismin toiminta Lievestuoreen kiistan uutisoinnissa oli siinä määrin passiivista, että vastakkainasettelua on vaikea pitää journalistisena kehyksenä missään vahvassa mielessä. Vastakkainasettelu jäi rakentamatta monessa sellaisessa kohdassa, jossa siihen olisi selvästi ollut mahdollisuuksia. Kumpikaan tutkituista lehdistä ei esimerkiksi tehnyt käytännössä mitään Vesihallituksen ilmaisemalla tyytymättömyydellä kiistan poliittisesta ratkaisusta.

Talvivaaran kiistassa vastakkainasetteluilla oli vähäisempi merkitys. Sen sijaan vaikuttaisi perustellulta puhua *onnettomuudesta* journalistisena kehyksenä, joka tuotti julkisuuteen esimerkiksi vuodon tukkimiseen liittyvää puhetta. Vaikka vuotoa ei onnettomuudeksi aina nimettykään, sen uutisointia vaikuttivat monissa kohdin ohjaavan suuronnettomuuksien uutisointiin liittyvät journalistiset käytännöt. Myös ympäristökatastrofin uhkaa tai riskiä voisi Talvivaara-uutisoinnin perusteella pitää journalistisena kehyksenä, johon vuotoa soviteltiin erityisesti *Helsingin Sanomien* uutisoinnissa, ajoittain asiantuntijoiden mielipiteet selvästi ohittaenkin.

Journalismin julkisuutta jäsentävään toimintaan ja kiistojen kulttuurisiin jäsenyksiin liittyvien havaintojen perusteella journalistisessa julkisuudessa esiintyvät tai sitä muulla tavalla hyödyntävät toimijat joutuivat Talvivaaran tapauksessa tekemisiin julkisuuden kanssa, joka oli muodollisesti enemmän journalismin hallinnassa ja sisällöllisesti enemmän ympäristöhuolen värittäjä kuin Lievestuoreella. Koska tässä tutkimuksessa julkisuuden merkitystä tarkasteltiin erittelemällä sanomalehtitekstejä eikä esimerkiksi tekemällä haastatteluja, on politiikkaverkostojen julkisuuteen liittyvien institutionaalisten käytäntöjen arviointi väistämättä melko spekulatiivista.

Huomionarvoinen tutkittuja tapauksia yhdistävä piirre oli se, että kaikissa kiistoissa *jokin* toimijaryhmä käytti julkisuutta aktiivisesti omien tavoitteidensa edistämiseen. Lievestuoreella tehtaan työntekijät järjestivät tehtaan valtauksen, ennalta käsikirjoitetun mediaspektaakkelin, joka vaikutti kiistan kulkuun merkittävästi. Kuusamossa metsäaktivistit järjestivät puolestaan metsiensuojelun kulttuuriseen puhuttelevuuteen ja julkisuuden voimaan nojanneen konfliktin, joka nujersi paikallisesti hyvin merkittävän vallankäyttäjän. Mielenkiintoinen ero Lievestuoreen ja Kuusamon kiistojen välillä oli se, että Lievestuoreen työntekijöitä ei ainakaan julkisuudessa moralisoitu mediapeliin turvautumisesta samaan tapaan kuin metsäaktivisteja Kuusamossa – ja ympäristöaktivisteja yleisemminkin 1990-luvulla.

Talvivaaran tapauksessa julkinen toiminta vaikutti kautta linjan selvästi harkitummalta kuin Lievestuoreella ja Kuusamossa. Erityisesti vuodon hallintaan liittyviä ponnisteluja korostanut kaivosyhtiö ja ponnisteluaan ympäristön puolesta monin eri tavoin korostanut ympäristöministeri Ville Niinistö vaikuttivat ennakoivan julkisuuden logiikkaa tarkasti omassa toiminnassaan. Talvivaaran kiistassa kaikki keskeiset toimijat vaikuttivat sisäistäneen, että ympäristönsuojelun arvon julkinen kyseenalaistaminen oli suuronnettomuudeksi ja ympäristökatastrofiksi kehystetyssä poikkeustilanteessa hyvin riskialtista. Mielenkiintoinen yksityiskohta oli aiemmin julkisuudessa kaivosta puolustaneiden Talvivaaran työntekijöiden lähes täydellinen puuttuminen kiistauutisoinnista.

Ympäristöpolitiikan toimintakentän näkökulmasta tutkittuja kiistoja yhdisti toisiinsa myös ympäristöviranomaisten pidättyväisyys julkisen toiminnan suhteen. Ympäristöviranomaiset eivät erityisemmin puhuneet julkisuudessa ympäristön puolesta, vaikka muodollisesti ympäristön edun valvominen heidän tehtävänsä olikin. Viranomaisista selkeimmin ympäristöä asettui julkisuudessa puolustamaan Lievestuoreen kiistassa paikallisen vesipiriin insinööri. Kuusamon kiistan uutisoinnissa ympäristöviranomasilla oli selvästi vähäisempi rooli, vaikka yhteismetsä epäilikin heidän toimivan läheisessä yhteistyössä metsäaktivistien kanssa. Talvivaaran kiistassa Kainuun ELY-keskuksen edustajat puolestaan esiintyivät julkisuudessa teknisinä asiantuntijoina, jotka vaikuttivat pitävän vuodosta syntynyttä julkista keskustelua omaa työtään häiritsevänä tekijänä.

Viranomaistoimintaan liittyy vahva yleisen edun puolustamisen lähtökohta, jonka rikkomisesta ympäristöviranomaisia on usein epäilty. Kyse on siitä, missä määrin ympäristön puolustaminen – esimerkiksi luonnonarvoja uhkaaviin hakkuihin puuttuminen – ymmärretään yleisen edun puolustamiseksi tai poliittiseksi interventiksi. Julkisuuden merkitykseen ympäristöviranomaisten toiminnassa vaikuttaa liittyvän vastaavanlainen ristiriita. Viranomaisten toiminnan näkökulmasta julkisuus tulee herkästi ymmärretyksi häiriötekijäksi ja riskiksi, vaikka julkisuus on yksi viranomais-toiminnan lähtökohdista. Ympäristöpolitiikan toimintakentällä ympäristöjärjestöt ja aktivistit ovatkin usein hoitaneet ympäristön puolesta puhumisen ympäristöviranomaisten puolesta. Ympäristöviranomaisten median käyttö, mediasuhteet ja julkisuuskäsitykset olisivatkin tämän tutkimuksen perusteella mielenkiintoinen jatkotutkimuksen aihe ympäristöpolitiikan medioitumiseen liittyvälle tutkimukselle.

Tutkittujen kiistojen järjelyyn tyyli sijoittui kulttuurisiin jäsenyyksiin sekä journalismin ja politiikkaverkostojen toimintaan liittyvien havaintojen perusteella kehityskulkuun, jossa ympäristönsuojelun kulttuurinen merkitys kasvoi, julkisuudesta

tuli journalismivetoisampaa ja toimijoista ainakin jossain määrin strategisemmin julkisuuteen suhtautuvia. Nämä kehityskulut eivät kuitenkaan ilmennet selkeänä muutoksena järkeilyn tyylissä, esimerkiksi siten, että ympäristön pilaantumiseen liittyvistä tiedollisista argumenteista tai toimijoiden motiiveja kyseenalaistavista viherpesuepäilyistä olisi tullut tärkeämpi kiistämisen peruste. Journalistisesta julkisuudesta ei tutkittujen kiistojen perusteella ole tullut myöskään konfliktihakuisempaa. Tavallisinta toisen toimijan sanojen tai tekojen suora kiistäminen oli Kuusamon metsäkiistan tapauksessa. On mahdollista, että tulos olisi ollut toisenlainen, jos järjenkäyttöä olisi tarkasteltu kapeasti määriteltyjä kiistotilanteita laajemmin. Toisaalta järjenkäytön tyylin arvioiminen kiistotilanteissa vaikuttaa menetelmällisesti mielenkiintoiselta ja jatkokehittelyn arvoiselta avaukselta.

Kirjallisuus

- Aalto, Sari (2018). *Vaihtoehtopuolue: vihreän liikkeen tie puolueeksi*. Helsinki: Into.
- Alasuutari, Pertti (1996). *Toinen tasavalta: Suomi 1946–1994*. Tampere: Vastapaino.
- Ampuja, Marko, Koivisto, Juha & Väliaverronen, Esa (2014). Strong and Weak Forms of Mediatization Theory. A Critical Review. *Nordicom Review* 35, 111–123.
- Anderson, Alison (2015). News organisation(s) and the production of environmental news. Teoksessa Anders Hansen & Robert Cox (toim.). *The Routledge handbook of environment and communication*. New York: Routledge, 176–185.
- Anderson, Alison (2014). *Media, environment and the network society*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Anderson, Alison (1997). *Media, culture and the environment*. London: UCL Press.
- Ashenden, Samantha & Owen, David (toim.) (1999). *Foucault contra Habermas: recasting the dialogue between genealogy and critical theory*. London: Sage.
- Barnhurst, Kevin & Mutz, Diana (1997). American journalism and the decline in event-centered reporting. *Journal of Communication*, 47:4, 27–53.
- Beder, Sharon (2002). *Global spin: The corporate assault on environmentalism*. White River Junction VT: Chelsea Green.
- Benighaus, Ludger; Benighaus, Christina; Renn, Ortwin; Lyytimäki, Jari; Río, Virginia & Gómez, Javier (2018). *Europe-wide content analysis report (2016–2018)*.
- Benson, Rodney (2006). News media as a “journalistic field”: What Bourdieu adds to new institutionalism, and vice versa. *Political Communication*, 23:2, 187–202.
- Benson, Rodney & Hallin, Daniel C. (2007). How states, markets and globalization shape the news. The French and US National Press, 1965–97. *European Journal of Communication*, 22:1, 27–48.
- Boltanski, Luc & Thévenot, Laurent (2006). *On Justification. Economies of Worth*. Princeton: Princeton University Press.
- Bourdieu, Pierre (1998). *Practical reason. On the theory of action*. Stanford: University of Stanford Press.
- Cappella, Joseph N. & Jamieson, Cathleen Hall (1996). News frames, political cynicism, and media cynicism. *The annals of the American Academy of Political and Social Science*, 546, 71–84.
- Cottle, Simon (toim.) (2003). *News, public relations and power*. London: Sage.

- Cushion, Stephen (2015). *News and Politics. The Rise of Live and Interpretive Journalism*. London: Routledge.
- Davis, Aeron (2007). *The Mediation of Power. A Critical Introduction*. London: Routledge.
- Djerf-Pierre, Monika & Weibull, Lennart (2008). From public educator to interpreting ombudsman. Regimes of political journalism in Swedish public service broadcasting 1925–2005. Teoksessa Jesper Strömbäck, Mark Ørsten & Toril Aalberg (toim.). *Communicating politics. Political communication in the Nordic countries*. Göteborg: Nordicom, 195–214.
- Dobson, Andrew (1995). *Green political thought*. London: Routledge.
- Dryzek, John S. (1997). *The politics of the earth: environmental discourses*. Oxford: Oxford University Press.
- Dunwoody, Sharon (2015). Environmental scientists and public communication. Teoksessa Anders Hansen & Robert Cox (toim.). *The Routledge handbook of environment and communication*. New York: Routledge, 63–71.
- Eilavaara, Pertti; Nenonen, Tuomo; Salovaara, Heikki & Vesterinen, Jukka (1986). *Tapaus Lievestuore. Taloudellinen, oikeudellinen ja järjestöpoliittinen selvitys*. Helsinki: Paperiliitto.
- Ekecrantz, Jan & Olsson, Tom (1994). *Det redigerade samhället: om journalistikens, beskrivningsmaktens och det informerade förnuftets historia*. Stockholm: Carlsson.
- Elling, Bo (2010). *Rationality and the environment: decision-making in environmental politics and assessment*. London: Earthscan.
- Erola, Marko (2014). *Kirottu kaivos. Totuuden jäljillä Talvivaarassa*. Helsinki: Talentum.
- Esser, Frank & Umbicht, Andrea (2014). The evolution of objective and interpretative journalism in the western press: Comparing six news systems since the 1960s. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 91:2, 229–249.
- Esser, Frank & Strömbäck, Jesper (toim.) (2014). *Mediatization of politics: Understanding the transformation of western democracies*. Basingstoke: Palgrave MacMillan.
- Fink, Katherine & Schudson, Michael (2014). The rise of contextual journalism, 1950s–2000s. *Journalism*, 15:1, 3–20.
- Foucault, Michel (1998). *Seksuaalisuuden historia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Foucault, Michel (2005a). *Tiedon arkeologia*. Tampere: Vastapaino.
- Foucault, Michel (2005b). *Tarkkailla ja rangaista*. Helsinki: Otava.
- Foucault, Michel (2010). *Sanat ja asiat: eräs ihmistieteiden arkeologia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Gunderson, Ryan (2014). Habermas in environmental thought. *Sociological Inquiry*, 84:4, 626–653.
- Habermas, Jürgen (1981). New social movements. *Telos*, 49, 33–37.
- Habermas, Jürgen (1982). A reply to my critics. Teoksessa John B. Thompson & David Held (toim.). *Habermas: Critical debates*. Cambridge: MIT Press, 219–283.
- Habermas, Jürgen (1984). *The theory of communicative action. Vol 1. Reason and the rationalization of society*. Cambridge: Polity Press
- Habermas, Jürgen (1987). *The theory of communicative action. Vol 2. Lifeworld and system: A critique of functionalist reason*. Boston, MA: Beacon Press.
- Haila, Yrjö; Ryynänen, Timo & Saraste, Matti (1971). *Ei vettä rantaa rakkaampaa*. Helsinki: Weilin+Göös.

- Haila, Yrjö (2001a). Johdanto: Mikä ympäristö? Teoksessa Yrjö Haila & Pekka Jokinen (toim.). *Ympäristöpolitiikka. Mikä ympäristö, kenen politiikka*. Tampere: Vastapaino, 9–20.
- Haila, Yrjö (2001b). ”Ympäristöherätys”. Teoksessa Yrjö Haila & Pekka Jokinen (toim.). *Ympäristöpolitiikka. Mikä ympäristö, kenen politiikka*. Tampere: Vastapaino, 21–46.
- Haila, Yrjö (2001c). Tieteellisen tiedon merkitys. Teoksessa Yrjö Haila & Pekka Jokinen (toim.). *Ympäristöpolitiikka. Mikä ympäristö, kenen politiikka*. Tampere: Vastapaino, 241–251.
- Haila, Yrjö & Lähde, Ville (2003). Luonnon poliittisuus: Mikä on uutta? Teoksessa Yrjö Haila & Ville Lähde (toim.). *Luonnon politiikka*. Tampere: Vastapaino, 7–36.
- Haila, Yrjö; Helle, Tanja; Jokinen, Ari; Leino, Helena; Tynkkynen, Nina & Åkerman, Maria (2009). Ympäristöpolitiikka: Miten ympäristön muuttumista voi hallita? Teoksessa Ilari Karppi & Lotta-Maria Sinervo (toim.). *Governance. Uuden hallintatavan jäsentyminen*. Tampere: Tampereen yliopistopaino, 133–158.
- Hajer, Maarten (1997). *The politics of environmental discourse. Ecological modernization and the policy process*. Oxford: Clarendon Press.
- Hajer, Maarten (2009). *Authoritative Governance: Policy-making in the age of mediatization*. Oxford: Oxford University Press.
- Hallanaro, Eeva-Liisa; Santala, Erkki & Vienonen, Sanna (2017). *Vesien vuoksi. Suomalaisen vesiensuojelun vaiheita*. Helsinki: Suomen Vesiyhdistys.
- Hallin, Daniel C. (1992). Sound bite news: Television coverage of elections, 1968–1988. *Journal of Communication*, 42:2, 5–24.
- Hansen, Anders (2010). *Environment, media and commun[i]cation*. London: Routledge.
- Hansen, Anders (2015). News coverage of the environment. A longitudinal perspective. Teoksessa Anders Hansen & Robert Cox (toim.). *The Routledge handbook of environment and communication*. New York: Routledge, 209–220.
- Hansen, Anders & Cox, Robert (toim.) (2015). *The Routledge handbook of environment and communication*. New York: Routledge.
- Harju, Aki & Karvonen, Erkki (2016). ”Lipeä yllätti Talvivaaran”. Onnettomuusnarratiivi ja onnettomuuden kehys kaivoskirjoittelussa. *Media & viestintä*, 39:3, 184–208.
- Heikkinen, Jaakko (2007). Työtä Kuusamon tilojen tukena. Kuusamon yhteismetsän 50 toiminnan vuotta 1957–2006. Kuusamo: Kuusamon yhteismetsä.
- Heiskala, Risto (1993). *Materiaalia ympäristötietoisuudesta 1: Helsingin Sanomat, Suomen Kuvalehti ja Suomen Luonto vuosina 1951–90*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hjarvard, Stig (2013). *The mediatization of culture and society*. London: Routledge.
- Hjarvard, Stig (2014). Mediatization and cultural and social change: an institutional perspective. Teoksessa Knut Lunby (toim.). *Mediatization of communication*. Berlin: De Gruyter, 199–226.
- Jensen-Eriksen, Niklas (2007). *Läpimurto. Metsäteollisuus kasvun, integraation ja kylmän sodan Euroopassa 1950–1973*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Jokinen, Ari (2001). Metsäammattilaisten dilemma: toiminta vahvistaa toimintaa vahvistavia instituutioita. Teoksessa Yrjö Haila & Pekka Jokinen (toim.). *Ympäristöpolitiikka. Mikä ympäristö, kenen politiikka*. Tampere: Vastapaino, 168–182.

- Järvikoski, Timo (1991). Ympäristöliike suomalaisessa politiikassa. Teoksessa Ilmo Massa & Raimo Sairinen (toim.). *Ympäristökysymys: ympäristöuhkien haaste yhteiskunnalle*. Helsinki: Gaudeamus, 162–179.
- Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise (2002). *Discourse Analysis as a Theory and Method*. London: Sage.
- Kangas, Risto (1989). *Jürgen Habermasin kommunikatiivisen toiminnan teoria*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Kangaspunta, Veera (2016). Talvivaara ja kommenteissa keskustelevat julkisot. Keskustelun-analyttinen menetelmäkokeilu verkkouutisten kommentoinnista. *Media & viestintä*, 39:1, 24–54.
- Kantola, Etti (2003). *Vihreät vaikuttajat ympäristötiedon jakajina. Ympäristöjournalistien aatteita teoriassa ja käytännössä*. Journalistiikan pro gradu -työ. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, viestintätieteiden laitos.
- Kauppinen, Juha & Oinaala, Sampsa (2016). *Talvivaaran vangit*. Helsinki: Siltala.
- Konttinen, Esa (1994). ”Päijänne puhtaaksi – reittivedet raikkaammiksi”. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Konttinen, Esa (1996). Ympäristön muodostuminen yhteiskunnalliseksi kysymykseksi 1980-luvun taitteen murroksessa. *Sociologia*, 33:4, 270–284.
- Konttinen, Esa (1998). From industrial consensus to environmental regulation: the coming of the Finnish industrial waste-water policy. *Water Policy*, 1, 305–319.
- Konttinen, Esa (1999). Four waves of environmental protest. Teoksessa Esa Konttinen, Tapio Litmanen, Matti Nieminen & Marja Ylönen (toim.). *All shades of green. The environmentalization of Finnish society*. Jyväskylä: SoPhi/University of Jyväskylä, 20–46.
- Konttinen, Esa & Peltokoski, Jukka (2004). *Ympäristöprotestin neljäs aalto: eläinoikeusliike ja uuden polven ympäristöradikalismi 1990-luvulla*. Jyväskylä: Minerva.
- Kreiss, Daniel, Meadows, Laura & Remensperger, John (2015). Political performance, boundary spaces, and active spectatorship: Media production at the 2012 Democratic National Convention. *Journalism*, 16:5, 577–595.
- Kumpu, Ville (2014). Kaikki yhdessä yhteisen ilmaston puolesta? Yksimielisyyys ja erimielisyyys Helsingin Sanomien ja Ilta-Sanomien ilmastokokousuutisoinnissa. *Media & viestintä*, 37:4, 40–59.
- Kumpu, Ville (2016). *Tulevaisuuden kuvittelu journalismissa: Tekstianalyttinen tulkinta journalismin tulevaisuusmielikuvituksesta*. Väitöskirja: Acta Universitatis Tamperensis 2194. Tampere: Tampere University Press.
- Kumpu, Ville (2018). Järki vai särki? Työ ja ympäristö kamppailussa Lievestuoreen sellutehtaasta keväällä 1971. *Media & viestintä*, 41:1, 29–50.
- Kumpu, Ville; Kunelius, Risto & Reunanen, Esa (2019). From competing institutional logics to the action horizons of mediated political performance: a new approach to the relationship between media and political action. *Javnost – The Public*, 26:3, 258–273.
- Kunelius, Risto (1994). Uutinen, ympäristö ja arkijärki: Erään genren historiaa. *Tiedotus-tutkimus*, 17:4, 24–42.
- Kunelius, Risto (1996). *The news, textually speaking: writings on news journalism and journalism research*. Tampere: University of Tampere.

- Kunelius, Risto (2014). Climate change challenges: an agenda for de-centered mediatization research. Teoksessa Knut Lundby (toim.). *Mediatization of communication*. Berlin: De Gruyter, 63–86.
- Kunelius, Risto & Reunanen, Esa (2012). The Medium of the Media. Journalism, Politics, and the Theory of 'Mediatization'. *Javnost – The Public*, 19:4, 5–24.
- Kunelius, Risto & Reunanen, Esa (2016). Changing Power of Journalism: The Two Phases of Mediatization. *Communication Theory*, 26:4, 369–388.
- Kunelius, Risto & Reunanen, Esa (2019). The Transformation of Communicative Power Into Political Power. *Communication Theory*, qtz011, <https://doi.org/10.1093/ct/qtz011>.
- Kunelius, Risto & Noppari, Elina & Reunanen, Esa (2010). *Media vallan verkoissa*. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen julkaisuja A 112. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Landerer, Nino (2013). Rethinking the Logics: A Conceptual Framework for the Mediatization of Politics. *Communication Theory*, 23:3, 239–258.
- Lappalainen, Markku (1991). Suomessa on vähän ympäristötoimittajia. Teoksessa Iiris Lappalainen (toim.). *Toimittajan toinen luonto*. Helsinki: Gaudeamus, 12–14.
- Leino-Kaukiainen, Pirkko (1994). Luonnonsuojelusta ympäristökysymykseen. Teoksessa Ilmari Kurki-Suonio & Matti Heikkilä (toim.). *Kestävän kehityksen edellytykset Suomessa. Imatran voima Oy:n 60-vuotisjulkaisu*. Helsinki: Tammi, 31–101.
- Luhmann, Niklas (2004). *Ekologinen kommunikaatio*. Helsinki: Gaudeamus.
- Lundby, Knut (2014). *Mediatization of communication*. Berlin: De Gruyter.
- Lundby, Knut (2009). Media Logic. Looking for Social Interaction. Teoksessa Knut Lundby (toim.). *Mediatization. Concepts, Changes, Consequences*. New York: Peter Lang, 101–111.
- Lyytimäki, Jari (2012). *The environment in the headlines: newspaper coverage of climate change and eutrophication in Finland*. Helsinki: University of Helsinki.
- Lyytimäki, Jari & Palosaari, Marika (2004). *Ympäristöviestinnän tutkimus Suomessa*. Helsinki: Suomen ympäristökeskus.
- Macnaghten, Phil & Urry, John (1998). *Contested Natures*. London: Sage.
- Marcinkowski, Frank & Steiner, Adrian (2014). Mediatization and political autonomy: A systems approach. Teoksessa Frank Esser & Jesper Strömbäck (toim.). *Mediatization of politics: Understanding the transformation of western democracies*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 74–89.
- Mattila, Maija (2017). *Talvivaaran politiikka: kuinka edustuksesta kamppaillaan*. Helsinki: Kalevi Sorsa -säätiö.
- Mononen, Tuija & Suopajarvi, Leena (toim.) (2016). *Kaivos suomalaisessa yhteiskunnassa*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Nienstedt, Sirje (1997). *Ympäristöpolitiikan alku. Ympäristönsuojelun tulo Suomen valtakunnalliseen politiikkaan 1960- ja 1970-luvun vaihteessa*. Turku: Poliittisen historian laitos, Turun yliopisto.
- Niinistö, Ville & Luoma-aho, Veera (2019). *Löytöretkeilijä*. Helsinki: Otava.
- Nisbet, Matthew C. & Newman, Todd P. (2015). Framing, the media and environmental communication. Teoksessa Anders Hansen & Robert Cox (toim.). *The Routledge handbook of environment and communication*. New York: Routledge, 325–338.

- Onnettomuustutkintakeskus (2014). *Ympäristöonnettomuus Talvivaaran kaivoksella marraskuussa 2012*. Tutkintaselostus Y2012–3.
- Patterson, Thomas E. (1994). *Out of order*. New York: Vintage Books.
- Peeples, Jennifer (2015). Discourse/rhetorical analysis approaches to environment, media, and communication. Teoksessa Anders Hansen & Robert Cox (toim.). *The Routledge handbook of environment and communication*. New York: Routledge, 39–48.
- Pekurinen, Mika (1997). Elämää metsässä ja metsästä, Metsäkonfliktien kahdet kasvot. Teoksessa Heikki Roiko-Jokela (toim.). *Luonnon ehdoilla vai ihmisen arvoilla? Polemiikkia metsiensuojelusta 1850–1990*. Jyväskylä: Atena.
- Pekurinen, Mika (2005). Piipunpääpolitiikasta ympäristöjärjestelmiin. Ympäristökysymykset Suomen metsäteollisuudessa. Teoksessa: Heikki Roiko-Jokela (toim.). *Metsien pääomat. Metsä taloudellisenä, poliittisena, kulttuurisena ja medialmiönä keskiajalta EU-aikaan*. Jyväskylä: Minerva, 181–207.
- Perälä, Saara (2011). *Lipeälampi – sitkeä vastustaja: tapaustutkimus keskusomalaisesta ympäristökonfliktista*. Yhteiskuntapolitiikan pro gradu -työ. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto
- Pietilä, Veikko (1995). *Kertomuksia uutisista, uutisia kertomuksista: kirjoituksia kolmelta vuosikymmeneltä*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Pokka, Hannele (2019). Talvivaaran sisäpiirissä. Helsinki: Otava.
- Rannikko, Pertti (1994). Ympäristökamppailujen aallot. Teoksessa Ari Lehtinen & Pertti Rannikko (toim.). *Pasilasta Vuotokselle. Ympäristökamppailujen uusi aalto*. Helsinki: Gaudeamus, 11–28.
- Reunanen, Esa (2003). *Budjettijournalismi julkisena keskusteluna: tekstianalyttisiä näkökulmia suomalaiseen ja ruotsalaiseen budjettikirjoitteluun*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Reunanen, Esa (2017). Kiristystä vai kilpailukykyä? Auktoriteettiperformanssit ja strategiset kertomukset neuvotteluissa ”yhteiskuntasopimuksesta”. *Politiikka*, 59:2, 96–113.
- Reunanen, Esa & Koljonen, Kari (2018). Not partisans, but participants: the quantity and quality of journalistic interventionism in Finnish journalists’ professional ethos. *Journalism Studies*, 19:5, 726–744.
- Reunanen, Esa & Väliaverron, Jari (2020) [tulossa]. *Tupo ja media. Talous- ja työmarkkina-poliittisen julkisuuden toimintahorisontit kolmella vuosikymmenellä*. Tampere: Tampere University Press.
- Roiko-Jokela, Heikki (2003). *Arvot ja edut ristiriidassa: kiistoja valtion metsistä*. Jyväskylä: Minerva.
- Ryfe, David M. (2006). Guest editor’s introduction: new institutionalism and the news. *Political Communication*, 23:2, 135–144.
- Sachsman, David B. & Myer Valenti, JoAnn (2015). Environmental reporters. Teoksessa Anders Hansen & Robert Cox (toim.). *The Routledge handbook of environment and communication*. New York: Routledge, 158–167.
- Sairinen, Rauno (2000). *Regulatory reform of Finnish environmental policy*. Espoo: Teknillinen korkeakoulu.
- Salgado, Susana & Strömbäck, Jesper (2012). Interpretive journalism: A review of concepts, operationalizations and key findings. *Journalism*, 13:2, 144–161.

- Schlesinger, Philip (1990). Rethinking the sociology of journalism: source strategies and the limits of media-centrism. Teoksessa Marorie Ferguson (toim.). *Public Communication: The New Imperatives*. London: Sage, 61–83
- Strömbäck, Jesper & Dimitrova, Daniela V. (2011). Mediatization and media interventionism: A comparative analysis of Sweden and the United States. *The International Journal of Press/Politics*, 16:1, 30–49.
- Strömbäck, Jesper & Esser, Frank (2009). Shaping politics: Mediatization and media interventionism. Teoksessa Knut Lundby (toim.). *Mediatization, concepts, changes, consequences*. New York: Peter Lang, 205–223.
- Strömbäck, Jesper & Esser, Frank (2014). Mediatization of Politics: Towards a Theoretical Framework. Teoksessa Frank Esser & Jesper Strömbäck (toim.). *Mediatization of Politics: Understanding the Transformation of Western Democracies*. Basingstoke: Palgrave MacMillan, 3–28.
- Strömbäck, Jesper & Kaid, Lynda Lee (2008). A framework for comparing election news coverage around the world. Teoksessa Jesper Strömbäck & Lynda Lee Kaid (toim.). *The handbook of election news coverage around the world*. New York: Routledge, 1–18.
- Suhonen, Pertti (1994). *Mediat, me ja ympäristö*. Helsinki: Hanki ja jää.
- Tiainen, Heidi; Sairinen, Rauno & Mononen, Tuija (2014). Talvivaaran kaivoshankkeen konfliktituminen. Teoksessa Tapio Määttä ym. (toim.). *Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja 2014*. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto, 7–76.
- Uino, Ari (1997). Poliitiikka ja vihreät arvot. Puolueiden ympäristönsuojeluohjelmat 1980-luvulle. Teoksessa Heikki Roiko-Jokela (toim.). *Luonnon ehdoilla vai ihmisen arvoilla? Polemiikkia metsiensuojelusta 1850–1990*. Jyväskylä: Atena, 253–266.
- Valkonen, Jarno (2003). *Lapin luontopolitiikka. Analyysi vuosien 1946–2000 julkisesta keskustelusta*. Tampere: Tampere University Press.
- Valkonen, Jarno (toim.) (2010). *Ympäristösosiologia*. Helsinki: WSOYpro.
- Valkonen, Jarno & Saaristo, Kimmo (2010a). Luonto ja yhteiskunta – ympäristösosiologian lähtökohdat. Teoksessa Jarno Valkonen (toim.). *Ympäristösosiologia*. Helsinki: WSOYpro, 7–27.
- Valkonen, Jarno & Saaristo, Kimmo (2010b). Ympäristökonfliktit. Teoksessa Jarno Valkonen (toim.). *Ympäristösosiologia*. Helsinki: WSOYpro, 101–113.
- Van Aelst, Peter, Gunnar Thesen, Stefaan Walgrave, and Rens Vliegenthart (2014). Mediatization and Political Agenda-Setting: Changing Issues Priorities? Teoksessa Frank Esser & Jesper Strömbäck (toim.). *Mediatization of Politics: Understanding the Transformation of Western Democracies*. Basingstoke: Palgrave MacMillan, 200–220.
- Van Aelst, Peter & Walgrave, Stefaan (toim.) (2017). *How political actors use the media: a functional analysis of the media's role in politics*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Vehkalahti, Pertti (2017). *Pohjoisen ydinmylly: Julkinen keskustelu Fennovoiman ydinvoimalasta 2007–2013*. Tampere: Tampere University Press.
- Vesa, Juho (2016). *Päätöksenteon avoimuus ja medioituminen Suomen konsensus-demokratiassa*. Helsinki: Helsingin yliopisto.

- Vesterinen, Jukka (1986). Ay-toiminnan aluevaltauksia. Järjestöpoliittinen selvitys. Teoksessa Pertti Eilavaara ym. *Tapaus Lievestuore. Taloudellinen, oikeudellinen ja järjestöpoliittinen selvitys*. Helsinki: Paperiliitto, 105–164.
- Väisänen, Pekka (2008). *Lievestuoreen ympäristökiistat mediassa 1970–2000*. Pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Väliverronen, Esa (1996). *Ympäristöuhkan anatomia: tiede, mediat ja metsän sairaskertomus*. Tampere: Vastapaino.
- Väliverronen, Jari & Kunelius, Risto (2012). Poliitiikan journalismi medioitumisen aikakaudella. Teoksessa Esa Väliverronen (toim.). *Journalismi murroksessa*. Helsinki: Gaudeamus, 225–247.
- Virmasalo, Ilkka (1996). Uudistuvan luonnonsuojeluliikkeen suuntakamppailu 1970-luvun Keski-Suomessa. Teoksessa Esa Konttinen & Tapio Litmanen (toim.). *Ekokuntia ja ökykuntia*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 120–147.
- Walgrave, Stefaan & Van Aelst, Peter (2017). Elaborating and Specifying the Information & Arena Framework. Teoksessa Peter Van Aelst & Stefaan Walgrave (toim.). *How Political Actors Use the Media: A Functional Analysis of the Media's Role in Politics*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 265–279.
- Williams, Andy (2015). Environmental news journalism, public relations and news sources. Teoksessa Anders Hansen & Robert Cox (toim.). *The Routledge handbook of environment and communication*. New York: Routledge, 197–205.

Teoksessa tarkastellaan kolmeen suomalaiseseen ympäristökiistaan liittyvää sanomalehtijulkisuutta politiikan medioitumisen näkökulmasta. Ympäristöpolitiikka tunnustetaan tutkimuksessa erityiseksi politiikan medioitumisen kontekstiksi, jossa median ja politiikan välisen suhteen rakentumista määrittelee omanlaisensa kulttuuristen jäsenysten, instituutioiden käytäntöjen ja järkeilyn tyylin yhteen kietoutuminen.

Median ja politiikan välisen suhteen rakentumista ympäristöpolitiikassa on muuttanut ympäristönsuojelun kulttuurisen painoarvon voimakas kasvu 1970-luvulta nykypäivään. Journalismin kehukset, kerronta ja mielipiteenilmaisu mukailevat tätä kulttuurista muutosta. Toimijoiden näkökulmasta ympäristön pilaamisen oikeuttamisesta on tullut hankalampaa ja ympäristönsuojelun merkityksen kiistämisestä riskialtista. Kun kyse on työstä ja toimeentulosta, voi ympäristökiistojen käsittely paikallisissa tiedotusvälineissä kuitenkin erota valtakunnallisesta julkisuudesta.

Kansi Miika Immonen

ISBN 978-952-359-013-7

9 789523 590137

 TAMPERE
UNIVERSITY
PRESS

**LIEVESTUOREEN
SELLUTEHTAAN
KÄYNNISTÄMINEN
VUONNA 1971.**

**KUUSAMON YHTEIS-
METSÄN OMISTAMIEN
METSIEN SUOJELU
VUONNA 1994.**

**TALVIVAARAN
KAIVOKSEN
JÄTEALTAAN VUOTO
VUONNA 2012.**